

T.C. BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

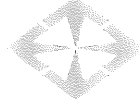
İŞLETMELERİN FİNANSAL TABLOLARINDA HİLENİN TESPİTİNE YÖNELİK
BİST GIDA SEKTÖRÜ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÜNEŞ CAN KIRTAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DENİZ UMUT ERHAN

ANKARA - 2017



BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 08/02/2017

Öğrencinin Adı, Soyadı : Güneş Can Kırtay

Öğrencinin Numarası : 21410286

Anabilim Dalı : İşletme Anabilim Dalı

Programı : Muhasebe - Finans Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı : Doç. Dr. Deniz Umut Erhan

Tez Başlığı : İşletmelerin Finansal Tablolarda Hilenin Tespitine Yönelik BİST Gıda Sektörü Üzerine Bir Araştırma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 107... sayfalık kısmına ilişkin, 04. / 02. / 2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafındanTurnitin..... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...14...'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esasların" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

Onay

08/02/2017

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,

Doç. Dr. DENİZ UMUT ERHAN (Doğan)

GÜNEŞ CAN KIRTAY tarafından hazırlanan "İşletmelerin Finansal Tablolarında Hilenin Tespitine Yönelik BİST Gıda Sektörü Üzerinde Bir Araştırma" adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi: 08/02/2017

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu)

İmzası

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN, Başkent Üniversitesi



Jüri Üyesi: Doç. Dr. Deniz Umut ERHAN, Başkent Üniversitesi



Jüri Üyesi: Doç. Dr. Serap YANIK, Gazi Üniversitesi



Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

07./02/2017



Prof. Dr. Doğan TUNCER Enstitü Müdürü

TEŐEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında beni engin bilgi ve tecrübeleri ile aydınlatan, sonsuz sabır ve nezaketi ile motive eden değerli tez danışmanım Doç. Dr. Deniz Umut ERHAN'a, yüksek lisans eğitimim sürecinde bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Nalân AKDOğAN'a tüm kalbimle teőekkür ederim.

Hayatımın her döneminde yanımda olarak, beni her alanda destekleyerek başarıya ulaşmama katkıda bulunan değerli aile üyelerime, zorlu tez sürecinde desteklerini yanımda hissettiğim Őuan da beraber çalışmakta olduğum SMMM Gürsel BAğATIR'a ve arkadaşlarım Reyhan DEMİR ve Tuğçe BÜYÜKDEMİRÇİ'ye yanımda oldukları için teőekkür ederim.

ÖZET

Dünya'da meydana gelen teknolojik gelişmeler sonucunda muhasebe bilgi sistemleri ve bilgisayar sistemleri gelişmiş ve bu gelişmeler sonucunda muhasebe bilgi sistemlerinde her türlü işlemin ve bunların yanında hile, hata ve önemli yanlışlıkların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Böyle sıra dışı işlemlerin önlenmesinde denetim ortaya çıkmaktadır. Denetime ihtiyaç duyulması ile denetim alanında birçok yeni gelişme ve değişiklikler olmuştur. Akademisyenler, denetim ve bağımsız denetim organları, finansçılar ve danışmanlık şirketleri tarafından hata, hile ve önemli yanlışlıkları tespit edebilmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiş ve günümüzde bu yöntemler denetçiler tarafından da uygulanmaktadır. Çalışmada, geliştirilen denetim yöntemleri, denetim süreçleri, hileler ve manupilasyonlar, hilenin tespitinde denetçilerin kullanmakta olduğu tespit yöntemleri incelenmiş olup bu yöntemlerin uygulamada kullanılmasının açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır. Çalışmamızın uygulama bölümünde bu amaca hizmet edebileceğini düşündüğümüz bir uygulama yer almaktadır. Bu uygulama; BİST Gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin bağımsız denetim raporlarında yer alan denetçi görüşlerinden, şartlı görüş verilen şirketlerin, şartlı görüş sebeplerinin ve sonuçlarının anlaşılmasını ve tespit edilmesini açıklamayı veya anlaşılmasını sağlamayı amaçlayan bir uygulamaya yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Denetim, Bağımsız Denetim, Hata, Hile, Finansal tablolar.

ABSTRACT

As a result of the technological advancements across the world, the accountancy information systems and the computer systems have been developed. Nevertheless, these advancements have resulted in deceits, fallacies and remarkable mistakes. Inspection is of vital importance in order to prevent such kind of operations. The need for inspection has brought along various developments and changes. In order to detect the deceits, fallacies and mistakes, the academicians, the inspection and independent inspection bodies, the financiers and the consultancy companies have developed different methods which are commonly used by the inspectors today. In the present study, the inspection methods, the inspection processes, the deceits and manipulations, the methods used by the inspectors to detect the deceits are examined and it is targeted to clarify the practical uses of these methods. A practice considered to serve this aim is provided in the implementation part of the study. This practice aims at explaining and clarifying the reasons and the results of the qualified opinions of the inspection bodies in the light of the inspector opinions covered in the independent inspection reports of the companies operating in BIST Food industry.

Key Words: Inspection, Independent Inspection, The Deceits and Manipulations

İçindekiler

GİRİŞ.....	10
------------	----

BÖLÜM I

FİNANSAL DENETİM VE MUHASEBE SKANDALLARI.....	14
1.1.Finansal Denetim.....	14
1.1.1.Denetimin Tanımı ve Özellikleri.....	14
1.1.2.Muhasebe ve Finansal Denetim ilişkisi.....	16
1.1.3.Bağımsız Denetim ve Bağımsız Denetçi.....	17
1.2.Muhasebe Skandalları ve Nedenleri.....	20

BÖLÜM II

HİLE KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	25
2.1.Hilenin Kısa Tarihçesi.....	25
2.2.Hile Kavramı Ve Özellikleri.....	27
2.2.1.Hilenin Tanımı.....	27
2.2.2.Hile Ve Hata Arasındaki Farklar.....	27
2.2.3.Hilenin Özellikleri.....	28
2.3.Hilenin Unsurları.....	28
2.3.1.Baskı.....	29
2.3.2.Fırsat.....	30
2.3.3.Haklı Gösterme.....	31
2.4.Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri.....	31
2.5.Hile Türleri ve Sınıflandırmalar.....	31
2.5.1.ACFE Hile Ağacı.....	33
2.5.2.Çalışan Hileleri.....	35
2.5.3.Finansal Tablo Hileleri.....	36

BÖLÜM III

FİNANSAL TABLO HİLELERİ VE KIRMIZI BAYRAKLAR.....	37
3.1. Finansal Tablo Hileleri ve Türleri.....	37
3.1.1.Belli Başlı Hileler.....	39
3.1.2.Çift Taraflı Kayıt Yöntemi.....	39
3.1.3.Hayali Satış Hasılatı Kayıt Yöntemi.....	40
3.1.4.Satış Gelirlerinin Kayıt Zamanlarındaki Farklılıklar.....	41
3.1.5.Varlıkların Yanlış Değerlemesi.....	41

3.1.6.Taraflar İle Yapılan İşlemler	42
3.2. Hileli Finansal Raporlamada Dikkat Edilmesi Gereken Dört Önemli Alan.....	43
3.2.1 Satış ve Tahsilât Alanları İle İlişkili Hileler	43
3.2.2. Stok Ve Üretim Alanları İle İlişkili Hileler	47
3.2.3.Borçlar ve Yükümlülükler İle İlişkili Hileler	51
3.2.4.Varlıkların Yeniden Değerlemesi İle İlişkili Hileler Ve Eksik Açıklamaları.	53
3.3.Hileli Finansal Raporlamada Kırmızı Bayraklar	56
3.3.1. Satış ve Tahsilât İle İlişkili Hileler İçin Kırmızı Bayraklar	60
3.3.2. Stok Ve Üretim İle İlişkili Hileler İçin Kırmızı Bayraklar	63
Borçlar/Yükümlülükler İçin Kırmızı Bayraklar	65
3.3.4.Varlıkların Yeniden Değerlemesi İle İlişkili Hileler Ve Eksik Açıklamaları.	66
3.3.5. Hileli Bilanço ve Gelir Tablosu Uygulama Örneği ve Kayıtları	6

BÖLÜM IV

4.1. Hile Denetimi Süreci	78
4.2. Denetçinin Sorumlulukları.....	78
4.3. Hilenin Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Yöntemler	79
4.4. Dünyada Ve Türkiye'deki Düzenlemeler	80
4.5. AICPA VE SAS NO:82, SAS NO:99.....	80
4.6.Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları (BDS 240)	73
4.7. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Seçilen Denetçilerin Sorumlulukları.....	84
4.8. Bağımsız Denetçilerin Sorumlulukları	85

BÖLÜM V

HİLENİN ORTAYA ÇIKARILMASI İLE İLGİLİ MODELLER	83
5.1.Healy Modeli.....	84
5.2.Deangelo Modeli.....	86
5.3.Jones Modeli.....	87
5.4.Düzeltilmiş Jones Modeli.....	88
5.5.Endüstri Modeli.....	89
5.6.Beneish Modeli.....	89
5.7. Karşılaştırmalı Finansal Tablo Analizi İle Hilenin Tespit Edilebilirliği YaklaşımıveUygulanması.....	92

BÖLÜM VI

UYGULAMA

6.1. Ekiz Yağ Ve Sabun Sanayi A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma.....	93
6.2. Altınyâğ Kombinaları A.Ş. ve Grup Firması Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma.....	97
6.3. Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş. 2014 Raporundaki Şartlı Görüş Sebebi.....	100
6.4. Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma.....	103
6.5. Oylum Sınai Yatırımlar A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma.....	106
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	110

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Muhasebe ve Denetim İlişkisi.....	17
Tablo 2: 2000’li Yılların Başlarında ABD’de İflas Eden Şirketler	21
Tablo 3: Hile Türleri ve Sınıflandırmalar.....	32
Tablo 4: ACFE Hile Ağacı.....	34
Tablo 5: Gelir ve Kazanç Hileleri Tablosu.....	46
Tablo 6: Stok Hilelerinin Gelir Tablosu Kalemlerine Etkileri	47
Tablo 7: Stoklar ile İlgili Hileler ve Olası Etkileri	50
Tablo 8: Borçlarla İlgili Hile Türleri ve Olası Etkileri.....	52
Tablo 9: Varlıkların Yüksek Gösterilmesinde Genellikle Başvurulan Başlıca Hileler	55
Tablo 10: Hileli Finansal Raporlamaya Sebep Olan Risk Faktörleri	58
Tablo 11 Uygulama Bilanço Aktifindeki Oranlar	96
Tablo 12 Uygulama Bilançonun Pasifindeki Bazı Oranlar	99
Tablo 13 Uygulama Bazı Karlılık Oranları	101
Tablo 14 Uygulama Şerefiye Hesabının Aktifteki Oranları.....	102
Tablo 15 Uygulama Bilanço Aktifindeki Bazı Oranlar ve Bazı Karlılık Oranları.....	104
Tablo 16 Uygulama Özsermayenin Pasifteki Oranı ve Bazı Gelir Tablosu kalemleri Oranları	106
Tablo 17 Faaliyet Karı Oranı ve M.Duran Varlıkların Oranı.....	107
Tablo 18 Uygulama Bilanço Aktifindeki Oranlar ve Brüt Kar/Zarar Oranı	108
Tablo 19 Bazı Karlılık Oranları.....	109

KISALTMALAR

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

EPDK: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

KDV: Katma Değer Vergisi

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme

KVK: Kurumlar Vergisi Kanunu

SMMM: Serbest Muhasebeci Mali M savir

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TDS: Türkiye Denetim Standartları

TFRS: Türkiye Finansal Raporlama Standartları

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

TMSK: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

TTK: Türk Ticaret Kanunu

TÜRMOB: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali M savirler ve Yeminli

UFRS: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

VUK: Vergi Usul Kanunu

YMM: Yeminli Mali Müşavir

ISA: Uluslararası Denetim Standardı

IFAC: Uluslararası Muhasebeciler Birliği

AICPA: Amerikan Mali Müşavirler Odası Birliği

BİST: Borsa İstanbul

GİRİŞ

Dünyada teknolojik gelişmeler ve sanayileşmenin sonucu olarak, işletmelerin ortaklık yapıları veya hisse dağılımlarında değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. İşletmeler, küçük aile tipi yani yönetimde az kişinin söz sahibi olduğu ortaklık yapılarından, çok hisseli halka açık tip ve bir çok faaliyetin bir arada sürdürüldüğü ortaklık yapılarına sahip işletme yapılarına geçiş yapmaya başlamışlardır. Bu tip işletme yapılarında yönetimde herkesin söz sahibi olması güçtür. Bu çok hisseli işletmelerin vekil olarak da tabir edilebilecek yönetim kurulları vardır. Yönetim kurulu, işletmenin hissedarlarının ve ortaklarının çıkarlarına hizmet ederken, yönetim kurulunun seçmiş olduğu yöneticiler, işletmenin faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludurlar.

Banka ve kredi kuruluşları, hissedarlar, işletme sahipleri, işletme yöneticileri, tedarikçiler ve müşteriler gibi çıkar gruplarının, işletme yönetiminin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirerek işletmenin varlık, kaynak, ciro gibi performans verileri hakkında bilgi sahibi olabilmeleri ve sağlıklı kararlar alabilmeleri için işletmenin finansal veya mali tabloları oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple, işletme yöneticilerinin başlıca görevi güvenilir finansal bilgi üretmektir.

Dünyada büyük yankı uyandıran Worldcom, Xerox ve Türkiye’de İmar Bankası gibi çeşitli muhasebe skandalları mevcuttur. Bu skandalların oluşumu hilelere ve çeşitli manipülasyonlara dayanmaktadır. Muhasebe skandalları finansal raporlamanın güvenilirliği üzerinde yeni bir bakış açısı oluşturmuştur. Bu bakış açısı beraberinde birçok değişikliği getirmiştir. İşletmelerin finansal tablolarının denetlenmesi olgusu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, ülkeler, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve örgütler çeşitli düzenlemeler ile işletmelerin finansal tablolarının denetlenmesi ile ilgili bir takım yeni kurallar, mevzuatlar getirmişlerdir. Ülkemizde bunun sonucu olarak, işletmelerde iç kontrol sisteminin kurularak iç denetim birimlerinin oluşturulması, işletme dışında bağımsız kişiler ile gerçekleştirilen tam tasdik denetimi ve bağımsız denetim olgusu ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, muhasebe hilelerinin ortaya çıkışı, hilelerin tespiti ve denetleme tekniklerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bu çalışma altı bölümden

oluşmaktadır ve bu bölümler sırasıyla muhasebe denetimi ve skandalları, hilenin tanımı ve çeşitleri, finansal tablo hileleri ve kırmızı bayraklar, hilenin tespit sürecinin uygulanması ile ilgili örnekler, hilenin ortaya çıkarılması ile ilgili yöntemler ve son olarak karşılaştırmalı tablo analizi ile bağımsız denetim görüşü üzerinde ilişki kurulmasının uygulanması bölümlerinden oluşmaktadır.

BÖLÜM I

MUHASEBE DENETİMİ VE SKANDALLARI

1.1.Finansal Denetim

1.1.1.Denetimin Tanımı ve Özellikleri

Küreselleşme olgusunun ortaya çıkması ile ülkelerin arasındaki ticari sınırların ortadan kalkması ortaya çıkmış ve bunun ile beraber ekonomik ve sosyal hayat karmaşık bir hal almıştır. Bu karmaşa karar alıcıların ve ya yöneticilerin ekonomik kararlar alırken doğru ve güvenilir bilgiye olan ihtiyaçlarını arttırmıştır. Çünkü bu alınacak ekonomik kararlar başkaları yani raporlama personeli tarafından hazırlanıp sunulan bilgilere dayanılarak verilmekte, verilmiş olan kararın doğruluğu da karara dayanarak oluşturulan bilgilerin doğru ve dürüst oluşuna bağlı bulunmaktadır. Ancak bu bilgiler, yapılabilecek yanlışlar ve çıkarların çatışmasının neden olabileceği oynamalar ve hileler sebebiyle her zaman doğruyu bütünüyle yansıtmayabilmektedir. Tüm bu yaşanabilecek olasılıklar denetimin önemini ve denetime duyulan ihtiyacı arttırmaktadır.

Denetim, ekonomik faaliyetlere ve bu faaliyetler ile ilgili işlemlerin, önceden belirlenmiş kriterler ile tutarlılık derecesini araştırmak ve elde edilen sonuçları, bu sonuçlar ile alakadar olan kesimlere iletmek maksadıyla, tarafsızca kanıt elde eden ve bu kanıtları inceleyen bir sistem olarak açıklanır. Literatürde denetimin konusuna niteliğine ve amacına göre veya denetçinin niteliğine ve sahip olduğu özelliklere ve bilgi yeterliliğine göre farklı şekilde sınıflara ayrıldığı görülmektedir.

- **Konusu ve işlevi açısından denetimin çeşitleri:** Denetim, konusu ve amacına bakımından, finansal tabloların denetimi, faaliyet denetimi (yönetim denetimi), uygunluk denetimi olarak sınıflandırılır. (Kaval, 2005, s. 10)

Finansal tabloların denetimi, kar amacı olan veya olmayan bir ticari kurumun mali tablolarının belirli kural koyucu otoritelerce belirlenmiş muhasebe standartlarına uygun olup olmadığına ilişkin, işletmenin mali durumunu gerçekçi bir şekilde yansıtmayı yansıtmadığı konusunda bir kanıya ulaşmak amacı ile işletmenin finansal tablolarının

denetlenmesidir. Finansal tabloların denetimi, bazı sektörlerde veya işletmelerde, işletmenin yetkili otoritelerince zorunlu olarak yapılmakta ve bazen de işletmeler ihtiyari olarak denetlenmektedir. (Gücenme, 2008) Ancak, her iki durumda da denetimin işletme dışındaki bağımsız bir kişi tarafından yapılması gerekmektedir. Bu sebeple, bu denetime bağımsız dış denetim de denilmektedir. Finansal tabloların denetimi, hissedarlar, yöneticiler, yatırımcılar, kredi verenler ve işletme çalışanları gibi tüm çıkar gruplarının ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile yapılmakta ve denetlenen bu tablolar tüm bu grupların bilgisine sunulmaktadır. (Çalğan, 2008, s. 36)

Uygunluk denetimi ise, işletme faaliyetlerinin yasalara ya da işletme yönetiminin belirlediği işletme iç tüzüğüne uygunluğunun test edilmesi için uygulanan denetimdir. Uygunluk denetimi, hem işletme personelleri hem de işletme dışındakiler tarafından yapılabilir. İşletme dışında yürütülen denetime örnek olarak, kamu idareleri tarafından gerçekleştirilen kamu denetimi olarak bilinen denetimdir. Uygunluk denetiminde elde edilen bulgular ve sonuçlar tüm gruplara sunulmamakta olup, sadece ilgili kişi ve kurumlar ile paylaşılmaktadır. Yönetim denetimi ise, işletme faaliyetlerinin performansının ve verimliliğinin ölçülmesi amacıyla faaliyet sonuçlarının verimlilik standartlarıyla ya da önceden koyulmuş hedefler ile sistematik bir şekilde karşılaştırılması ve incelenmesidir. Yönetim denetiminin asıl amacı, ortaklara, hissedarlara ve yöneticilere yönetimin faaliyet sonuçları ve yeterliliği hakkında gerekli bilgi vermektir. Yönetim denetimi aslında, işletmenin etkenliğinin kontrolüdür. Bu kontrolde amaç, üretkenliğin ve rantabilitenin analiz edilmesi ile yönetimin davranışlarına yön verilmesidir. Etkililik ve etkinlik sözcükleri organizasyonun belirlediği amalar ile ilgilidir. Etkililik amaçların başarılması ile ilgilidir. Etkinlik ise, belirli amaçlara minimum maliyet ile ulaşmayı ifade etmektedir. Örneğin, fabrikanın üretiminin hatasız bir şekilde gerçekleştirilmesi etkililik ile minimum maliyet ile gerçekleştirilmesi etkinlik ile ilgilidir. (Ertan, 2011)

- **Denetçinin niteliğine göre denetim türleri:** Denetçinin niteliği açısından denetim türleri ise, iç denetim, kamu denetimi ve bağımsız dış denetim (muhasebe denetimi) olarak çeşitlendirilmektedir. İç denetim, işletmenin sahipliğinde bulunan varlıkların dışardan gelebilecek bir takım zararlardan korunup korunmadığının, belirlenmiş politikalara göre faaliyetlerin uyumlu bir şekilde devam edip etmediğinin ortaya çıkarılması amacı ile yapılan denetim türüdür. İç denetim, işletmenin yönetim riskinin ve

yönetim safhalarının performansının değerlendirilmesi hizmet eden disiplinli ve sistemli bir bakış açısı getirerek işletmenin hedeflerine ulaşmasını sağlar. İşletme içerisindeki kişiler tarafından gerçekleştirilen iç denetim, tüm işletme birimleri üzerinde uygulanan bir yönetim denetimi niteliği taşımaktadır.¹

Kamu denetimi, kamu tarafından görevlendirilen kişiler tarafından, kamunun belirlediği kanunlara uygun olarak, kamu kurumları tarafından oluşturulan mali tabloların, belirli standartlara göre sosyal ihtiyaçların karşılanması amacı ile uygulanan denetim türüdür.²

Sermaye Piyasası Kurulu, Seri: X, No: 22 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”, 12.06.2006, 26196 Sayılı Resmi Gazetede Bağımsız dış denetim (muhasabe denetimi); işletmelerin mali dönem verilerinin, belirli raporlama standartlarına ve genel kabul görmüş muhasabe standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hakkında, makul güvence vermek amacı ile yeterli bağımsız denetim kanıtlarının toplanması amacı ile öngörülen bağımsız denetim tekniklerinden yararlanılarak, defter kayıtları ve belgeleri üzerinde denetlenmesi ve değerlendirilerek bir rapor yazılmasıdır.

1.1.2.Muhasebe ve Finansal Denetim ilişkisi

Muhasebe ve denetim birbirleri için birer bütünleyici parçadır. Muhasebe, bir ekonomik olayın gerçekleşmesi sebebi ile işletmenin aktifinde yer alan varlıkları ile pasifinde bulunan kaynaklarında oluşan ve para ile ifade edilen değişimlere ile ilgili verileri; kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz yapmak ve yorumlamak suretiyle işletme ilgililerine raporlar sunan bir bilgi mekanizmasıdır. Muhasebede amaç, geçerli finansal bilgileri, bilgi kullanıcılarına ve işletme yöneticilerine bu bilgilerden fayda sağlayabilecekleri şekilde düzenleyerek raporlamaktır. Denetimin amacı ise, muhasabe tarafından gerçekleştirilen kayıtları ve işlemleri oluşturan finansal tabloları çeşitli açılardan çeşitli yöntemler ile inceleyip, raporlanan bu bilgilerin doğru olup olmadıkları hakkında görüş bildirmektir. Böylece denetim fonksiyonu, muhasebenin sunduğu bu raporların

¹ Türkiye İç Denetim Enstitüsü < http://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=ic_denetim,> Erişim: 05.12.2009

² Yüksek Denetim Kurulu
<http://www.ydk.gov.tr/yuksek_denetim.htm#DENETİMGİN_SINIFLANDIRILMASI,> Erişim: 06.12.2009

güvenilirliğini ve doğruluğunu arttırmaktadır. Muhasebe ve denetim arasındaki farkları bir tablo ile açıklayabiliriz. (Terzi, 2012) Bu tablo;

Muhasebe	Denetim
Parasal nitelikteki bilgileri kaydeder.	Parasal nitelikteki bilgilerin doğruluğunu araştırır.
İşlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve yasal mevzuata göre yapılması	Yapılan işlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yasal mevzuata uygunluğunun incelenmesi
Muhasebe standartlarından yararlanır.	Denetim standartlarından yararlanır.
Finansal tabloların hazırlanması	Finansal tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi
Finansal tabloların ilgililere iletilmesi.	Denetim raporunun ilgililere iletilmesi.

Tablo 1: Muhasebe ve Denetim İlişkisi

Kaynak: Ozan Kavut, Oktay Taş ve Tuba Şavlı, Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Bağımsız Denetim, İstanbul: İSMMM Yayınları, Yayın No:130, 2009, s.19

1.1.3. Bağımsız Denetim ve Bağımsız Denetçi

Bağımsız denetim, bir önceki bölümde belirtildiği gibi işletmenin tablolarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığını belirleyen ve bunun sonucunu raporlayan bir denetim türüdür. Ancak bu denetimin amacı, sermaye piyasası kurumları ve ortaklıklara ait verilerin vergisel anlamda denetlenmesi olamaz. Bağımsız denetim hizmetinin yürütülmesinde, işletmelerin SPK'na bildirecek veya kamuoyuna sunulacak mali verilerinin uluslararası muhasebe standartlarına uygunluğu araştırılır. Yani, bu mali tablolarda olan verilerin doğru ve dürüstlüğü sorgulanmaktadır. Bağımsız denetimi geçerliliği ise standartlara ne kadar bağlı kaldığı ile ilgilidir.

Denetçi, Genel Kabul Görmüş Denetim Tekniklerini (GKGDT) kullanarak topladığı kanıtları irdeleyerek bir şablon çıkarır ve bu şablondan yararlanarak kendi

çalışma kağıtlarını oluşturur. Denetçi denetim raporunun sonunda bir görüşe varır. Bu görüşlerin çeşitleri şunlardır; (olumlu, şartlı, olumsuz ya da görüş bildirmekten kaçınma.)

Bağımsız denetçi, işletmenin yasa dışı faaliyetlerini tespit ederek ortaya çıkarma görevinden sorumlu tutulamaz. Yasal olmayanı bulmak kanunun görevidir. Denetçinin bir hukukçu gibi davranması denetçinin sınırları dışına çıkmasına neden olur.

Bağımsız denetim raporu, denetimin yapıldığı zaman diliminde, işletmenin finansal tablolarının gerçeği gösterdiğini, işletmenin bilançosunda bulunan tüm aktif ve pasif kalemlerinin defter kayıt ve belgelere, Türkiye muhasebe standartlarına ve kullanılması gerekli ise uluslararası muhasebe standartlarına uygun olduğunu açıklar. Ancak, bu rapor işletmenin belirli bir süre sonra gelecekte ne olacağını, bu işletmeye yatırımın yapılmasının gerekli olup olmadığı hakkında bir kaynak olarak değerlendirilemez.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 13 Aralık 1987 tarihinde açıklanan yönetmeliğe göre bağımsız denetim türleri aşağıdaki gibidir;

1-Sürekli denetim, her takvim yılı tekrarlanan ve denetim tekniklerinin tamamını içeren denetimi ifade etmektedir.

2-Özel denetim, Hisselerini halka arz etmek amacı ile SPK'na başvuruda bulunan ya da Sermaye Piyasası Kanunu'nun kapsamında bulunan işletmelerin, bileşme, devir, tasfiyesi söz konusu olan ortaklıklar ile benzer durumda olan yan kuruluşlarca oluşturulmuş tabloların yönetmeliğe uygunluğunun denetlenmesidir.

3-İsteğe bağlı denetim, SPK'nın içeriğinde bulunmayan ortaklıkların kendi irade açıklamaları ile bu denetimin kapsamına girmektedirler.

Sınırlı denetim, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre zorunlu olarak sürekli denetim kapsamına giren ortaklıklar ve işletmelerin ara dönem finansal tablolarını denetlettirmeleridir.

➤ Bağımsız Denetimin Var Olmasının Sebebi;

İşletmeler ile ilgilenen kişiler veya kurumların, doğru karar verebilmeleri güvenilir kaynakların varlığına bağlıdır. İşletmelerin kendilerinden sağlanan bilgilerin güvenilir olmama riski olabilir. Bununda nedenleri şöyle sıralanabilir.

- Muhasebe bilgilerinin karmaşıklığı ve fazla oluşu,
- İşletme ilgililerinin işletmeden uzak olması ve
- Bilgiyi sağlayanların buldukları ve bulunabilecekleri eğilimler.

Bilginin güvenilir olmayabilmesi koşulu, denetimin kesinlikle dışarıdan bağımsız bir kişi tarafından yapılmasının sebepleri olarak sayılabilirler.

1. Çıkarların ters düşmesi
2. Karmaşık muhasebe uygulamalarının var oluşu,
3. Kararları doğrudan etkileyebilecek bilgilerin var olması,

Bağımsız denetimin gerekliliğinin sebepleri;

1. Yararlı bilginin talep edilmesi,
2. Uygulama değişikliği,
3. Uygulama eksiklikleri,
4. Uygulama sırasındaki yanlışlıklar,
5. Uygulamanın kurallara aykırılığı,
6. Hileler, yolsuzluklar,

➤ Bağımsız denetimin yararları

Muhasebe denetiminin, amacı bir görüş teşkil etmektir. Defter kayıt ve belgelere güven duyulmalıdır. İşletme yöneticileri ve işletme ile ilgilenen sınıflar, bu finansal tablolara güvenerek, işletme hakkında karar alırlar ve bu kararları hayata geçirirler.

Bağımsız denetimin işletmeye sağlayabileceği faydalar;

1. Üstlerin astların faaliyetlerini daha anlamak ve değerlendirmek olanağı elde ettikleri gibi astların da üstlerin gelecek planları ve beklentileri hakkında bilgi edinmelerini sağlayan bir *haberleşme*,
2. Astların üstler tarafından, işletme içi ve işletmeler arası karşılaştırmalar yardımı ile uyguladıkları *değerleme*,

3. Astların işletmenin genel amacı ışığında, faaliyetlerini en üst seviyeye taşıdığı *konsantirasyondur*,

Bağımsız denetimin sağladığı ekstra faydalar ise şunlardır,

1. Bağımsız dış denetçi tarafından onaylanan bir finansal tablo güvenilir, doğru ve şeffaf bir tablodur ve bu da işletme yöneticisine daha doğru ve rahat karar verebilme imkanı verir.

2. Yöneticiler ve işletme ilgilileri, işletmelerinin tablolarının uluslararası muhasebe standartlarına ve Türkiye muhasebe standartlarına ne kadar uyumlu olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olur ve uyumlu hale getirilmesi için gereken çabayı gösterirler.

3. İşletme ile ilgili bir yanlışlıklar var ise gün yüzüne çıkarır. Aynı zamanda bazı olay ve olguların üzerinin örtülmesini engeller.

4. Mali tabloları, bağımsız dış denetçi tarafından denetlenmiş işletmeler, alım-satım ilişkisi bulunan şirketler açısından ve ilişkide bulunacakları para ve sermaye piyasası kurumları tarafından yapılan değerlendirme ve incelemelerde finansal tablolarının denetlenmiş oluşu muazzam yarar sağlayacaktır. Bağımsız dış denetimden geçmiş ve finansal tabloları tasdik edilmiş işletmeler, denetim raporunda belirtilen açıklamalara göre tercih edilmesi yüksektir ve tercih edilebilir işletmelerdir. (Erdoğan M. , 2002, s. 51-63)

1.2.Muhasebe Skandalları ve Nedenleri

ABD’de dünyaca tanınmış büyük ölçekli şirketlerde 2000’li yılların başından itibaren olası gelen hileler büyük yankı bulmuştur. Bu şirketlerde meydana gelen başarısızlık, kamuoyunun ve devletin finansal tablolara ve raporlara olan güvenini büyük ölçüde sarsmış ve muhasebe ve finans mesleği ve sektörü çalışanlarına olan güven azalmıştır. Muhasebe skandalları serisi, ekonomisi sarsılmaz olan ABD’yi ekonomik olarak sarsmıştır. Sermayesi çok paylara bölünmüş şirketleri sıkıntıya sürüklemiştir. Böylece, ünlü denetim şirketleri de mercek altına alınmıştır. Kamuya açık olan bu şirketler, gerçekte zararda olmalarına rağmen hata ve hileye başvurmak koşulu ile gerçek dışı kar

rakamlarını yayınlamışlardır. Böylece, sözü geçen işletmelerin hisseleri tavan yapmıştır. Böylece işletme ile ilgilenenler ve kredi verenler sürekli yanıltılmıştır. Yatırımcılar, hileli olan tablolar sebebi ile kandırılmıştır. Böylece yatırımcıların yüksek kar beklentileri gerçekleşmemesine rağmen, işletmeler bu hisse satışlarından yüksek gelirler elde etmişlerdir. Denetim sonrası sözü geçen tablolar düzeltilip yeniden sunulduğunda, aslında işletmenin zararda olduğu anlaşılmış ve hisse fiyatları aşağıya doğru negatif yönde ilerlemiştir. Yatırımcıların büyük beklentilerle paralarını bağladıkları hisse senetleri bir anda değersiz hale gelmişlerdir. Bütün bu olaylar, bu şirketlerin ABD Sermaye Piyasası Kurulu (US SEC) tarafından mercek altına alınmalarına sebep olmuştur. ABD’de meydana gelen bu skandallar dünyada büyük yankı uyandırmış ve bunun sonucunda muhasebe ve denetim alanında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Muhasebe skandallarının başlıca nedenleri şunlardır;

- Hisse fiyatlarındaki artış nedeni ile yatırımcıların hırslı ve istekli davranışları,
- Yöneticilerin dürüstlük kavramından uzaklaşması,
- Piyasa denetleyici kurumların ve işletme yönetimlerinin başarısızlığı,
- Denetçilerin işletmeyi gerçekte olduğundan iyi gösterecek hilelere izin ve teşvik vermeleri. (Bayraktar, 2007)

Şirket	Tarih	Tutar (Milyar \$)
PasificGas	2001	21
Enron	2001	63
Global crossing	2002	26
Worldcom	2002	107

Tablo 2: 2000’li Yılların Başlarında ABD’de İflas Eden Şirketler

(Kaynak: Ayça Zeynep Süer, Muhasebe Mesleğinde Enron Vakası ve Getirdikleri, İstanbul, 2004: 45)

Finansal raporlamada git gide yaygın hale gelen bu başarısızlığın nedeni olarak işletme içi kontrol mekanizmaları suçlu bulunmaktadır. Ortaya çıkan muhasebe

skandallarından sonra hisse senedi piyasasının düşüşe geçmesinin sebebi muhasebeden kaynaklanan bu skandallar olduğu ileri sürülmektedir. (Agrawal, 2003:2)

- WorldCom'un İflası;

Dünya çapında 80.000 çalışana sahip muhasebe denetleme kuruluşu US SEC'in, ABD'nin ikinci büyük telekomünikasyon devi olan, dünya çapında 80.000 çalışanı bulunan WorldCom'un mali durumunu tablo okuyucularına gerçekte olduğundan iyi gösterebilmek için 3.8 milyar dolarlık hile yaptığını ortaya çıkararak hakkında dolandırıcılık davası açmıştır.³ WorldCom'un hesap hilesinin açığa çıkması sonucu şirketin hisse senedi fiyatlarının oldukça düşmesine sebep olmuştur.⁴ Şirket bu muhasebe hilelerini hayata geçirirken, şirketin bağımsız denetçisi Arthur Andersen Denetim Şirketi'ydi. İşletme yöneticilerinin bu kurnazlıkları işletmeyi iflasa sürüklemiştir.

Yaşanan bu olumsuzlukların sonucu olarak, çeşitli reformlar yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Bunlar;

1. Denetim mesleğine dair düzenlemeler ile ilgilidir. Muhasebe meslek mensuplarının meslekte yükselebilmeleri için meslek odaları tarafından, faaliyetlerinin puanlara tabi tutulmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.
2. Muhasebe firmalarındaki çıkar çatışmalarının engellenmesine ilişkindir.
3. Dünya tarafından en kapsamlı ve en etkin kabul edilen muhasebe standartları ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleridir. Ancak, standartların yoruma fırsat vermesi ve esnek olması sebebi ile US SEC ve onun gibi standart koyucu organlar bu standartları yeniden gözden geçirmeleri gerektiğine karar vermiştir. (Süer, 2004, s. 75)

ABD'de 30 Temmuz 2002'de Sabanes-Oxley yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, sermayesi paylara bölünmüş borsaya açık işletmeler ile denetçileri kapsamaktadır. Bu yasa şirketlerin muhasebe departmanı çalışanları ve iç denetçileri de kapsamaktadır. Yasa metni ana hatları ile şu şekildedir; (Süer, 2004, s. 79)

³ Hürriyet Gazetesi < <http://www.hurriyet.com.tr/enrondan-sonra-simdi-de-worldcom-skandalı-patladi-80936> > Erişim: 28.02.2016

⁴ Voice Of America <<http://www.voanews.com/>>

1. Halka açık şirketlerin muhasebe gözetim kurulu
2. Denetçinin sorumluluğu
3. Şirketin kurumsal sorumluluğu
4. Mali bildirimlerin kapsamının içeriği
5. Analistlerin fikir ayrılığı.
6. Çalışmalar ve raporlar
7. Şirket ve suçlu kimsenin hiledeki sorumluluğu
8. Büro elemanlarının sahtekarlığa ve hileye karşı cezai yaptırımının arttırılması
9. Vergi beyanı
10. Kurumsal görevi amacı dışında kullanma.

ABD’de ortaya çıkan ve çabukça yayılan ve sonrasında Avrupa’da bazı ülkelerde meydana gelen muhasebe sahtekârlıkları ve hilelerinden kaynaklanan şirket iflaslarına kadar ilerleyen negatif sonuçları ile yatırımcılarına olumsuz etkileyen olaylar, tüm dünya tarafından bilinen ve finansal raporlama ve finansal raporlamanın doğru ve güvenilir olması açısından dünya tarafından kabul edilen bir mekanizma olan bağımsız denetimin önemi vurgulanmıştır. (Sayar & Küçüksözen, 2002, s. 4)

Bu yasada bağımsız denetime önemli bir yer verilmiştir. Finansal tablolara olan güvensizliğin sebebi, olarak denetçi ve denetlenen taraf arasındaki ilişkinin bağımsız olamamasındandır. Bu yasaya göre SEC tarafından 2003’te yürürlüğe konulan bazı genellemeler ile denetçilerin denetlenenlere bazı hizmetleri sağlaması engellenmiş ve sınırlandırılmıştır. Aşağıda belirtilen hizmetlerin sunulması yasa ile yasaklanmıştır. (Uysal, 2004, s. 22-25)

1. Denetlenen şirketlerin muhasebe defter kayıtlarının tutulmasına ilişkin hizmetler ile diğer hizmetler.
2. Muhasebe sistemlerinin yenilenmesi
3. İç denetimin dışarıdan yapılması hizmeti
4. Yönetim ve ya insan kaynakları hizmeti
5. Borsada aracılık, menkul kıymetler, yatırım bankacılığı gibi hizmetler
6. Denetim ile ilişkisi bulunmayan faaliyetler.

Yasa, yukarıdaki düzenlemeler ile denetimin kapsamına girmeyen bu hizmetlerin denetim şirketleri arasında fikir ayrılığı oluşturacağını düşünülmesi ile denetçinin kendi kendini denetlemesini önüne engel getirmeyi amaç edinmiştir.

SOX Yasası'nın kabulü ile çok sayıda kuruluş yönetim kararlarını tekrar ele almak ve güncellemek zorunda kalmıştır. Bu yasa ile ilgili mevzuata göre denetim işletmelerinin zorunlu kıldığı kurallar sebebiyle ABD'deki bilinen büyük denetim firması denetim ücretlerinin ikiye katlayarak zamlandırmıştır. (Bayraktar, 2007, s. 77-78)

BÖLÜM II

HİLE KAVRAMI VE TÜRLERİ

2.1.Hilenin Kısa Tarihçesi

Sanayi Devrimi öncesinden günümüze kadar muhasebe/finansal skandalları toplumu rahatsız etmektedir. Geçen yıllar boyunca tarihte büyük yer alacak oldukça önemli birçok skandal örneği meydana gelmiştir. Örneğin 1970’de yaşanan “Sermaye Fonu Skandalı” tarihte ilklerden olup, bilgisayarların hile için kullanılmasından dolayı oldukça önemlidir. Burada hileyi yapanlar, özel seri numaraları ile gerçek olmayan sigorta poliçeleri yaratmışlardır. Bu hileye muhasebe ve denetim mesleğinin, Elektronik Bilgi İşlem Denetimi ile ilgili standartlar, seminerler ve makalelerin içeriğinden dolayı tepkisi büyük olmuştur. (Pearson & Singleton, 2008, s. 546)

1980’li yılların başında tasarruf ve kredi skandalları yaşanmıştır. Bu skandalların sonucunda, Sponsorluk Kuruluşları Komitesi (Committee of Sponsoring Organizations-COSO) olarak bilinen, bu tip skandalları en aza indirmek için bazı öneriler geliştiren Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu(National Commission on Fraudulent Financial Reporting) adıyla bir soruşturma komitesi kurulmuştur. COSO tarafından günümüzde çok önemli olan iç kontrol modeli literatüre kazandırılmıştır. Geliştirilen bu model denetim mesleğini oldukça etkilemiştir. Hileye sebep olan etkenin iç kontroldeki zayıflık olması ve bu modelin hileyi durdurmak için bir yol olarak görülmesi açısından önemlidir. (Pearson & Singleton, 2008, s. 546) 1987 yılında COSO tarafından yayınlanan Hileli Finansal Raporlamada Ulusal Komisyon Raporu 1987-1997 yılları arasında birçok hile çalışmalarında kullanılmıştır. SEC bu çalışmayı hileli finansal raporlamanın kim, neden, nerede ve nasıl yapıldığıyla ilgili incelemiştir ve çalışmanın hileli finansal raporlamayı geniş bir şekilde analiz edebildiği görülmüştür. Amaç, Amerika’daki hile problemlerinin şiddetini ve sıklığını rapordan gelen bilgiler ile azaltmaya yardım etmektir.

1980’li yılların ilk zamanlarında, üç ayrı endüstri alanında çalışan 175 kişi dokuz hile araştırmasında incelenmiştir. Çalışanların üçte ikisinden çoğu bazı hallerde çalıştıkları işletmeye bilerek zararlı davranışları olduğunu kabul ederken, geri kalan kısmı işletmenin varlıklarını çaldıklarını itiraf etmiştir.

1990'lı yılların başında, çalışanların görevlerini kötüye kullanmaları konusu büyük araştırma projeleri kapsamında araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, Amerikalı çalışanların yarısının politika ve hilenin ilerleyebilmenin anahtarı olduğu düşüncesine inandıkları görülmüştür. Hilenin en aza indirilebilmesiyle alakalı yine 1990'lı yıllarda iç kontrol sisteminin etkili hale getirilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.

2002 yılında Muhasebe Skandalları'na göre Amerika'da hileyle alakalı üç uzun liste kritik noktaya ulaşmıştır. Daha öncede değindiğimiz üzere, muhasebe ve denetime en çok etkisi olan hileler Enron ve Woldcom'dur. Bu hileler sonucunda, 2002 yılının Temmuz ayında SarbanesOxley Yasası'na geçiş olmuştur. Ayrıca Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB)'nun kurulmasına neden olmuştur. Bunun Türkiye'deki karşılığı Kamu Gözetim Kurumu olarak bilinmektedir. Amerikan Sertifikalı Kamu Denetçileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) tarafından SAS No.99" Finansal Tablo Denetiminde Hilenin Dikkate Alınması" standardının kabul edilmesi de bu durumun bir diğer sonucudur.

Literatürde yer alan hileli işlemler ile alakalı sayısal veriler ve hilenin ortalama maliyeti dört kaynaktan sağlanmaktadır. Bunlar;

1- Devlet Ajansları: Belirli aralıklarla ajanslar (FBI veya sağlık ajansları) hile istatistiklerini yayınlamaktadır. Yayımlanan istatistikler sadece ilgili ajansların yargılama yetkileriyle ilgili olmakta ve sorumluluk alanı kapsamındaki hilelerin toplamı hakkında bilgi sağlamaktadır.

2- Araştırmacılar: Bu kişiler genellikle endüstri alanında belirli hile türleri ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Gerçek hileler ile ilgili bilgilerin elde edilmesi zor olduğu için birçok araştırma belirli alanlarda yapılmıştır. Bu çalışmalar da hile sorununa sadece küçük bir bakış açısı kazandırmaktadır. Hilenin ortaya çıkarılması için yapılan kapsamlı araştırmalar oldukça azdır. Yapılan bu nadir çalışmalar daima bilimsel yaklaşım esaslarına dayanmamaktadır.

3- Sigorta Şirketleri: Sigorta şirketleri hilenin ortaya çıkması sonucunda araştırma yaparak bazı hile istatistikleri toplamaktadır. Toplanan istatistikler genel olarak çalışan

kefaletleri ve diğler sigortalarla alakalı olan fiili olaylarla ilgilidir. Bu yüzden probleme bakış açıları yetersiz kalmaktadır.

2.2.Hile Tanımı Ve Özellikleri

2.2.1.Hile

Hile; hırsızlık-çalmak, yanlış gösterim, yolsuzluk, rüşvet, muvazaalı işlemler, varlıkların zimmete geçirilmesi gibi nedenlerden ortaya çıkabilir.

Sertifikalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE) tarafından hile, başkalarını aldatarak kazanç elde etmek veya çalışanlar tarafından işletme varlık ve kaynaklarının zimmete geçirilmesi şeklinde tanımlanmıştır. (Scwartz, 2010, s. 37)

2.2.2.Hile Ve Hata Arasındaki Farklar

Muhasebe hataları da hileler ile aynı şekilde mali tablolarda yapılan yanlışlıktır. Fakat aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Hatanın tanımı, hesap kalemlerinin tanınması, ölçülmesi, sunulması ve açıklanması esnasında ihtiyari olarak gerçekleşen yanlışlıklardır. Hatanın nedenleri arasında dalgınlık, ihmal, dikkatsizlik, bilgisizlik olabilmektedir.

Hileyle hatayı birbirinden ayıran en önemli özellik, finansal tabloların yanıltıcı şekilde bildirilmesiyle sonuçlanan olayda kasıt olup olmadığıdır. (Erdoğan N. , 2002, s. 21) Hatada kasıt olmamakla beraber bilgisizlik, ihmal ve dikkatsizlik sonucu ortaya çıkmaktadır. Hile ise, kar elde etmek için yapılan bir eylem şeklidir. Bu kişilerin amacı, hakları olmadığı halde kar elde etmeye çalışmaktır. Hata yapan kişiler ise genel olarak başkalarına zarar vermekte; fakat ortada kendi çıkarları bulunmamaktadır.

Hataların genel olarak çalışanlar tarafından ihtiyari olarak ortaya çıktığı, hilelerin ise işletmenin üst yönetim kadroları tarafından bazı amaçlara hizmet etmesi için

yapılmaktadır. Hatalar işlemlerin kayıtlara geçildiği sırada meydana gelirken, hile belgeler üzerinde yapılan sahtekarlık olarak tanımlanabilir.

Hata ve hilenin değerlendirilirken önemlilik düzeyi esas alınmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, hilenin işletme ile ilgilenen kesimlerin kararlarını hilenin doğrultusunda değiştirecek düzeyde olması gerekmektedir. Önemsiz sayılacak derecede küçük hata ve hileler, dikkate alınmamakla beraber hiçbir yaptırıma da tabi tutulmamaktadır.

2.2.3.Hilenin Özellikleri

- Hile faaliyeti, hile yapan kişi tarafından gizli şekilde yapılmaya devam edilen bir eylemdir,
- Hilede, hile yapan kişi kendisine fayda sağlamak ister,
- Hilede kesin olarak kasır bulunmaktadır,
- Hilede, aldatılan bir kişi bulunmaktadır,
- Her şekilde hile sonucunda aldatılan kişi veya işletme zarara uğramaktadır.

(Bozkurt, 2011, s. 60)

Hilede gerçekleşen eylemler:

- Kayıtlara sahte belge alınması, belgelerin tahrif edilmesi ve değiştirilmesi,
- İşletme açısından önemli sayılabilecek bilgilerin finansal tablolarda bilinçli olarak bulundurulmaması.

Ayrıca güven hilenin ortaya çıkmasındaki en büyük etkenlerden birisidir. Hile olaylarında hile yapan kişinin genel olarak güvenilen kişilerden olduğu saptanmıştır.

2.3.Hilenin Unsurları

Hilenin nasıl oluştuğunun anlaşılabilmesi için hilenin unsurlarının incelenmesi gerekmektedir. Hile üçgenini oluşturan unsurlar; fırsat, baskı ve haklı göstermedir. Ateşlemenin gerçekleşmesi için oksijen, yakıt ve ısı ihtiyacı olduğu gibi hilenin gerçekleşebilmesi içinde baskı, fırsat ve haklı göstermenin bulunması gerekmektedir.

1950 yılından bu tarafa birçok farklı akademisyen ve uygulamacı hile üçgeni ile alakalı çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu sayede, hilenin önlenmesi, araştırılması, tespiti ve ortadan kaldırılmasına katkı sağlanmıştır. Hile üçgeni, finansal tablo hilelerinin sebeplerinin anlaşılması konusunda yardım sağlamaktadır.

2.3.1.Baskı

Hile yapan kesimlerin üzerinde bir baskıdan söz edilebilir. Finansal başarısızlıklar ve finansal getiri beklentileri kişiyi hile yapmaya yönlendiren finansal baskılar arasında gösterilebilir. Çalışanları hile yapmaya itecek çok farklı kaynaklardan oluşan baskılarda vardır. Bunlar genel olarak;

- Mali içerikli baskılar: Para hırsı ve açgözlülük, iyi bir yaşam sürme isteği, yüksek miktardaki kişisel borçlar, yüksek miktardaki sağlık giderleri ve beklenmedik mali gereksinimler olarak sayılabilir. Bu tür baskılar bir anda veya uzun vadede ortaya çıkabilirler.
- Kişinin olumsuz alışkanlıklarından meydana gelen: Bu tür baskılar da mali içerikli baskılar ile bağlantılıdır. Kumar sorunu, gece hayatı, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı kişinin hile potansiyelini arttırmaktadır. Kötü alışkanlıklar insanları sahtekârlığa yönlendiren sebepler arasında en kötü olanıdır.
- İşle ilgili baskılar: İşle ilgili memnuniyetsizlik, beklenen terfiyi alamama, iş yerinde haksızlığa uğradığını düşünme, yapılan işle alakalı gerekli övgüyü alamama, düşük ücretle çalışma gibi nedenler kişi üzerinde işle ilgili baskı oluşturmaktadır.

Baskı unsurunun azaltılabilmesi için;

- Finansal hedeflerin erişilemeyecek kadar yüksek olmaması,
- Hedeflere erişmek için çalışanlar üstünde baskı kurulmaması,
- Piyasa koşullarına göre gereken hallerde belirlenen hedeflerin revize edilmesi,
- Ücretlendirme konusunda haksızlık yapılmaması gerekmektedir.

2.3.2.Fırsat

İç kontrol sistemindeki eksiklik veya zayıflık durumlarında çalışanlar hile için fırsat bulmaktadırlar. Baskı unsuru fırsatla bir araya geldiğinde hile yapılmama olasılığı oldukça düşüktür. Günümüzde de çoğunlukla karşılaştığımız yönetim hilelerinin oluşumunda da en önemli etken yetersiz iç kontrol ve yönetim eksikliğinden doğan fırsat unsurudur.

İşletmede hile yapılmasına fırsat tanıyan unsurlar;

- Hileyi önlemek ve ortaya çıkarmak için gerekli olan kontrol yapısının yetersiz olması,
- İşletmede ahlak politikasının zayıf olması,
- Üçüncü kişi ve ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,
- Yapılan işlerin değerlendirilmesindeki eksiklik,
- Hile yapan kişilerin cezalandırılması için gerekli şartların sağlanmaması,
- Çalışan kişiler arasındaki iletişimin zayıf olması,
- Üst yöneticilerin bilgi eksikliği, rahatlığı.
- Gerekli denetim çalışmalarının yapılmaması.
-

Bu üç unsur içerisinde işletmenin yeterince çalışması ile yok edilebilecek ya da en aza indirilebilecek unsur fırsat unsurudur. Bunun için;

- İşletmenin defter kayıt ve belgelerinin eksiksiz ve tam olarak tutulması.
- İşletmenin muhasebe departmanı ile diğer idari işler ile ilgili departmanların arasındaki ilişkilerin belli bir uyum içinde olması ve gözlemlenmesi.
- İşletmenin varlıklarını koruma amaçlı iyi bir güvenlik önlemi alınması,
- İşe yeni başlayanların kayıtlarının düzenli tutulması,
- Kişisel kararlara olanak vermeden açık şekilde ifade edilen muhasebe-kayıt-dosyalama işlemlerinin oluşturulması gerekmektedir. Fırsatlar azaltılabilirse hile büyük oranda azaltılır. Etkin bir iç kontrol mekanizması hile unsurlarından fırsatı engelleyebilecek bir etkidir.

2.3.3.Haklı Gösterme

Çalışanlara işletmenin ahlak kurallarının aktarılması, hile yapan çalışanlara karşı sessiz kalınmayacağı ve cezalandırılacaklarının söylenmesi, bu cezaların net bir şekilde çalışana anlatılması, çalışanların eğitime tabi tutulması haklı gösterme unsurunu ortadan kaldırmak için etkili olacak çözümler arasında gösterilebilir.

2.4.Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri

Yapılan araştırmalar herkesin hile yapma potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir. Hile yapan çoğu insan hile yapmayan dürüst insanlarla aynı özellikleri göstermektedir.

ACFE' nin araştırmasına göre erkeklerin kadınlardan daha çok hile yaptığı ve bu hilelerin işletmelere zararının kadınların yaptığı hile zararının iki katı olduğu ortaya konulmuştur. Hile yapanlar arasında işletmeye en çok zararı verenler işletme sahipleri ve yöneticilerdir. Genel olarak orta yaş olarak gösterilen 30-50 yaş arası kişilerin daha çok hile yaptığı tespit edilmiştir. Son olarak, eğitim seviyesi arttıkça hile yapma ihtimalide artmaktadır.

2.5.Hile Türleri ve Sınıflandırmalar

ACFE hileleri; varlıkların yanlış kullanımı, finansal tablo hileleri ve suistimal olarak üç gruba ayırmıştır. Başka bir sınıflandırma ise hile çeşitlerinin işletme odaklı olarak sınıflandırılmasıdır.

Hile Türü	Taraflar	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşveren	Çalışanlar	Çalışanlar hırsızlık yapmaktadır.
Yönetim Hileleri (Finansal Tablo Hileleri)	Finansal Tablo İlgilileri	Tepe Yöneticileri	Finansal tablolar olduğundan farklı gösterilmektedir.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma para yatırılmaktadır.
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar şişirilmekte, sevk olmadan para alınmaktadır.

Tablo 3: Hile Türleri ve Sınıflandırmalar

Kaynak: Nejat Bozkurt, İşletmelerin Kara Deliği Hile-Çalışan Hileleri, 2. Baskı , İstanbul: Alfa Yayınları, 2011, s.65.:Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimelman, s.10.

Çalışan hileleri; zimmet yolu ile hırsızlık olarak bilinir. Genellikle çalışanın işletme varlıklarına el koyması veya kural dışı kullanarak işvereni dolandırmasıdır.

Yönetim hileleri; çalışan hileleri ile karşılaştırıldığında yapılma olasılığı daha düşüktür. Buna karşın işletmeye verdiği zarar daha yüksektir.

Yatırım hileleri; yapılmayan veya değersiz yatırımların şüphe duymayan yatırımcılara satılmasıdır. Yönetim hilesi ile yakından ilgilidir.

Satıcı hileleri; işletmeye mal ve hizmet sağlayan tedarikçilerin tek başına veya işletmede çalışan birisiyle iş birliği yaparak gerçekleştirilen hiledir. Genel olarak satın alınan mallara yüksek fiyat verilmesi, ikinci kalite malların yüklenmesi ve ödemesi yapılan malların yüklenmemesi şeklinde yapılmaktadır.

Müşteri hileleri, mal veya hizmet satın alınan işletmelere karşı yapılan hiledir. Müşteriler, satın aldıkları mallar için ödeme yapmayarak ya da sahip olmadıkları şeyleri vererek şirketleri dolandırma yoluna gitmektedirler.

2.5.1.ACFE Hile Ağacı

ACFE hile ağacı, ACFE tarafından bulunan ve hile çeşitlerinin olduğu ağaç şeklindeki modeldir. ACFE hile ağacında; suiistimal, varlıkların yanlış kullanımı ve hileli finansal tablolar yer almaktadır.

	Varlıkların Yanlış Kullanımı	Hileli Finansal Tablolar	Suistimal
Hile Yapan	Çalışanlar	Üst yönetim	İki taraf
Hilenin Büyüklüğü	Küçük:\$120.000	Büyük:\$1milyon'dan \$258milyon'a	Orta:\$250.000
Hilenin Frekansı	Sıklıkla:%86	Az sıklıkta:%7,6	Orta:%33
Motivasyon	Kişisel baskı	Hisse fiyatları, teşvikler	Teşvik, işletme
Önemlilik	Önemsiz olabilir	Önemli	Duruma bağlı
Fayda Sağlayan	Hile yapan	Şirket ve hile yapan	Hile yapan
Kurban Şirketin Büyüklüğü	Küçük	Büyük	Duruma bağlı

Tablo 4: ACFE Hile Ağacı

Kaynak : Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, Fraud Auditing and Forensic Accounting, Fourth Edition, New Jersey: John Wiley&Sons Inc. 2010, s.72.

2.5.2.Çalışan Hileleri

Genellikle personelin işletme sahipliğinde bulunan eşyalara veya mallarına el koymasdır.

- Doğrudan yapılan hileler; işletmeden nakit para, stok, demirbaş gibi varlıkların çalışan tarafından çalınmasıdır. Bu hilede üçüncü bir kişi bulunmamakta, çalınan varlık direk olarak çalışana gitmektedir.

- Dolaylı hile; çalışılan işletme aracılığıyla çalışan satıcılara fayda sağlamakta ve onlardan rüşvet almaktadır. Bu sayede müşterilere düşük fiyat ile mal satılırken satıcılardan yüksek fiyatlı mal alınmaktadır.

Burada hile, şirkete karşı yapılmakta ve zarara uğrayan taraf işletmedir. ACFE'ye göre çalışan hileleri;

- Gizlilik,
- Güvenin kötüye kullanılması,
- Çalışanlara finansal açıdan yarar sağlayacağı için yapılmış olması,
- Şirket varlıklarının, gelirlerinin ve yedeklerinin maliyetleri, Özelliklerini kapsayan faaliyetlerdir.

ACFE, tahsilâtlarla ve ödeme yoluyla olmak üzere çalışan hilelerini iki alt başlıkta sınıflandırmaktadır. Nakit hileleri direk olarak tahsilâtlarla yapılan hilelerdir. Fatura, gider, çek ve bordro hileleri ise ödemeler yoluyla yapılan hileler olarak incelenmektedir.

Nakit hilelerinin işletmelerde önlenmesi için;

- Görev tanımlamaları açık ve net bir şekilde yapılmalıdır.
- Gün içerisinde toplanan paralar o günün sonunda direk olarak bankaya yatırılmalıdır.
- Kasa sayımı yöneticiler tarafından habersiz yapılmalıdır.
- Nakitle alakalı işlemlerde daha önceden sıra numarası verilmiş belgeler kullanılmalıdır.
- Bu önlemlerin etkili olabilmesi için iç kontrol sistemindeki eksiklikler tespit edilmelidir.

Fatura hileleri iki farklı şekilde uygulanabilir;

- Sahte bir belge ile kişisel kullanım için alınan mal veya hizmet işletmeye alınmış gibi gösterilerek harcama bedeli işletme tarafından ödenmektedir.
- İşletmeye ait kredi kartları veya banka hesapları kullanılarak mal veya hizmet satın alınması.

Gider hileleri çoğunlukla yapılan harcamanın daha yüksek gösterilerek işletmeden fazla para alınması şeklinde gerçekleşmektedir.

Çek hilelerinde çalışan kendi çıkarı için çek düzenlemekte veya başka bir kişi için düzenlenen çeke el koymaktadır.

Bordro hileleri işletme çalışanı tarafından işletmenin bordro ve çalışma zaman kayıtlarında sahtecilik yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Hayalet çalışan hileleri, çalışma saatleri ve ücretlerde sahtecilik olarak üç bölüme ayrılmaktadır.

2.5.3.Finansal Tablo Hileleri

İşletmenin finansal durumunun bilerek yanlış gösterilerek finansal tablo kullanıcılarının aldatılması ve yanlış yönlendirilmesidir.

Finansal tablo hileleri;

- Muhasebe kayıtlarının yanlış gösterilmesi,
- Yapılan muhasebe kayıtları ve hesaplarında bilerek yapılan ihmal,
- Muhasebe ilkeleri, politikaları ve prosedürlerinin suiistimal edilmesi,
- Finansal tablo ve açıklamalarının yetersiz olması, eylemlerini içerebilmektedir.

BÖLÜM III

FİNANSAL TABLO HİLELERİ VE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

3.1.Hileler ve Türleri

Finansal tablo hileleri literatürde şirketlerin finansal tablo kullanıcıları başka bir deyişle bu tabloların ihtiyaç sahiplerini aldatmaya yönelik bilinçli olarak tablolarda bulunması gereken gerçek bilgilerin bulunmaması ve ya gerçekleşmesi beklenmeyen sayısal verilerin gerçekleşmesi olarak tanımlanmıştır. Böyle suistimler genel olarak şirketlerin yöneticileri tarafından gerçekleştirilmekte ve sermayesi halka arz edilen şirketlerde daha sık rastlanmaktadır. Genel olarak gelir kalemlerinde uygulanmakta ve amacı işletmenin durumunu işletmeden fayda sağlamak amacı bulunan finansal tablo kullanıcılarına gerçekten daha iyi göstermek ve ya ilgilenen kesim devlet ise gerçekte olduğundan olumsuz göstermektir.⁵

Finansal tablo hilelerinin yapılma amaçları aşağıdaki gibi maddelenebilir;

- Şirketin beklenen ve ya hedeflenen faaliyet sonuçlarına ulaşılabilmesi için,
- Şirketin kredi almasını engelleyen problemler var ise bunların çözülebilmesi için,
- Hisse satışı yoluna giderek yatırımları arttırmak ve güçlendirmek için,
- Artan hisse başına kazanç ve ya kar payını arttırmak amacı için,
- Olumsuz piyasa algısını bertaraf etmek için,
- Performans ile ilgili çalışanların almak istedikleri primler.

Finansal raporlama hilelerine sebep olan nedenler aşağıdaki gibidir; (Türedi, 2014)

- Ekonominin iyi performans gösterdiği zamanlarda sorunların arka plana atılması,
- Toplumdaki ahlak anlayışının gün geçtikçe bozulması,
- İşletmelerin yöneticileri tarafından baskı uygulanması,

⁵ 5 Dakikada Finansal Tablo Hileleri <www.pwc.com.tr/tr/yayinlar/5.../5-dakika-finansal-tablo-hileleri.html>

- Piyasaların haddinden fazla beklenti içerisinde girmesi,
- Muhasebe biliminin ve genel kabul görmüş standartlarının karmaşıklığı,
- Muhasebe şirketlerinin tutumları,
- Muhasebe meslek mensuplarının mesleki yeterliliklerinin eksik olması,
- Yatırımcıların aşırı beklenti içinde olmaları,

Bu hileleri, şirketlerin üst düzey yöneticileri tarafından gerçekleştirilmekte olup, yöneticilerin performanslarının iyi görülmesine yönelik baskılar oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile şirketlerde finansal tablolardaki faaliyet sonuçlarının iyi görünmesi baskısı vardır. İşletme çalışanları tarafından da performans ile ilgili hedefler doğrultusunda yönetici baskısı sebebi ile çeşitli hileler gerçekleştirilebilmektedir. (Çıtak, 2009, s. 87)

Hileli ve olması gerekenden iyi görünen finansal tablolar yatırım ve finansman amacı ile kullanıldığında, para miktarları ve faiz oranları gibi göstergeleri olumlu yönde etkileyebilecektir. Mali raporlama hilelerinin yaşanmasındaki en önemli etkende firmanın üst düzey yöneticilerinin ahlak yapısı olabilir. Ahlak yapısı bozuk yöneticiler kendi çıkarları için firmayı bazen felakete sürükleyebilirler. (Terzi, 2012) Finansal tablo hilesine yol açabilecek başlıca üç yöntem bulunmaktadır. Bunlar,

1. Muhasebe sisteminde yapılabilecek değişiklikler ile; finansal hileyi gerçekleştirenler şirketin muhasebe sistemini kendi şahsi istekleri doğrultusunda değiştirebilirler. Gelirlerini, giderlerini stoklarını gerçekte olduğundan düşü veya yüksek göstermek örnek verilebilir.

2. Muhasebe sistemini yıpratma; bu yöntem ile işletmenin kayıtlarında bulunan rakamları hayali kayıtlar atarak muhasebe sistemi üzerinde hile yapabilirler.

3. Muhasebe sistemi kapsamı dışındaki yollara başvurmak; hileyi yapanlar bilgisayar teknolojilerinden faydalanarak istedikleri hileyi raporlara yansıtabilirler.

Hileli mali raporlamaya sebep olan diğer değişkenler aşağıda verilmiştir.

- Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan delil niteliğindeki belgelerin ya da muhasebe kayıtlarının tahrifatı, tahrip edilmesi veya değiştirilmesi ile.

- Muhasebe defter kayıt ve belgelerinin kasıtlı bir şekilde gerçeğe aykırı olarak beyan edilmesi.

• Finansal tablolardaki miktar, sınıflandırma ve sunumuna ilişkin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin kasıtlı ihmalı ile.

Hileli mali raporlamanın hedefi genel olarak işletmenin gelirleri ve kazançları ile oynanarak varlıklarının değerinin ise olduğundan fazla gösterilmesidir. Örneğin Kinney ve McDaniel 1989 göre işletmeler bir önceki dönemde gerçekleşen faaliyet sonuçlarından kaynaklı gelirlerini, bir sonraki dönem içerisinde hata bildiriminde bulunarak düzeltme yoluna gitmişlerdir. Diğer yandan bunun tam ters olarak işletmenin karlı geçen bir dönemi sonunda karını gerçekten daha düşük göstermesi de söz konusudur. Bu yolla mali tablolarda yer almayan kar, mali durumun kötü olduğu zamanlarda kullanılmak üzere yedeklenmektedir. (Küçük & Uzay, 2009, s. 243)

Sahte belge sahte imza, hayali faturalar ile yapılan hilelerin gizlenmesi mümkündür. Hileli faaliyetlerin gizlenebilmesi maalesef denetimde de algılanamayabilmektedir. Ancak denetçi her bir alanı denetlemeli ve aynı zamanda dile riski değerlendirmesi yapmalıdır. Denetçi yeni test prosedürleri geliştirmelidir.

Finansal Tablo Hilelerinde Başvurulan Yöntemler; (COSO, 2010, s. 17-18)

3.1.1.Belli Başlı Hileler

3.1.2.Çift Taraflı Kayıt Metodu

Muhasebe bilimi kuralları gereğince, muhasebe kayıt sistemi borç ve alacak olmak üzere çift taraflı kayıtlara alınır. Borç ve alacak tutarları her bir kayıta birbirine eşit olmalıdır. Bu eşitlik aynı zamanda bilançoda aşağıdaki denklem ile açıklanır.

$$\text{VARLIKLAR} = \text{BORÇLAR} + \text{ÖZKAYNAKLAR}$$
 Gelir tablosunda ise
$$\text{GELİRLER} = \text{GİDERLER} + \text{KAR}$$
 olarak uygulanmaktadır. Bu eşitlikler sağlanamaz ise, hata veya hileden söz etmek mümkündür. Yevmiye kayıtlarındaki herhangi bir gelir hareketinin gerçekte bulunmayan bir gider kalemiyle eşleştirilmesine çift taraflı kayıt metodu denir. (Türedi, 2014)

3.1.3.Hayali Hasılat Kayıt Metodu

Hâsılat, gelir tablosunda en yukarıda bulunan gelir tablosunun %100 'ünü oluşturan kalemdir. İşletmenin dönem net karı ve dönem karı üzerinde etkili olur. Hasılat, işletme ile ilgilenen finansal tablo kullanıcılarına işletmenin performansı ile ilgili bilgi verir ve bu kullanıcıların işletme hakkında bir fikir edinmesini sağlar. Normalde, satış işleminde atılacak yevmiye kaydında kasa, alıcılar, alacak senetleri, alınan çekler gibi alacak hesaplarına borç kaydı atılırken, satış hesabına ve hesaplanan KDV hesabına alacak kaydı yapılır. Burada başvurulacak hilede; hayali hasılat kayıt metodu ile hasılat gerçekte olması gerekenden yüksek gösterilebilir. Hilenin gizlenmesi gerekeceğinden kullanılan alacak hesabının bir şekilde eski bakiyeye dönmesi için genellikle varlık hesapları kullanılabilir. (Türedi, 2014)

Örnek Yevmiye kayıtları aşağıdaki gibidir;

1. Satış işlemi,

_____/_____/_____
100 KASA XXX
600 YURTIÇİ SAT. XXX

2. Maliyet kaydı,

_____/_____/_____
620 SATILAN TİC.MAL. MALİYETİ XXX
153 TİCARİ MALLAR HESABI XXX

3. Kasa düzeltme kaydı borç/alacak;

_____/_____/_____
153 TİCARİ MALLAR HESABI XXX
100 KASA XXX

❖ Yapılan yevmiye kayıtlarına göre işletmenin hasılat kalemi artış göstermiş, aynı zamanda işletmenin stok miktarı artmıştır. Önceden, borçlandırılan kasa hesabı, daha sonra alacaklandırmak suretiyle eski bakiyesine getirilmiştir. (Türedi, 2014)

3.1.4. Hasılatın Kayıtlara Alınmasında Zamanlama Farklılıkları

Satış hasılatının defter kayıtlarına geçirilebilmesi için, malın sahipliğinin karşı tarafa yani alıcı işletmeye veya şahsa fiili olarak bütün risk unsurları ile geçmesi gerekir. Ancak teslimatsız yani belgesiz satış olarak adlandırılan satış türündeki satışlarda ise, bir sözleşme ile karşı taraf malı alacağını belirterek avans ödemesi yapar. Burada malın teslimi henüz gerçekleşmemiştir. Bu durumda da malın sahipliği ve her türlü meydana gelebilecek risk satıcının üzerinde bulunmaya devam eder. Burada yaşanabilecek sorun, sözleşme tarihinin yani ödemenin alındığı ancak gelirin gerçekleşmediği tarih satış hasılatına konu olan tarih kabul edilir ise, hile ortaya çıkmaktadır. Böylece istenilen mali dönemde satışın gerçekleşmiş olduğu raporlara geçirilmiş ve o dönemde şirketin satışları şişirilmiştir olacaktır.

3.1.5. Varlıkların Değerlemesinde Hata

Muhasebe biliminin yaradılışından ötürü bazı belirli hesaplarda tahmin yürütmesi gerekmektedir. Bunlar, örneğin; bir varlığın hurda değeri, faydalı ömrü, şüpheli ticari alacaklar ya da envanter fazlalığı ve atıl kısmıdır. Tahmin söz konusu olduğunda hile olgusu tekrar devreye girerek yanlış bilgi vermek suretiyle varlıklara ilişkin değerlerin gerçeğinden fazla ya da eksik gösterilmesine sebep olur. Böylece, işletmenin mali oranlarını arttırıcı özellikte hile ortaya çıkmış olur. Mali oranların yüksek gösterilmesi ile işletmenin kaynak sağladığı kesimler yanıltılmış ve aldatılmış olurlar. İşletme buradan ek kaynak sağlayarak piyasadaki kaynak tahsisinin dağılımını bozar. Bu durumda piyasa zarar görmüş olur. Bu tür hileler, işletmelerin bilanço kalemlerinde duran ve dönen varlıklarda sıklıkla görülebilir. (Albrecht, 2011, s. 497-499)

3.1.6.Taraflar İle Yapılan İşlemler

Bağlı şirketler yani birbirleri ile ortaklık ilişkisi bulunan şirketler ile yapılan işlemler, hile yapmaya fazlaca yatkındır. Bağlı ortaklık veya iştirak ilişkisi bulunan işletmelerin birbirilerine olan borç/alacak ile alım/satış ilişkisi bazen gerçeği yansıtmayan tutarlar ile gerçekleşebilir. Örneğin, ilişkili taraflara yapılan satışlarda maliyet fiyatının şişirilerek yüksek tutarlarda belge veya fatura düzenlemek. Burada, devletin vergi gelirleri zarara uğratarak, devletin ve vergini sosyal amacına zarar verilmiş olur.(Türedi, 2014)

ABD merkezli ve halka açık bir şirket olan Worldcom'un üst düzey yöneticileri yani CFO, denetleyici ve diğer yöneticileri tarafından, işletme gelirinin kasıtlı ve hileli olarak fazladan 7 milyar USD gibi bir rakam sunarak, birim hisse fiyatını yükseltmiş ve işletmenin içinde bulunduğu mali sıkıntıyı gizlemişlerdir.

COSO tarafından hazırlanan raporda borçların/yükümlülüklerin giderlerin olduğundan düşük gösterilmesi %18, varlıkların yanlış kullanımı %12, finansal tablolardaki önemli kalemlerle ilgili yetersiz açıklamalar %8 ve diğer hile türlerinin %20 oranında işlendiği tespit edilmiştir. (Rezaee & Riley, 2005, s. 101)

SEC'in 1999 yılında yaptığı 525 soruşturma kapsamında rastlanılan bulgulara göre hileli mali raporlamanın yapıma şekilleri ile uyumludur. Söz konusu soruşturmalarda ortaya çıkan bilgiler aşağıda sunulmaktadır.. (Küçük & Uzay, 2009, s. 245)

- Hâsılâtın yani satış gelirlerinin ilişkisi olmayan zaman dilimlerinde kayıtlara alınması (%35 den fazlası)
- Varlıkların kasıtlı olarak değerlendirilmesinde hata (yaklaşık %17'i)
- Giderlerin uygunsuz olarak aktiflere alınması (yaklaşık %13'ü)
- Hileli kazanç yöntemi uygulamaları (yaklaşık %20'si)
- Büyük opsiyonlar ve sermaye ortaklıkları (yaklaşık %10'u)

ACFE (Sertifikalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu) tarafından hazırlanan bir şemada 5 alt grup yer almaktadır. Hilenin bir dizi yapılaş biçimi olmasına rağmen sıklıkla yapılan hileler şunlardır,

- Gelir ve kazanç ile ilgili hileler,
- Stoklar ve satılan malın maliyetinde manipülasyon ile yapılan hileler,
- Borçların/yükümlülüklerin gerçekten az gösterilmesiyle,
- Aktiflerin yani varlıkların gerçeğinden fazla gösterilmesi ile,
- Finansal tabloların dipnotlarındaki yetersiz açıklamalar sayesinde,
- Bilanço dışı varlık ve yükümlülüklerin yanlış kullanımı.

Genel kapsamı ile mali raporlama hileleri sadece faaliyet sonuçlarının gerçeğinden daha iyi gösterilmesi için bir anlam taşımaktadır. (Türedi, 2014)

3.2.Hileli Finansal Raporlamada Dikkat Edilmesi Gereken Dört Önemli Alan

3.2.1 Satış ve Tahsilât Alanları İle İlişkili Hileler

ACFE hile ağacında mali tablo hileleri varlıklar ve kazançların olması gerekenden az veya fazla gösterilmesi olarak iki gruba ayrılmıştır. Gelir ve kazanç hileleri sonucunda ortaya çıkan Worldcom skandalına daha önce tezimizde değinmiştik.

Muhasebe çok geniş bir alandır ve gelirin muhasebeleştirilmesinde çeşitli alternatiflerin olması insanları gelir ve kazanç hilelerinin içine çekmektedir. Bu gelir ve kazanç hilelerinin ilk nedeni olarak gösterilebilir. Örneğin, malın tesliminden önce nakit elde eden şirketlerde, bayilik gibi, ödemenin malın tesliminden sonra alındığı üretim işletmelerinde farklılık gösterebilir. İnşaat şirketlerinde ise şirketin geliri elde etme süresi uzun olabilmektedir. Bu nedenle hâsılatın elde edildiği zamanın tespiti zorlaşmaktadır. Diğer bir neden olarak gelir raporları ve alacak hesapları üzerinde spekülasyon yapılması ile ortaya çıkmaktadır. Gelir ve kazanç hilelerinin tespit edilmesini sağlayan en önemli yol işletmeye gelir sağlayan bütün hareketlerin ve işlemlerin saptanması ve incelenmesidir. İşletmeler ile müşterileri arasında yaşanan her işlemin adım adım analizinin yapılması ile gerçekten nasıl farklı gösterildiğinin tespiti yapılabilmektedir. Hile denetçisinin kazanç ile ilgili izlemesi gereken işlem sıralaması aşağıdaki gibisidir.

1. Mal ya da hizmet satışı
2. Tahsili güç olan alacakların tahmini

3. Satış iadeleri ve iadelerin kabulü
4. Alacaklar için karşılık ayrılması
5. Yapılan iskontolar
6. Nakit tahsilat
7. Vadeli tahsilat (çek veya senet)

UMS 18 Hasılat standardına göre gelir ve kazanç hilelerini belli başlıklar ile açıklayabiliriz. Bunlar;

- *İlişkili taraflar ile gerçekleştirilen işlemler*; birbirleri ile iş ilişkileri bulunan şirketler aralarında çeşitli iş anlaşmaları ve protokoller yapabilmektedir. Ancak, burada sorun ilişkili taraf işlemlerin yapılması değil bunların yeterli bir şekilde açıklığa kavuşturulmamasıdır. İlişkili şirketler ile yapılan diğer önemli bir işlem ise şartlı satışlardır. Şartlı satışlar, ilişkili şirketlerin birbirlerine yapmış buldukları hayali yani gerçek olmayan satışlardır.

- *Fiktif gelir tahakkukları*; Fiktif gelirden ise gerçekleşmemiş gelir yani tahakkuk etmemiş gelirin ölçülerek raporlara yansımalarıdır. Bu durum işletmelerin karları ve gelirleri arttırmaktadır.

- *Faturası kesilen fakat müşteri adına depoda tutulan mallar*; Müşteri tarafından malın satın alınmasına rağmen malın halen satıcı tarafından stoklanarak belirli bir adrese teslimatının istenmesine kadar satıcı tarafından stoklanması veya depolanması uygulamasıdır. UMS 18 Hâsılat yöntemine göre önemli bulunan bu noktada malın mülkiyetinin ve riskinin alıcı tarafına devredilmesi gibi sebeplerden dolayı gelirin erken kaydı söz konusudur. Bu durumda riskler ve mülkiyet karşı tarafa devredilmeden hâsılat kaydı söz konusudur.

- *Sözleşmeye ek olarak gizli sözleşmeler*; Bu tür sözleşmeler, normal raporlamanın dışında satış şartlarını barındıran sözleşmelerdir. Bu tür sözleşmeler alışılmışın dışında raporlamalara sebep olacağından hileli işlemler ile iç içe olabilmektedir.

- *Konsinye satışlar*; kamuoyu arasında satıcı tarafından bir parti malın bedelsiz verilmesi olarak bilinen satışlardır. Yani, alıcı malı devralıp ödemeyi ise malları sattıktan sonra gerçekleştirmek şartı ile verilen mallardır. Çeşitli sözleşmeler ile de bağlanabilmektedir. Burada hile, müşteriye konsinye olarak verilen malların satılmış gibi gösterilmesi ile ortaya çıkmaktadır.

• *Malların dağıtım kanallarının veya bayilerin istiflenmesi/yığılması*; bu işlem, piyasadaki bir malın siparişinin bulunmazken yapılan mal sevkiyatına benzemektedir. Burada müşterilerin ihtiyaçlarının üzerinde alım yapmaya teşviki söz konusudur. Böylece müşterilerin ilave mal alımına yönlendirilmesi ile cari dönem geliri artırılır. Böyle bir durumda müşterinin yeterli depo alanı bulunmuyor ise hileli işlem burada doğmaktadır.

• *Sahte evrak ile tahsilat yapmak*; Şirketin fiktif alacaklarının saklanması amacıyla nakit tahsilat yapılmış gibi gösterilmesidir. Örneğin, X müşterisi için bir alacak kaydı yapılmıştır. Y müşterisinden ile tahsilât yapılmıştır. X müşterisinin alacağı Y müşterisinin tahsilât kaydı gibi kapatılır ve Y müşterisinin alacağı takip eden bir sonraki tahsilâtta karşılık ayrılarak ortadan kaldırılmaktadır.

• *Satış tarihlerinin değiştirilmesi*; Cari yıl içerisinde şüpheli ticari alacakların veya tahsili mümkün olmayan alacakların ortadan kaldırılması için satış tarihleri ileri bir tarihe alınmak suretiyle değiştirilebilmektedir.

• *Satış iade politikaları*; Bu gibi politikalar müşterilere gelecek dönemlerde malların iadesi ya da satışların iptali konusunda hak tanımaktadır. Böylece, bu uygulama ile gelirin ölçülmesi zorlaşmaktadır. Gelecekte iptali gerçekleşecek olan satışlar bu cari yıl içerisinde gelir olarak kaydedilmekteydi.

• *Gerçeklik dışı indirimler*; Cari dönemdeki indirimlerin gelecek dönemlere sarkıtılması ile yapılan hiledir.

• *Kısmi Sevkiyat*; Bu tür bir hile, kısmi gerçekleşen bir satışın tamamının satılmış gibi gösterilerek, satış tutarının bütün satış tutarı ile kayıtlanmasıdır.

Finansal tabloların gerçekten iyi gösterilmesi amacı ile yapılan hilelerden biri gelir ve kazanç hileleridir. İşletme sahipleri şirketlerinin finansal tablolarında gelirlerini yüksek göstererek bankalar ve kredi kuruluşları nezdinde imajlarını ve kozlarını güçlendirmek için bu tür yollara başvurmaktadırlar. İşletme sahipleri ve yetkililerinin finansal tablolarda gelirlerini olduğundan az göstermelerinin sebebi ise vergi yükümlülüğünün azaltılması için yapılan bir vergi planlaması olarak görülebilmektedir.

İşlem	Kayıtlanacak Hesap	Muhtemel Gelir Hileleri
Mal satışı	Alacaklar, hasılat	1. Hayali hasılat kayıtlanması 2. Uygun olmayan indirimler 3. Satış fiyatlarını yüksek göstermek
Şüpheli alacakların tahmin edilmesi	Şüpheli alacak karşılığı, dava masrafları	Şüpheli alacak karşılığının gerçekten az gösterilmesi ve bu sebeple alacakların şişirilmesi
Müşteri tarafından iade edilen malların kabulü	Mal iadeleri, alıcı hesapları	1. Müşteri tarafından iade edilen malların stoklara ve kayıtlara yansıtılmaması 2. İade edilen malların gelecek dönem kayıt edilmesi.
Nakit tahsilâtlar	Kasa, banka, alınan çekler v.b. alacak hesapları	Kendi banka transferlerini müşterilerden tahsilât olarak göstererek nakdin manipüle edilmesi
İndirim sırasında tahsilât	Kasa, banka, alınan çekler vb. satış ıskontoları	Müşterilere yapılan iskonto ve indirimlerin kayıtlara alınmaması

Tablo 5: Gelir ve Kazanç Hileleri Tablosu

(Kaynak: Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbeldans.404.)

3.2.2. Stok Ve Üretim Alanları İle İlişkili Hileler

Geçtiğimiz son on yıl içerisinde ABD’de bir çok şirket stok hileleri yaparak iflas tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Gelir ve kazanç hilelerinin yanı sıra mali tablolarda en sık rastlanan hile türleri stok ve üretilen malların maliyeti hesaplarında görülebilmektedir. Örneğin, stokların değerinin gerçeğinden fazla gösterilmesi ve stokların geri ve ileri hareketi ile stoklar defalarca sayılabilmektedir. (Albrecht, 2011, s. 414)

Stok hileleri işletmelerin gelir tablolarında işletmenin net kaz/zarar rakamlarına direkt etki bulunur. Aynı zamanda stokların maliyeti kalemi bilançoda stoklar kalemi ile doğrudan ilişkilidir. Aşağıdaki tabloda basit şekli ile bir işletmenin stoklarının gerçeğinden fazla gösterilerek gelir tablosu kalemlerine nasıl etki yaratabileceği gösterilmektedir.

<u>Gelir Tablosu</u>	<u>Stok kalemlerinin Fazla Raporlanması Durumu</u>
Hasılat	Etkilenmez
Satıştan iadeler (-)	Etkilenmez
Satış İskontoları (-)	Etkilenmez
Brüt Net Satışlar	Etkilenmez
Satılan Malların Maliyeti (-)	Olması gerekenden <i>düşük</i> gösterir.
Brüt Satış Kar/ Zararı	Olması gerekenden <i>yüksek</i> gösterir.
Diğer Gelir/Giderler	Etkilenmez
Net Kar/Zarar	Olması gerekenden <i>yüksek</i> gösterir.

Tablo 6: Stok Hilelerinin Gelir Tablosu Kalemlerine Etkileri

Kaynak: (Terzi, 2012)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere stokların gerçekte olması gerekenden yüksek gösterilmesi sonucunda satışların maliyeti, brüt kar/zarar ve net kar/zarar kalemleri etkilenmektedir. Satışların maliyetinin bulunduğu dönem içerisinde yüksek gösterilmesi

dönem sonu stok miktarının yüksek olmasına, gelecek dönemlerde ise dönem başı stoklarının artmasına, satılabilir ticari malların yüksek olmasına ve satılan mallar maliyeti kaleminin şişmesine neden olur. İşletmelerde sıkça karşılaşılan stok hileleri şöyle sıralanabilmektedir.

- *Faturalanan ancak müşteri adına elde tutulan mallar:* Bu hile genellikle gelirin yüksek gösterilmesi amacı ile başvuru olan bir stok hile türüdür.

- *Sevk durumundaki malları yüksek göstermek:* Malın sahipliğinin ve riskinin hukuken işletmeye geçtiği halde işletme tarafından teslim alınmamış stoklar, malın işletme stoklarına alınmasına kadar olan sürede stoklar ticari mallar hesabının yoldaki mallar alt hesabında takip edilmektedir. UMS18 Hasılat standardına göre stokların mülkiyeti işletmeye geçmediğinden stok kaydının yapılması yanlıştır. Ancak işletmeler stoklara giriş yaparak stokları yüksek gösterme avantajını kullanırlar.

- *Hilali mal satışı:* Bazı işletmeler, müşterilerine eksik mal sevkiyatı yaparak onları aldatmak suretiyle hile yapabilirler. Örneğin 20 adet 20 kiloluk mal gönderecekken 20 adet 19,5 kiloluk mal göndermek gibi. Eğer müşteri şirketin mal kabul bölümünde çalışan personel dikkatsizce hareket eder ise bu durumu fark edemeyecektir.

- *Stok değer düşüklüğü ayırmamak:* bazı işletmelerin stoklarında bulunan son kullanma tarihi geçerek bozulmuş, piyasada yaygın bulunmayan, yanmış, eskimiş veya modası geçmiş mallar için stok değer düşüklüğü karşılığı ayırmamaktadır. İşletmeler bu karşılığı ayırmaktan kaçınmaktadır. Çünkü işletme bu karşılığı ayırmadığında aktif büyüklükleri ve ilgili dönemin geliri yüksek gösterilecektir. Böylece, stoklarını kredi alırken teminat olarak gösteren işletmeler kredi kuruluşları nezdinde daha iyi görülebilmek için bu hileye başvuracaklardır.

- *Konsinye malları satılmıştıncasına kayıt altına almak:* Bazı işletmeler müşterilerine belirli ürünleri incelemeleri, satmaları veya sergilemeleri amacı ile gönderebilirler. Bu malların mülkiyeti mallar satılıncaya kadar gönderen işletmeye aittir. Konsinye malların nazım hesaplarda izlenmesi gerekmektedir. Bu uygulamaya istinaden bazı işletme yöneticileri konsinye malları kendi stoklarında izleyerek stoklarını yüksek gösterme eğiliminde olarak hile yaparlar.

• *Alış iade ve indirimlerini satış olarak kaydetmek:* Bazı işletme yöneticileri satışlarını yüksek göstermek için alış iadelerini sanki satmış gibi göstermekte ve işletmenin satış hâsılatını gerçekte olduğundan yüksek gösterebilmektedir.

• *Eldeki stok miktarını çarpıtmak:* Bazı yöneticiler stokların birden fazla sayılmasını sağlayacak stoklama alanları yapabilirler. Böylece işletme stokları yine yüksek gösterilmiş olur.

• *Stokların tutarlarını çarpıtmak:* Bu hile uygulamasında işletme ilgilileri yasal defter kayıtları ile oynarlar yani hayali kayıtlar girerek stok tutarlarını artırırlar.

Aşağıdaki tabloda işletmelerin yapabilecekleri bazı stok hileleri ve olası etkilerinden bahsedilmiştir.

İşlem	İlgili hesap kalemi	Hileler
Alınan ticari mallar	Stoklar, Satıcılar	1. Alışları kayıt altına alma 2. Alışları çok erken kayıt altına alma 3. Alışları kaydetmemek.
Satıcılar ticari mal iadesi	Satıcılar, stoklar	1. İadeleri olduğundan fazla gösterme 2. İadeleri zaman bakımından daha erken kayıt altına alma.
İndirim zamanında satıcıya yapılan ödeme	Satıcılar, kasa, banka, verilen çekler, stoklar	1. İndirimleri olduğundan fazla göstermek. 2. Stok maliyetini azaltmak.
İskonto ve indirimsiz satıcı ödemesi.	Satıcılar, kasa, banka, verilen çekler	1. Stok maliyetini azaltmamak. 2. Sonraki dönemde alışları ve ödemeleri kayıt etmek.
Stok satışı, satılan mal maliyetinin kaydı.	Satışların maliyeti ve stok	1. Düşük miktarda kayıtlara almak. 2. Satılan mal maliyetine kayıt atamamak.
Stok kaydı	Stok değer düşüklüğü zararı, stok	Stoku fazla tahmin etmek veya istemli şişirmek.
Stok hesaplaması	Stoktaki malın verdiği fire, hurda, stok	Stoku yüksek hesaplamak, örneğin iki katına çıkarmak.
Stok maliyetlerini belirleme	Stok Satışlarının maliyeti	1. Hatalı maliyetleri kullanmak 2. Hileli kayıtlar ile hayali stoklar eklemek.

Tablo 7: Stoklar ile İlgili Hileler ve Olası Etkileri

Kaynak: Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelsman.417

3.2.3. Borçlar ve Yükümlülükler İle İlişkili Hileler

Bir diğer mali tablo hilelerinden biri ise borçlar ile ilgili yapılan hilelerdir. Burada amaç, borçların ve yükümlülüklerin gerçekte olduğundan az gösterilmesi ile işletmenin öz kaynaklarının gerçekten daha iyi gösterilmesidir. İşletmenin bu yola başvurularının karmaşık bir şekilde birkaç sebebi vardır. Borçlar ile ilgili hilelerden biri borçların yeniden yapılandırılması ve uygunluk dışı bir karşılık/geli tahakkuku ayrılmasıdır. Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre işletmeler borçlar ile ilgili karşılık ayırırlar. Gelir ve kazanç yöntemi hileleri düşünüldüğünde işletmelerde ayrılan bu karşılıklar hileli olabilmektedir. Bazı işletmeler cari yıl içinde yüksek tutarlarda karşılıklar ayırıp gelecek dönemde bu karşılıkları azaltma yoluna giderler. Karşılık, ayrıldığı dönemden sonraki dönemlerde kar kalemlerine direk etkili olabilmekte ve işletmenin gelir hedefleri ve planlamaların gerçekleştirilmesi doğrultusunda kullanılabilir. Karşılıkların gerçekte olduğundan yüksek ayrılması yöntemine *cookiejar* denilmektedir. Bazı işletmeler ilave yükümlülükler (ertelenen gelir gibi) tahakkuk etmişlerdir. (Albrecht, 2011, s. 448)

Yükümlülüklerin kayıt zamanları ile ilgili olarak da hile yapılabilir. Cari dönemde tahakkuk eden bir borç gelecek dönemlere tahakkuk ettirilerek doğabilecek bir zarar önlenir. Ayrıca borçların işletmenin ilişkili olduğu bir grup firması veya bir iştirakine aitmiş gibi gösterilmesi de olabilecek hileler arasındadır.

İşletmelerin başvurabilecekleri olası borç ve yükümlülük hileleri aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

İşlemler	İlgili hesaplar	Hile türleri
Stok satın alınması	Stoklar satıcılar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gelecek dönemlerde satıcılar kaydı 2. Satın alımların kayıt edilmemesi 3. Gelecek dönem alımlarının cari dönem alımlarımız gibi kayıt edilmesi 4. Hileli alımların yapılması (sahte senet düzenlenmesi ile)
Ücret tahakkuku ve diğer tahakkuk eden yükümlülükler	Sosyal güvenlik giderleri, ücret giderleri, çeşitli giderler, personele borçlar, diğer çeşitli borçlar, ortaklara borçlar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tahakkuk eden yükümlülüklerin kaydedilmemesi 2. Gelecek dönemlerde tahakkukların kaydedilmemesi
Malların satışı	Alıcılar, satış giderleri, kazanılmış gelirler	Kazanılmış gelirlerin kazanılmamış gibi kayıt edilmesi.
Gelecekteki bir yükümlülük için hizmet satışı, depozitonun yenden ödenmesi veya tekrardan alım yapılması	Garanti giderleri, garanti karşılıkları	<ol style="list-style-type: none"> 1. Garanti yükümlülüklerinin kayıt altına alınmaması. 2. Karşılık gibi depozito kaydedilmesi 3. Yeniden alım yükümlülüklerinin kayıt edilmemesi.
Borç para verme	Nakit, borç senetleri, kredili borçlar gibi.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Emsalleri dışında borçlanılması 2. Özkaynaklara karşın borçlanma 3. Yükümlülüklerle ilgili karşılıkların ayrılmaması

Tablo 8: Borçlarla İlgili Hile Türleri ve Olası Etkileri

Kaynak: Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelman, s.448

3.2.4.Varlıkların Yeniden Değerlemesi İle İlişkili Hileler Ve Eksik Açıklamaları

Bu hile türünde varlıkların gerçekte olduğundan daha iyi sunulması hilesinin çeşitli yolları vardır. Alacakların, stokların ve duran varlık kalemlerinin, giderlerin aktifleştirilmesi, şüpheli alacak karşılıkları, itfa ve tükenme payları ve amortisman gibi hesaplarda oynamalar yapılması yolu ile mali tablolarda kar ve özkaynak yüksek bir şekilde raporlanabilir. Örneğin, daha önce konusuna değinmiş olduğumuz ABD’de bir telekomünikasyon şirketi olan Worldcom’un mali tablo hilelerinin arasında leasing yolu ile alınan telefon hatlarının giderleştirilmesi yerine aktifleştirilmesi vardır. Böylelikle şirketin gelir tablosu olduğundan çok daha iyi açıklanmıştır.

Varlıklar ile ilgili hilelerden diğer bir tanesi ise varlıkların değerlendirme işlemleri ile ilgilidir. Varlıkların değerlendirilmesi işlemi sonucunda ortaya çıkan değer düşüklükleri işletmenin karını düşük gösterebilir. Buda vergi planlaması yapan şirketlerde görülebilecek bir hile türüdür.

Varlıklar ile ilgili yapılan hileler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- *Varlıklar ile ilgili maliyet ve giderlerin uygun olmayacak bir şekilde aktifleştirilmesi:* Günümüzde karlılığı düşük, köklü olmayan küçük sayılabilecek işletmelerde daha fazla görülebilecek hilelerdir. Bu tür işletmeler karlarını yüksek göstermek isteyebilirler ve reklam, pazarlama satış, genel yönetim, araştırma geliştirme gibi benzeri giderlerini duran varlıklar içerisinde aktifleştirmek isteyebilirler. İşletme yöneticileri tarafından kuruluş, örgütlenme ve geliştirme maliyetleri belirli bir süreci esas almalarından dolayı UMS 38 ‘Maddi Olmayan Duran Varlıklar’ standardında şartları sağlamamalarına rağmen ertelenen gider olarak aktifleştirilme, gelecekteki faaliyetlere göre değer düşüklüğü yoluna gidilmektedir. Ancak UMS 38’e göre sadece geliştirme faaliyetleri şartları sağlamaktadır. Bu tür giderlerin aktifleştirilip aktifleştirilmemesi gelir ve kazanç yönetimi çerçevesinde yapılmaktadır. Bu tür hileler ile aktifleştirilen giderler vasıtasıyla net kar artırılabilir.

- *Kazanç yönetimi kapsamında yapılan varlıklar ile ilgili hileler:* Daha öncede konusuna değindiğimiz kazanç hileleri işletmenin gelir ve kazanç hedefleri sebebi

ile işletme yöneticileri agresif muhasebe politikaları yapma eğilimine girmelerine neden olur, buda hileyi doğurabilir.

- *Birleşme satın alma ve ilişkili işletmeler arasındaki işlemler ile elde edilen varlıklara ilişkin hileler:* Bazı işletme birleşmeleri ve satın almaları sonucunda varlıklar cookiejar dediğimiz yöntem ile yüksek değeriyle raporlanmaktadır. Bu hile ile varlıklar piyasa değerinden yüksek bir şekilde raporlanmıştır ve uyum dışı değerlendirilmiştir. Diğer bir yandan varlıkların faydalı ömürlerinin gerçekte olduğundan uzun veya amortismanına tabi tutulmaması da bu hilelerden sayılabilmektedir.

- *Maddi duran varlıkların gerçekte olduğundan yüksek değerle raporlanması:* Maddi duran varlıkların gerçekte olduğundan yüksek değerle raporlanmasının birkaç yolu vardır. Bunlar; varlıkların değer düşüklüğü testi uygulanmadan veya değer düşüklüğü ayrılması, amortisman giderinin gerçekten düşük raporlanması veya hurda değerinin gerçekte olduğundan yüksek gösterilerek raporlanmasıdır. UMS 16 ‘Maddi duran varlıklar’ standardına göre varlıkların amortismanı hurda değeri ve faydalı ömrü dikkate alınarak ayrılmaktadır.

- *Nakit, menkul kıymetler ve finansal yatırım hileleri:* İşletmelerin elinde bulunan nakit döviz rezervinin, menkul kıymetlerin gerçekte olduğundan yüksek değerlendirilmesi ve raporlanması sonucu ile ortaya çıkan hile türüdür. Finansal yatırımcıları, işletme ilgililerini ve ortaklarını ciddi şekilde yanıltabilmektedir. İşletme yöneticileri bu şekilde yapılmış olan bir hile ile işletmelerine daha fazla kredi ile kaynak sağlayabilmektedir.

- *Gelir ölçümü ile ilgisiz olan alacakların ve satışların maliyeti ile ilgisiz olan stokların gerçekte olduğundan yüksek gösterilmesi:* Satışların maliyetinin gerçekte olması gerekenden düşük, alıcılar hesaplarının şişirilmesi ile birlikte stokların yüksek gösterilmesinin önünü açan hileli işlemleri içeren bir hile topluluğudur.

Varlıkların gerçekte olması gerekenden yüksek gösterilmesi ile ilgili hileler özet ve genel hatları ile aşağıda bilginize sunulmaktadır:

Varlıkların olması gerekenden yüksek gösterilme türleri	Hesaplar	Olası nedenler
Giderleri uygun olmayan biçimde aktifleştirilmesi	Ertelenen gider, maddi olmayan duran varlıklar	Reklam giderleri, kuruluş ve örgütlenme giderleri, pazarlama giderlerinin uygun olmayan biçimde aktifleştirilmesi
Birleşme satın alma ve ilişkili şirketler arasındaki işlemlerde elde edilen varlıklar	Herhangi bir varlık hesabı	<ul style="list-style-type: none"> • Defter değeri ile kaydedilmeden piyasa değeri ile kayıtlara alma. • Yanlış satın alma. • Varlıklara maliyetlerin uygun olmayan biçimde dağıtılması.
Maddi duran varlıklar olduğundan yüksek değerle raporlanması	Duran Varlık (Taşınmazlar)	<ul style="list-style-type: none"> • Hileli satın alımlar ve hayali alıcılara yapılan varlık satışları • İlişkili taraf işlemlerinde varlıkların değerlerinin yüksek gösterilmesi. • Amortisman tutarlarının düşük raporlanması.
Nakit ve menkul kıymetler ile ilgili hileler	Kasa, banka, menkul kıymetler ve diğer kısa vadeli dönen varlıklar	<ul style="list-style-type: none"> • Yapılan işlemlerde menkul kıymetlerin yanlış beyan edilmesi. • Yönetimin bilgisi dışında olmayan nakitlerin zimmete geçirilmesi.
Yönetim tarafından nakit hırsızlığının gizlenmesi amacıyla alıcılar ve stokların yüksek gösterilmesi.	Alıcılar, stoklar	<ul style="list-style-type: none"> • Alıcılar veya stokların yüksek gösterilmesinin istenmesi amacı ile diğer varlıkların ve nakdin çalınması, gizlenmesi, işletme dışına çıkarılması. • Eksik veya yer almayan dipnot açıklamaları

Tablo 9: Varlıkların Yüksek Gösterilmesinde Genellikle Başvurulan Başlıca Hileler

Kaynak: Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimelman, S.464.

İşletme yöneticilerinin çeşitli istemleri, hırslı tutumları, agresif muhasebe politikalarına karışmaları veya personel tarafından aldatmaları sebebiyle ortaya çıkan hile türlerini üç ana başlık altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

3.3.Hileli Finansal Raporlamada Kırmızı Bayraklar

Muhasebe denetimi denetçileri veya hile denetçilerinin analitik ve stratejik düşünceleri sebebi ile ortaya çıkmış olan kırmızı bayraklar hile konusunda uzman olan denetçilere hileyi nerede ve nasıl araştıracağı konusunda ipuçları verir. Kırmızı bayrakları (redflags) ortaya çıkaracak bilgiler, hilenin erken teşhisine ve cezanın ya da zararın minimum olmasını sağlar. Hile ile mücadelede, çalışanların hile konusunda farkındalığının sağlanması için çalışanlar hile belirtilerini bilmelidirler. Aşağıdaki olumsuz 20 durumdan bir dizisi sizin organizasyon yapınızda bulunuyor ise yüksek oranda hile tehdidi altındasınız demektir.

İşte 20 Kırmızı Bayrak:

1. Yüksek miktarlarda bireysel borçlanma.
2. Yüksek miktarlarda bireysel para kaybı.
3. Maddi imkanlarının üzerinde yaşama isteği.
4. Manipülatif yatırımlar yapma eğilimi.
5. Kumara düşkün olmak.
6. Alkol bağımlılığı
7. Uyuşturucu bağımlılığı.
8. Aile ve mahalle baskısı.
9. Hakettiğinden daha az kazanç elde ettiğine inanılması.
10. İşi ile ilgili memnuniyetsizlik.
11. Performansının yöneticiler tarafından fark edilmediği hissi.
12. Yüksek oranda kişisel kazanç hırsı.
13. Satıcılar ile çok yakın ilişkiler.
14. Zayıf performansını gizleme isteği.
15. Bir işi gerçekleştirmek için kurnazca görüşmeler ve çıkar ilişkileri yürütme alışkanlığı.
16. Kısa süreli iş değiştirme alışkanlığı ve istikrarsızlık.

17. İşin organizasyonuna ve işleyişine itiraz etme.
18. Hukuk davalarında davalı durumda olunması.
19. Personel alımlarında yeterli derecede öz geçmiş araştırmasının yapılmaması.
20. Açık ve tek tip bir kadro ile sınırlı departman ve kadro yapısı.⁶

Hile denetçisi, hileyi anlamasına fayda sağlayan önemli noktalar sayesinde anlamlı sonuçlar elde etmektedirler. Bu önemli noktalar hilenin tespitinde denetçiye çok değerli bir kaynak olarak yol gösterdiği gibi şüpheli noktaların varlığının anlaşılmasında yol gösterecektir.

Denetçilerin hile riskini görüp önlemek amacı ile yararlandığı bir başka önemli materyal ise, Denetim Standartları Beyannamesi'nde (SAS) mali tablo hilelerine ilişkin standartlar hazırlanmıştır. SAS no.99 olarak da tanınan bu standart, denetçilere yol gösterecek 25 adet risk faktörünü içeren üç hile riski göstergesi mevcuttur. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir;

⁶ (IIA İç Denetim Enstitüsü)(<http://www.hiledenetcisi.com/word/kirmizi-bayrak-red-flag>)

Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi	Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri	Endüstri Özellikleri
<p>1. İşletmenin hatalı muhasebe politikaları sebebi ile yüksek miktarda tazminat veya cezalar ödemesi.</p> <p>2. Yönetimin iç kontrol kapsamındaki davranışlar ile uyumsuzluğu.</p> <p>3. Finans dışındaki yönetim elemanlarının genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya finansal kararlar üzerinde baskı ile istediğini kabul ettirmesi.</p> <p>4. İşletme yöneticilerinin yüksek cirolar elde etmesi.</p> <p>5. Denetçi ve yöneticiler arasındaki uyumsuzluklar.</p> <p>6. Geçmişte yapılan mevzuat ihlalleri.</p>	<p>1. Hataya olanak verecek hesap kalemlerinin varlığı.</p> <p>2. İşletmenin bağlı ortaklıkları ile aktif bir şekilde ticari ilişkide bulunması.</p> <p>3. İşletme varlıklarındaki aşırılaşma.</p> <p>4. Şirketin sık aralıklar ile devlet yardım ve teşviklerinden faydalanması.</p> <p>5. Firmanın kötü durumuna rağmen yıl sonu sonuçlarının iyi çıkması.</p> <p>6. Firmanın faiz giderlerinin etkileyebilecek düzeyde olması</p> <p>7. firmanın KVK ve UVK borçlarına mecbur bulunması.</p> <p>8. Off-shore piyasalarında faaliyette bulunması.</p> <p>9. Firmanın negatif nakit akışına rağmen olumlu gelir elde etmesi.</p>	<p>1. Yeni muhasebe politikalarına duyulan ihtiyacın şirketin finansal istirarına ver karlılığına etkisi.</p> <p>2. Firmanın daralan bir pazarda bulunması</p> <p>3. İşletmeni n teknoloji ve ar-ge anlamında kendini geliştirememesi.</p>

Tablo 10: Hileli Finansal Raporlamaya Sebep Olan Risk Faktörleri

(Kaynak: (H.A., M., & M.Ö., 2009, s. 218-219)

Türkiye’de SPK tarafından Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliğ denetçilere bazı sorumluluklar yüklemiştir.

Bu sorumluluklara örnek olarak:

- Para birimi önemli ölçüde devalüasyona uğrayan ülkelerde ya da yüksek enflasyona maruz kalan ekonomisi istikrarlı ülkelerdeki işlemler.
 - Vadeli işlem piyasalarından etkilenen işlemler.
 - Düzenlemelerin karmaşıklığı.
 - Likidite ve önemli müşteri kayıpları.
 - Sermaye arttırımı ve yabancı kaynak temini ile ilgili kısıtlamalar.
 - İşletmenin faaliyet gösterdiği sektördeki değişiklikler.
 - Yeni ürünler geliştirmek için yeni faaliyet alanlarına kaymak.
 - Karmaşık iştirak ve bağlı ortaklık ilişkileri.
 - İlişkili taraflarla yapılan önemli işlemler.
 - İşletme personellerinin mesleki yetersizliği.
 - İç kontrol sistemindeki zayıflıklar.
 - İşletmenin bilişim teknolojileri ile ilgili yaşadığı tutarsızlık ve yeni finansal raporlama teknolojilerinin kullanımına geçilmesi.
- Düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından işletme ile ilgili finansal ver ve sonuçların istenmesi.
- İşletme içindeki ve son hesap dönemi içerisinde yapılan büyük tutarlı rutin olmayan işlemler.
- Borçların yeniden yapılandırılması, satışa konu işletme varlıklarının, menkul kıymetlerin sınıflandırılmasında işletme yöneticilerinin istekleri doğrultusunda kayıtlara alınması.

Denetçilerin bu sorumlulukları çalışmalarını yürütürken hileyi nasıl değerlendirmeleri ve saptamaları gerektiği konusunda kırmızı bayraklar fonksiyonu gibi çalışarak denetçilere yardımcı olacaktır.

SAS No.99 Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Değerlendirilmesi, finansal tablo hileleri konusunda bazı karakteristikleri tanımlamaktadır. Aşağıdaki soruların cevabına “evet” yanıtı alınıyor ise, burada kırmızı bayraklar devreye girecektir.

Finansal Tablo Hileleri:

- İşletme yöneticilerinin aylık maaşı veya huzur hakları işletmenin değeri ile orantılı mıdır?. (ne kadar kar, o kadar maaş)
- İşletme yönetiminde tek kişi mi yoksa kişiler mi faaliyet göstermektedir?
- Yöneticiler yönetmelik, genel kabul görmüş ilkeler veya yasalara uyumsuzluk göstermekte midir?
 - Yönetimin olağandışı finansal istek veya hedefleri bulunmakta mıdır?
 - Yöneticilerin herhangi bir yasa dışı davranış ile ilgili sabıka kaydı var mıdır?

3.3.1. Satış ve Tahsilât İle İlişkili Hileler İçin Kırmızı Bayraklar

Gelir/kazanç hileleri, mali tablolarda çeşitli sebeplerden dolayı sıklıkla başvurulan hile yöntemlerinin içinde yer almaktadır. Hile çalışanlar, müşteriler, denetçiler ve hile araştırmacıları tarafından gözlemlenmektedir. Hilenin bulguları 6 çeşit olmakta ve aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

A. Analitik Belirtiler:

- Raporlamada kullanılan gelir ve satış rakamlarının gerçekte olması gerekenden yüksek olması.
- Raporlamada kullanılan satış ıskontoları ve satış iadeleri bakiyesinin düşük olması.
- Raporlamada kullanılan ticari alacaklar hesap bakiyesinin düşük olması.
- Raporlamada kullanılan alacaklar hesap bakiyesinin yüksek olup, kısa sürede yükselmesi.
- Raporlamada kullanılan gelirlerden düşük tahsilât yapılmış olması.
- Hesap planında bilinmeyen yeni müşteriler türemesi.
- Gelirlerin doğduğu zamanda kayıtlara alınmaması.

- Bilanço tarihine yakın zamanda yapılan bakiye ve gelir düzeltmeleri. (borç/alacak bakiyelerinin kapatılması)
- Alacaklar bakiyesinde olağandışı değişimler.
- Varlıkların satış bakiyelerinin, takibinde meydana gelen alışlarla aynı olması.
- Maliyetler ve gelirler arasında veya nakit ve alacaklar arasında olağandışı ilişkiler olması.

B. Muhasebe ve Belge Kayıt Defterlere Dayanan Belirtiler:

- Kazanca ilişkin doğan muhasebe işleminin zamanında kaydedilmemesi ve yanlış kayıtlar atılması.
- Bakiyelerin uyuşmaması ve işlemlerin belgesiz olması.
- Son zamanda yapılan gelir düzeltmelerinin sonuçları büyük ölçüde etkilemesi.
- Gelir belgelerinin kaybolması.
- İşlemlerde orijinal belgeler dışında belgelerin kullanılması. (fotokopi)
- Bankalarda bulunan bazı hesapların açıklanamaması ve mutabakatların uyuşmaması.
- Gelirle ilişkili olan bazı hesap kalemlerinin bakiyelerinin tutarsız oluşu. (kasa, satışlar, banka, alınan çekler, alacak senetleri)
- Üst yönetim tarafından olağandışı yevmiye kayıtlar atılmasının istenmesi.
- Hafta sonu gibi mesai saatleri dışında ve bilanço dönemi onunda atılmış olan olağandışı kayıtlar.
- Kayıtlara söz konusu olan bakiyelerin yukarıya veya aşağıya yuvarlanması.

C. Kontrol Belirtileri:

- Yönetim tarafından iç kontrol sistemine gerekli önemin verilmemesi sonucu gelir döngüsü ile ilişkili aktivitelerin işleyişinin kendi haline bırakılması.
- Muhasebe işleyişi süreçlerindeki zayıflıklar.

- Yeni ve büyük müşterilerin kabulü sürecinin üstü kapalı gerçekleşmiş olması.

D. Davranışlara Dayalı Belirtiler:

- Gelir prosedürleri hakkında işletme departmanları arasındaki bilgi uyumsuzluğu sebebi ile denetçilerin farklı kişilerden farklı cevaplar alması.

- Denetçilerin gelir ile ilgili kanıt toplayabileceği farklı alanlara girmek istememesi. (müşterilerin kayıtları)

- İstenilen bilgilerin temin sürelerindeki uzama ve gecikme.

- Denetçilerin sorularına yanlış cevaplar verilerek oyalanmalarının sağlanması.

- Yönetimin davranışlarının şüpheli olması.

E. Yaşam Tarzı Bozuklukları Belirtileri:

- Yöneticilerin ve çalışanlarının savurgan yaşam tarzları.

- Satış pazarlama toplantısında önemli ücret artışı.

F. Konu Hakkında Şikayetler:

- Gelire ilişkin hileler hakkında yapılan şikayetlerdeki artışlar ve şikayetlerin benzer oluşu.

Rezaee ve Riley (2010) e göre, satış ve hâsılat ile ilişkili hilelerin kırmızı bayrakları aşağıda belirtilmektedir.

- Gerçekçi olmayan kazanç hedefleri ve satışlardaki artış hedefleri.
- Kazançların kalite ve miktarının düşmesi.
- Nakit sıkıntısı yaşanırken gerçekleşen olağandışı yüksek gelirler.
- Negatif nakit kısmına geçilmesi ve gerçekçi olmayan bütçeler.
- Analist beklentilerinin sağlanması için yönetime finansal baskı yapılması.

- Kazanç performansındaki düşüğe bağlı olarak ücret politikasının tartışmaya açılması.
- Makroekonomik sonuçlarla paralel olmayan işletme faaliyet sonuçları.

3.3.2. Stok Ve Maliyet Döngüsü İle İlişkili Hileler İçin Önemli Noktalar

Stok ve satış hileleri ile ilgili genel belirtiler altı tane olup aşağıdaki gibidir.

A. Analitik Belirtiler:

- Raporlamalara konu olan stok dengesinde çok yüksek veya çok hızlı artış gözlemlenmesi.
- Raporlamalara konu olan satışların maliyetlerinde çok düşük veya çok hızlı düşüş gözlemlenmesi.
- Raporlamalara konu olan alış iadelerinin ve alış iskontolarında çok yüksek ve hızlı artış gözlemlenmesi.
- Aktifleştirilen stokların tablolarda sanki giderleştirilmiş gibi gözükmesi.

B. Muhasebe ve Belge Kayıt Defterlere Dayanan Belirtiler:

- Stok ve satışlar ile ilgili gerçekleşen işlemlerin uyulması gereken ilkelere ve standartlara uygun bir şekilde kaydedilmemesi veya miktarlarının, döneminin, sınıflandırılmasındaki uygunsuzluklar.
- Varlıkların mali dönem sonuçlarını etkileyen dönem sonu stok ve satışların maliyeti düzenlemeleri.
- Stok veya satışların maliyeti ile ilişkili evrakların kaybolması ya da fotokopilerinin kullanılması.
- Stok ve satışların maliyeti kayıtları ile ilgili kanıtlar arasında tutarsızlıklar olması.
- Stok sayımı ve stok kayıtları arasında tutarsızlıklar olması.
- Alıcı raporları ve envanter kayıtları arasında tutarsızlıklar olması.
- Stok sayımı sırasında stoklarda eksiklik farkedilemesi.
- Satın alma emirleri ve fatura seri numaralarına mükerrerlik olması durumu.

- Satıcıların fihristinde adres ve telefon bilgilerinin yer almaması.

C. Kontrol Belirtileri:

• Stok ve satışların maliyeti ile ilgili iç kontrol yapılarına yönetim kadrosu tarafından gerekli önemin verilmemiş olması.

- Yeni türeyen satıcılar.
- Stok sayımı sürecindeki titizlik dışı davranışlar.

D. Davranışlara Dayalı Belirtiler:

• İşletmenin farklı departmanlarının, stoklar, satın alma, satışların maliyeti gibi kalemler hakkında birbirinden farklı veya tutarsız söylemleri olması ve bu söylemlerin şüphe uyandırması.

• Denetçilerin, tesis, işçiler, satıcılar, kayıtlar, ve diğer denetim kanıtı sayılabilecek argümanlara veya dokümanlara ulaşmalarının engellenmesi ve denetçilerin oyalanması.

• Stok ve satışların maliyeti ile ilgili gerekli bilgilerin temininde yaşanan zamansal sıkıntılar.

• Yöneticilerin talep edilen bilgilere vermiş oldukları kaçamak ve birbirlerinden tutarsız, şüphe uyandırıcı cevaplar.

E. Yaşam Tarzı Bozuklukları Belirtileri:

• Burada, gelir hilelerinde olduğu gibi işletme personeli ve yöneticilerin yaşam tarzları etkili olmaktadır.

F. Konu Hakkında Şikayetler:

• İhbarlara göre stok, satın alma veya satışların maliyeti hilesi yapılabileceği tespit edilmiştir.

Dinapoli çalışmasına göre, bu konu hakkında bazı kırmızı bayraklar aşağıdaki gibidir.

1. Ürün ve hizmetlerin kalitesindeki bozulma ve şikayetlerin artması.
2. Stoklarda satış gerçekleşmesine rağmen satışlarda kayıtlanmaması.
3. Yüksek düzeyde stok fireleri.
4. Stokların kontrolü sırasında ortaya çıkan eksiklikler.
5. İrsaliyesi olmaksızın ücretlendirmeye tabi tutulması.
6. Satıcı listesinde olmayan satıcılara ödeme çıkartılması.
7. Yeni satıcılardan yüksek miktarlarda alımlar yapılması.
8. Satın alımlarla ilgili şirket prosedürlerine uyulmaması ve normalin dışında hareket edilmesi.
9. Adresi yeri belli olmayan satıcılar ile çalışılması.
10. Çalışan personelin adresi ile bazı satıcıların adreslerindeki benzerlik.
11. İşletmenin yüksek düzeyde stoklama yapması ve düşük düzeyde stok devir hızına sahip olması.

3.3.3 Borçlar/Yükümlülükler İçin Kırmızı Bayraklar

Borçlar ve yükümlülükler ile ilgili kırmızı bayraklar iki grupta incelenmektedir.

A. Analitik Belirtiler: Genellikle bilançoda satıcılar kaleminin düşük gösterilmesi veya borç senetlerinin tutarlarının düşük gösterilmesi ile ilgili olabilmektedir. Satıcılar hesabı ile ilişkili olan gelir tablosu hesab olan satışların maliyet hesabıdır. Analitik belirtiler genellikle kazanılmış gelirler, personele borçlar, sosyal güvenlik, faiz, vergi ödemeleri, borç tahakkukları gibi hesaplar ile de ilgilidir. Belirtiler bu kalemlerin raporlamalara yansıtılan tutarlarının düşük tutarlar ile bilançoya yansıtılmasıdır. Böylece daha güçlü bir bilanço gösterilebilmektedir.

B. Muhasebe ve Belge Kayıt Defterlere Dayanan Belirtiler:

1. Satın alım belgelerinin kopyasının bulundurulması ve ibraz edilmesi.
2. Şirket kayıtları ile doğrulamalar arasında farklılıklar bulunması.
3. Dönemsellik ilkesine uyulmaması ve yanlış tutarlar ile atılan kayıtlar.

4. Belgelerin kaybolması ve işlemlerin yeterli kalitede ve gerçeklikte belgeler ile desteklenememesi.
5. Mutabakat yapılan hesap kalemlerinin veya cari bilgilerinin açıklanmaması.
6. Denetim için talep edilen ve ihtiyaç duyulan belgelerin erişiminin engellenmek istenmesi..

3.3.4. Varlıkların Yeniden Değerlemesi İle İlişkili Hileler Ve Eksik Açıklamaları

Burada varlıkların gerçekte olduğundan yüksek gösterilmesi ve bunun ile ilgili riskler incelenmiştir. İki grupta açıklanmıştır.

A. **Analitik Belirtiler:** Birçok incelemede inceleme elemanları tarafından rastlanılan hile tutar büyüklüklerinde görülmektedir.

B. Muhasebe ve Belge Kayıt Defterlere Dayanan Belirtiler:

1. Varlıklar ile gerçekleşen işlemlerin eksik ve gerçek zamanında kayıtlara alınması, dönemselliğe ve sınıflandırma ilkelerine aykırı davranılması.
2. Yetkilendirilmiş kişilerin varlıklar üzerinde yaptığı işlemler.
3. Finansal tablolar üzerinde önemli etkilere sebep olabilecek ve bilanço tarihine yakın zamanda yapılan düzeltmeler.
4. Varlıklar ile ilgili belgelerin kopyalarının saklanması.

3.3.5. Hileli Bilanço ve Gelir Tablosu Uygulama Örneği ve Kayıtları

3.3.6.

Türkiye’de bilanço ve gelir tablosunda uygulanan hile teknikleri aşağıda belirtilmiş olup, hile olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için sizlerle paylaştığım ve SMMM Gürsel BAĞATIR’ın katkıları ile hazırlanmış bulunan hileli bilanço, gelir tablosu örneği ve gösterilen yevmiye kayıtları ile devam edecektir.

Örnek A: Hileli Bilanço Örneği Ve Düzeltme Kayıtları

Aşağıdaki örnekte işletme, karını gerçekte olduğundan yüksek gösterme eğilimindedir.

31.12.2014 TARİHLİ HİLELİ BİLANÇO			
DÖNEN VARLIKLAR		KISAVADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
100 KASA	48.000,00 ₺	300 BANKA KREDİLERİ	100.000,00 ₺
101 ALINAN ÇEKLER	150.000,00 ₺	320 SATICILAR	300.000,00 ₺
102 BANKA	260.000,00 ₺	321 BORÇ SENETLERİ	60.000,00 ₺
108 HAZİR DEĞERLER	10.000,00 ₺	322 BORÇ SENETLERİ REESKONTU	15.000,00 ₺
120 ALIÇILAR	150.000,00 ₺	331 ORTAKLARA BORÇLAR	20.000,00 ₺
121 ALACAK SENETLERİ	100.000,00 ₺	360 ÖDENECEK VERGİ VE FOMLAR	10.000,00 ₺
128 ŞÜPHELİ TİC. ALAC.	60.000,00 ₺	361 ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİN	10.000,00 ₺
131 ORTAKLARDAN AL	10.000,00 ₺		515.000,00 ₺
150 İLK MADDE MALZEMELERİ	300.000,00 ₺		
151 YARI MAMÜLLER	150.000,00 ₺		
152 MAMÜLLER	100.000,00 ₺		
180 GELİR TAHAHHÜKÜ	90.000,00 ₺		
	1.428.000,00 ₺		
DURAN VARLIKLAR		UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	
252 BİNALAR	440.000,00 ₺	400 BANKA KREDİLERİ	300.000,00 ₺
253 TESİS MAK.CİHAZ	600.000,00 ₺	500 SERMAYE	1.500.000,00 ₺
254 TAŞITLAR	250.000,00 ₺	501 ÖDENMİŞ SERMAYE	-1.500.000,00 ₺
255 DEMİRBAŞLAR	75.000,00 ₺	520 HİSSE SENETLERİ İHRAÇ PRİMLERİ	100.000,00 ₺
257 B.AMORT	-50.000,00 ₺	570 GEÇMİŞ YIL KARLARI	1.828.000,00 ₺
	1.315.000,00 ₺		
	2.743.000,00 ₺		2.743.000,00 ₺

Denetim Sonucundaki Tespitler:

• İşletme kredi hesaplarına ilişkin faizlerinin; 60.000,00 TL sınırı banka hesabından öderken 780 finansman gideri yerine 150 ilk madde malzeme hesabına kaydetmiştir. İşletme burada hem aktif büyüklüğünü arttırmıştır, cari oranı olumlu etkilemiştir. Cari oran, dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara oranıdır. Cari oran işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü belirler. bu orana işletme sermayesi oranı denmektedir.

xx/xx

150 ilk mad.mal. 60.000,00 TL

102 Banka 60.000,00 TL

/

Düzeltme kaydı aşağıdaki gibidir.

xx/xx

102 Banka 60.000,00 TL

150 ilk mad.mal. 60.000,00 TL

/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.

_____ xx/xx _____
780 Fin.Gideri 60.000,00 TL
102 Banka 60.000,00 TL
_____ / _____

- İşletme 60.000,00 TL şüpheli hale gelen alacağına karşılık hesaplarına almamıştır. Cari oranı arttıran bir harekettir ve denetim sonucu tespit edilmiştir.

_____ xx/xx _____
128 Şüpheli Tic. Ala. 60.000,00 TL
120 Alıcılar 60.000,00 TL
_____ / _____

Doğru kayıt (devamındaki kayıt) aşağıdaki gibidir.

_____ xx/xx _____
128 Şüpheli Tic. Ala. 60.000,00 TL
120 Alıcılar 60.000,00 TL
_____ / _____

_____ xx/xx _____
654 Karşılık Gideri 60.000,00 TL
129 Şüpheli Tic. Ala. 60.000,00 TL
_____ / _____

- İşletme gerçek olamayan kayıt dışı satış hasılatı kayıtlamıştır. Buda işletmenin net satışlarını, gelir tablosunu ve bilançodaki geçmiş yıl karlarını etkilemiştir. Aktif toplamına ve cari orana olumlu katkı yapacaktır.

_____ xx/xx _____
120 Alıcılar 40.000,00 TL
600 Yurtiçi sat. 40.000,00 TL
_____ / _____

Düzeltilme kaydı aşağıdaki gibidir.

xx/xx
600 Yurtiçi sat. 40.000,00 TL
120 Alıcılar 40.000,00 TL

/

• Cari yılda ayrılması gereken 20.000,00 TL lik amortismanın 10.000,00 TL si eksik ayrılmıştır. Buda giderleri azaltarak işletme karlılığına olumlu yansımalara sebep olmuştur.

xx/xx
760 Satış Paz. Gideri 10.000,00 TL
257 B.Amort 10.000,00 TL

/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir. (10.000,00 TL ilave yapılmıştır.)

xx/xx
760 Satış Paz. Gideri 10.000,00 TL
257 B.Amort 10.000,00 TL

/

• Personele ücret tahakkuklarının 50.000,00 TL'sını 770 genel yönetim gideri hesabı yerine 180 gelecek aylara ait giderler hesabına kayıtlanmıştır.

xx/xx
180 Gelecek A.Ait 50.000,00 TL
335 Personele Borçlar 50.000,00 TL

/

Düzeltilme kaydı aşağıdaki gibidir.

xx/xx
335 Personele Borçlar 50.000,00 TL
180 Gelecek A.Ait 50.000,00 TL

/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.

xx/xx

770 Genel Yön. Gideri 50.000,00 TL

335 Personele Borçlar 50.000,00 TL

/

• İşletme cari orana direk etki yapacak bir başka kayıt ile kısa vadeli yabancı kaynaklarını 200.000,00 TL azaltmıştır. Yani gerçekte kısa vadeli olan kredi borcunu uzun vadeli gibi kayıtlarına almıştır. Kayıtlar şöyledir;

xx/xx

102 Banka 200.000,00 TL

400 Banka Kredileri 200.000,00

/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.(Düzeltilme kaydı ile düzeltme)

xx/xx

400 Banka Kredileri 200.000,00

300 Banka Kredileri 200.000,00

/

• 40.000,00 TL gayrimenkul yeniden değerlendirme artışı öz kaynaklar içerisinde bulunan fon hesabına alınması gerekirken, hasılat olarak gelir tablosu hesabına aktarılmıştır.

xx/xx

252 Binalar 40.000,00 TL

649 Diğer olağan G.ve Karlar 40.000,00 TL

/

Düzeltilme kaydı aşağıdaki gibidir.

xx/xx

649 Diğer olağan G.ve Karlar 40.000,00 TL

252 Binalar 40.000,00 TL

/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.

xx/xx

252 Binalar 40.000,00 TL

522 Maddi Duran Varlık Yeniden D.Artışı 40.000,00 TL

/

• İşletme cari dönem içerisinde kıdem tazminatı karşılığı hesaplamamış ve ayırmamıştır. Böylece giderlerini az göstererek karlılığını fazla göstermiştir.

Kıdem tazminatını aşağıdaki kayıt ile göstermelidir.

xx/xx

770 Gen. Y. Gideri 65.000,00 TL

472 Kıdem Tazminatı Karş. 65.000,00 TL

/

• İşletme stoklarından üretim maliyetine aktarılan kısmını gerçekte olandan daha az kayıtlayarak üretim maliyetini düşük göstermiştir. Böylece işletme yine karlılığını arttırmıştır. İşletme 95.000,00 TL olan tutarı 45.000,00 TL olarak kayıtlamıştır. Yapılan denetim sonucu farkına varılmıştır.

Doğru muhasebe kayıtları ve doğru tutarlar aşağıda verilmiş. (İlave 45.000,00 TL kayıtlanmış ve düzeltilmiştir.

xx/xx

710 Direkt İlk Mad. M. Gideri 45.000,00 TL

150 İlk Madde M. Gideri 45.000,00 TL

/

xx/xx

151 Yarı Mamüller 45.000,00 TL

711 Direkt İlk M. M. Gideri Y. H. 45.000,00 TL

/

xx/xx

152 Mamüller 45.000,00 TL

151 Yarı Mamüller 45.000,00 TL

/

XX/XX

620 Satılan Mamüller M. 45.000,00 TL

152 Mamüller 45.000,00 TL

/

31.12.2014 TARİHLİ DÜZELTİLMİŞ BİLANÇO	
DÖNEN VARLIKLAR	KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
100 KASA 45.000,00 ₺	100 BANKA KREDİLERİ 200.000,00 ₺
101 ALINAN ÇEKLER 150.000,00 ₺	110 BATICILAR 300.000,00 ₺
102 BANKA 220.000,00 ₺	121 BORÇ SENETLERİ 80.000,00 ₺
103 HAZIR DEĞERLER 10.000,00 ₺	122 BORÇ SENETLERİ 15.000,00 ₺
110 ALICILAR 85.000,00 ₺	131 ORTAKLARA BORÇ 20.000,00 ₺
121 ALIYORAK SENETLERİ 100.000,00 ₺	140 ÖCENMEK VERİŞİ 10.000,00 ₺
122 ŞÜPHELİTİCİ ALA 80.000,00 ₺	151 ÖCENMEK SOBM. 10.000,00 ₺
123 ŞÜPHELİTİCİ ALA -50.000,00 ₺	
130 ORTAKLARDAN A 10.000,00 ₺	
130 İKİ MADDE MALİ 180.000,00 ₺	715.000,00 ₺
131 YARI MAMÜLER 150.000,00 ₺	
132 MAMÜLER 100.000,00 ₺	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
140 GELİR TAHAKKUK 40.000,00 ₺	400 BANKA KREDİLERİ 100.000,00 ₺
140 1.143.000,00 ₺	471 KIDEMTAZMİN A 55.000,00 ₺
DURAN VARLIKLAR	165.000,00 ₺
150 BİNALAR 440.000,00 ₺	ÖZ KAYNAKLAR
152 TESİS MAK. CİHAZ 600.000,00 ₺	100 SERMAYE 1.500.000,00 ₺
154 TAŞITLAR 150.000,00 ₺	101 ÖCENME SERMAYE -1.500.000,00 ₺
155 DEĞERLEŞTİRME 75.000,00 ₺	112 Maddi D.V. Y. D. Artışı 140.000,00 ₺
227 S. AMORT -50.000,00 ₺	170 ÖCENMEYİ KARŞI 1.425.000,00 ₺
1.308.000,00 ₺	
2.448.000,00 ₺	2.448.000,00 ₺

Örnek A Sonuç: Hileli ve Düzeltilmiş Bilanço Örneği Sonuçları

- İşletme hileli bilançoda uyguladığı muhasebe kayıtları ile 570 Geçmiş yıllar karları hesabında 400.000,00 TL gibi anlamlı bir artış sağlamış ve öz kaynaklar kalemini yine 400.000,00 TL arttırmıştır.
- İşletme bilançoda dönen varlıklar kaleminde 285.000,00 TL bir artış sağlayarak aktif değerini kuvvetlendirmiştir.
- İşletme kısa vadeli yabancı kaynaklarında 200.000,00 TL artış elde ederek cari oranını arttırıcı bir avantaj sağlamaktadır.

Denetçi, bilançoda bulunan bu hileli kayıtları araştırırken ve tespitini yaparken aşağıdaki bazı tekniklerden yararlanmıştır. Bu teknikler;

- Denetçi, hayali satış kayıtlarını tespit edebilmek için fatura kontrolleri ve alıcı cari mutabakatları yapmıştır.
- Denetçi, kıdem tazminatı yükünün yeniden hesaplanmasını istemiştir.
- Denetçi, amortisman tablosunu temin ederek yeniden hesaplamıştır.

• Denetçi, bankadan elde edeceği ve işletmeye ait kredi tablolarındaki finansman giderlerini yeniden incelemiştir. Bütün bu kayıtların işletme tarafından düzeltilmesini istemiştir.

Örnek B: Hileli Gelir Tablosu Örneği Ve Düzeltme Kayıtları

Aşağıdaki örnekte işletme karını gerçekte olduğundan az gösterme eğilimindedir.

AYRINTILI GELİR TABLOSU HİLELİ		AYRINTILI GELİR TABLOSU DÜZELTİLMİŞ	
	31.12.2014		31.12.2014
A-BRÜT SATIŞLAR	810.000,00	A-BRÜT SATIŞLAR	875.000,00
1-Yurt İçi Satışlar	650.000,00	1-Yurt İçi Satışlar	715.000,00
2-Yurt Dışı Satışlar	150.000,00	2-Yurt Dışı Satışlar	150.000,00
3-Diğer Gecikler	10.000,00	3-Diğer Gecikler	10.000,00
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	140.000,00	B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	140.000,00
1-Satış İskontoları (-)	125.000,00	1-Satış İskontoları (-)	125.000,00
2-Satış İskontoları (-)	15.000,00	2-Satış İskontoları (-)	15.000,00
3-Diğer İndirimler (-)		3-Diğer İndirimler (-)	
C-NET SATIŞLAR	670.000,00	C-NET SATIŞLAR	735.000,00
D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	520.000,00	D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	475.000,00
1-Satışın Memûler Maliyeti (-)	365.000,00	1-Satışın Memûler Maliyeti (-)	365.000,00
2-Satışın Ticari Mallar Maliyeti (-)	155.000,00	2-Satışın Ticari Mallar Maliyeti (-)	110.000,00
3-Satışın Hizmet Maliyeti (-)		3-Satışın Hizmet Maliyeti (-)	
4-Diğer Satışın Maliyeti (-)		4-Diğer Satışın Maliyeti (-)	
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	150.000,00	BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	260.000,00
E-FAALİYET GİDERLERİ	335.000,00	E-FAALİYET GİDERLERİ	320.000,00
1-Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)		1-Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)	
2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	170.000,00	2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	170.000,00
3-Genel Yönetim Giderleri (-)	165.000,00	3-Genel Yönetim Giderleri (-)	150.000,00
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	185.000,00	FAALİYET KARI VEYA ZARARI	60.000,00
F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR	101.500,00	F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR	146.500,00
1-İstiraklerden Temettü Gelirleri		1-İstiraklerden Temettü Gelirleri	
2-Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri		2-Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri	
3-Falç Gelirleri	6.500,00	3-Falç Gelirleri	31.500,00
4-Komisyon Gelirleri		4-Komisyon Gelirleri	
5-Konusu Kalmayan Karşılıklar	45.000,00	5-Konusu Kalmayan Karşılıklar	65.000,00
6-Menkul Kıymet Satış Karları		6-Menkul Kıymet Satış Karları	
7-Kambilyo Karları	50.000,00	7-Kambilyo Karları	50.000,00
8-Reeskont Falç Gelirleri		8-Reeskont Falç Gelirleri	
9-Emisyon Düzeltmesi Karları		9-Emisyon Düzeltmesi Karları	
10-Faaliyetlerle İlgili Diğer Olağan Gelir ve Karlar		10-Faaliyetlerle İlgili Diğer Olağan Gelir ve Karlar	
G-DİĞER FAAL OLAĞAN GİDER VE ZARAR	90.000,00	G-DİĞER FAAL OLAĞAN GİDER VE ZARAR	70.000,00
1-Komisyon Giderleri (-)		1-Komisyon Giderleri (-)	
2-Karşılık Giderleri (-)	30.000,00	2-Karşılık Giderleri (-)	30.000,00
3-Menkul Kıymet Satış Zararları (-)		3-Menkul Kıymet Satış Zararları (-)	
4-Kambilyo Zararları (-)	25.000,00	4-Kambilyo Zararları (-)	25.000,00
5-Reeskont Falç Giderleri (-)	20.000,00	5-Reeskont Falç Giderleri (-)	0,00
6-Diğer Olağan Gider ve Zararları (-)	15.000,00	6-Diğer Olağan Gider ve Zararları (-)	15.000,00
H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	0,00	H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	0,00
1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)		1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	
2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)		2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	173.500,00	OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	16.500,00
I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR	0,00	I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR	50.000,00
1-Önceki Dönem Gelir ve Karları		1-Önceki Dönem Gelir ve Karları	
2-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar		2-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar	50.000,00
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	0,00	J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	0,00
1-Calamayan Kıym Gider ve Zararları (-)		1-Calamayan Kıym Gider ve Zararları (-)	
2-Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)		2-Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)	
3-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararları (-)		3-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararları (-)	
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	173.500,00	DÖNEM KARI VEYA ZARARI	66.500,00
K-DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜK KARŞI (-)	---	K-DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜK KARŞI (-)	13.300,00
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	173.500,00	DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	53.200,00

Denetim Sonucundaki Tespitler:

• İşletmenin yıl içerisinde elde etmiş olduğu satış gelirinin gelecek yıla sarkan 65.000,00 TL'lık kısmı için gelir tahakkuku kaydı yapmamış ve gelir tablosuna kayıtlamamıştır. Gerçekte yapılması gereken gelir ve tahakkuk kaydı aşağıdaki gibidir.

_____xx/xx_____

181 Gelir Tahakkukları 65.000,00 TL

600 Yurtiçi satışlar 65.000,00 TL

_____ / _____

• İşletme bankadaki vadeli mevduat hesaplarından faiz geliri elde edecektir. Ancak vade henüz dolmamıştır. Faiz gelirinin gelecek döneme ait olan kısmı için tahakkuk kaydı yapılmamış olup gelir tablosuna intikal ettirilmemiştir. Yapılması gereken doğru kayıt aşağıdaki gibi olmalıdır.

_____xx/xx_____

181 Gelir Tahakkukları 25.000,00 TL

642 Faiz Geliri 25.000,00 TL

_____ / _____

• İşletme amortisman giderini gerçekte olduğundan düşük hesaplamıştır. Böylece karını düşük gösterme eğilimine girmiştir. İşletme 50.000,00 TL olan amortisman gideri kaydını, 35.000,00 TL olarak kayıtlamıştır.

_____xx/xx_____

770 Gen. Yön. Gideri 35.000,00 TL

257 B.Amortisman 35.000,00 TL

_____ / _____

Düzeltilme niteliğindeki ilave gider kaydı aşağıdaki gibidir.

_____xx/xx_____

770 Gen. Yön. Gideri 15.000,00 TL

257 B.Amortisman 15.000,00 TL

_____ / _____

• İşletme vadeli yapmış olduğu satışlardan elde ettiği 121 alacak senetleri hesabındaki senetleri tahsil edilmiş gibi göstererek reeskont hesaplamamıştır. Böylece işletme karlılığını düşük göstermiştir.

Dönem sonunda ve dönem başında yapılması gerekli olan reeskont kaydı aşağıdaki gibidir.

Dönem sonu kaydı;

_____xx/xx_____

657 Reeskont Faiz Giderleri 20.000,00 TL

122 Alacak Sen. Reeskontu 20.000,00 TL

_____/_____

Dönem başı kaydı;

_____xx/xx_____

122 Alacak Sen. Reeskontu 20.000,00 TL

647 Reeskont Faiz Gelirleri 20.000,00 TL

_____/_____

• İşletme satışların maliyetini gerçekte olduğundan fazla hesaplayarak karlılığını düşük gösterme eğilimine girmiştir. İşletme 45.000,00 TL olan satılan mallar maliyetini 90.000,00 TL olarak kayıtlamıştır.

_____xx/xx_____

621 Satılan Malların Mal. 90.000,00 TL

153 Ticari Mallar 90.000,00 TL

_____/_____

Düzeltmeye konu olan doğru kayıt aşağıdaki gibidir.(düzeltme kaydı)

_____xx/xx_____

153 Ticari Mallar 45.000,00 TL

621 Satılan Malların Mal. 45.000,00 TL

_____/_____

• İşletme şüpheli ticari alacaklar karşılığı ayrılan bir alacağın tahsilatını gerçekleştirmiş ve 340 alınan sipariş avansları hesabına kayıtlamıştır. Dava sonucu olumlu

ve tahsilatını gerçekleştirmiş olmasına rağmen hileli kaydı gerçekleştirerek karşılık hesabını şişirmiş ve karlılığını düşürme eğilimine girmiştir

_____xx/xx_____
102 Banka 20.000,00 TL
340 Alınan Sipariş Av. 20.000,00 TL
/

Düzeltilme kaydı aşağıdaki gibidir.

_____xx/xx_____
340 Alınan Sipariş Av. 20.000,00 TL
102 Banka 20.000,00 TL
/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.

_____xx/xx_____
102 Banka 20.000,00 TL
128 Şüpheli Tic. Alacaklar 20.000,00 TL
/

_____xx/xx_____
129 Şüpheli Tic. Alacaklar Karş. 20.000,00 TL
644 Konusu Kalmayan Karşılıklar 20.000,00 TL
/

• İşletme gayrimenkul satışından elde etmiş olduğu kazancın tahsil edilen kısmını gelir tablosuna kayıtlamamıştır. Sermayeye ilave etmek suretiyle yanlış bir kayıt gerçekleştirmiştir. Böylece, işletme karını düşük göstermiştir.

_____xx/xx_____
102 Banka 50.000,00 TL
529 Diğer Sermaye Yedekleri 50.000,00 TL
/

Düzeltilme kaydı aşağıdaki gibidir.

_____xx/xx_____
529 Diğer Sermaye Yedekleri 50.000,00 TL
102 Banka 50.000,00 TL
/

Doğru kayıt aşağıdaki gibidir.

xx/xx
102 Banka 50.000,00 TL
679 Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar 50.000,00 TL
/

Örnek B Sonuç: Hileli ve Düzeltilmiş Gelir Tablosu Örneği Sonuçları

• İşletme, gerçekte 53.200,00 TL olan dönem net karını, satışların maliyeti, faaliyet giderleri ve diğer faaliyetlerden olan gelir ve karlar kalemlerinde yaptığı hatalı veya hileli kayıtlar ile -173.500,00 TL dönem net zararı olarak göstermiştir. Bu tür işletmeler vergiden kaçınmayı tercih etmiş olabilmek ile beraber daha başka amaçlar için zarar gösterebiliyor olabilirler. Burada işletme, gelir tablosunun dikey analizinde dönem net karı oranı, faaliyet karı oranı ve brüt kar oranını gerçekte olduğundan düşük göstermek istemiştir. İşletmenin yaptığı hileli veya hatalı kayıtlar işletmenin rasyolarını olumsuz yönde değiştirmiştir.

Denetçi, gelir tablosunda bulunan bu hileli kayıtları araştırırken ve tespitini yaparken aşağıdaki bazı tekniklerden yararlanmıştı. Bu teknikler:

- Denetçi, satılan malların maliyetini ve hayali satış kayıtlarını araştırmak amacı ile yönetimden stok sayımı yapılmasını isteyebilir ve sayım sonucunda envanter karşılaştırması yaparak hileyi araştırabilir.
- Denetçi, bankadan veya yönetimden temin edeceği kredi faiz tabloları ile faiz giderlerinin hangi hesaplara kayıtlararak takip edildiğininide anlayabilir.
- Denetçi, alacak senetleri hesabı ile yaptığı hatalı veya hileli kayıta karşılık olarak, senet sayımı isteyebilir ve alacak senetleri reeskontunu yeniden hesaplamak isteyebilir.
- Denetçi, amortisman ile ilgili kayıtların doğruluğunu araştırırken, işletmeden temin edebileceği amortisman tabloları ile yeniden hesaplama yaparak giderlerin doğruluğunu ve tutarlarını yeniden araştırabilir.

BÖLÜM IV

4. Hile Denetimi Ve Denetçilerin Sorumlulukları

- Çalışanların şüpheli hareketlerde bulunması,
- Önemli olan belgelerin kaybolması,
- Yönetime bilgi verilirken gereksiz gecikmelerin olması,
- Mali tablolarda açıklanamayan değişiklikler,
- İç denetimin etkili olamaması,
- İşletme yapısının oldukça karmaşık olması,
- Değişim istemeyen çalışanlar ve üst düzey yöneticiler,
- Satış ve kar hedeflerinin gerçek dışı olması,
- İç denetim faaliyetlerinin engellenmeye çalışılması, gibi belirtiler işletmede

hile denetimi ihtiyacının belirtileri olabilmektedir.⁷

Hile denetiminde hileyi önleme, araştırma ve işletmeye verilen olası zararın belirlenmesi çalışmaları yapılmaktadır.

4.1. Hile Denetimi Süreci

Hile denetim sürecinin dört adımı bulunmaktadır.

- 1- Eldeki verilerin analizi
- 2- Bir hile teorisinin oluşturulması
- 3- Gerektiğinde revize edilmesi
- 4- Doğrulanması

4.2. Denetçinin Sorumlulukları

Denetim işinin bir parçası da hileleri bulmaktır. Hilelerin neden olduğu problemlerdeki artışların denetçilerin hilenin üzerine düşmelerini sağlamıştır. (Kıracı, 2005)

Denetçi, her türlü hileye karşı denetim oluşturmak zorunda değildir. Finansal tabloları önemli düzeyde etki altında bırakan hileler ile ilgilenmektedirler.

⁷ Korkut Yılmaz Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, www.muhasibetr.com

4.3. Hilenin Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Yöntemler

Gelişen bilgisayar teknolojileri denetçilere yeni yöntemler sağlamaktadır. Bu yöntemlerden bazıları;

Trend Analizi: Trend Analizi, analitik inceleme tekniklerinden en çok kullanılan yöntem olduğu bilinmektedir. Bir işletmenin yıllar itibariyle finansal tablolarında gösterdikleri değişimleri karşılaştırmak suretiyle uygulanan incelemeye trend analizi denir. Böylece işletmenin uzun dönemdeki başarısı, makul kararlar alıp almadığını, parasal kaynaklarını ve varlıklarını doğru kullanıp kullanmadığı gibi yorumlar yapılabilir.

Hilenin tespitinde önemli olan diğer bir oluşum ise tekrarlanan verilerin varlığıdır. İncelenen hesabın önceki yıllara ait rakamlarından yararlanarak içinde bulunulan cari dönemde olması gereken bakiyeyi öngörebilmek ve bu şekilde hile denetimini tamamlayabilmek amacı ile kullanılır. Aynı zamanda ilgili hesabın geçmiş ve cari döneme ait tutarlarını karşılaştırarak doğruluğunu tespit etmesine yardımcı olmaktadır.

Oran Analizi: Bir başka teknik ise önemli oranların analizinin yapılmasıdır. Mali oranların işletmenin durumu hakkında bilgi sunması gibi, bir tekniğinde hilenin tespitinde bakış açısı kazandırabilir. Oran analizleri sayesinde belirlenen oranların işletmenin içerisinde bulunduğu pazarın ortalamasıyla karşılaştırılması veya işletmelerin geçmiş yıl verileri ile karşılaştırılması hilenin araştırılmasında uygun bir araçtır. Önemli oranlar şunlardır:

- Maksimum değer minimum değere oranı: Örneğin denetçi cari yıl içerisinde satılmış olan ürünün satış fiyatlarını inceler, aynı ürünün en yüksek satış fiyatını en düşük satış fiyatına böler. Bu oranın normal koşullar altında düşük olması beklenir.
- Maksimum değer en yüksek ikinci değere oranı: Örneğin cari dönemde bir hammaddenin en yüksek alış fiyatının en yüksek ikinci alış fiyatına bölünmesiyle bulunur.
- Cari yılın önceki yıla oranı

Bu üç oranın da normal şartlar altında düşük olması beklenmektedir. Eğer oranların yüksek çıkması durumu ile karşılaşırsa, bir hilenin varlığına işaret edebilir.

Benford Yasası: Mark Nigrini, Benford yasasının muhasebe hilelerin ortaya çıkarmada kullanılabilecek bir yöntem olarak düşünmüştür. Nigrini'nin testleri ile New York'taki Brooklyn Hileler Servisi, bu modeli kullanarak yedi şirketteki muhasebe sahteciliklerini ortaya çıkarmıştır. Rakamların ortaya çıkış sıklıkları, Benford yasasına uymayan şekilde değişiyorsa bunu yaratan neden bir dış etkidir. Yani muhasebe verileri üzerinde kasıtlı bir değişim olduğunu göstermektedir. Bu durumda en iyi hile sözcüğü ile açıklanır.

Bu yasaya göre, bu yasanın öngördüğü ilk rakamların frekansları ile gerçek muhasebe sisteminde çıkan rakamların frekanslarının karşılaştırılması gerekmektedir. Bunun için de;

- Muhasebe sisteminden örneklemin alanı,
- Gözlemlenen frekansların test edilmesi,
- Yargıya varılması,
- Kanıtlayıcı verilerin araştırılması gerekmektedir.

Verilerin bu yasa ile uyuyup uyuyamadığı;

- Maksimum veya minimum değer olmamasına,
- Fiyat kırılım noktaları olmamasına,
- Sayılar poliçe numaraları gibi bir sayıya göre atanmış olmamasına bakılarak

belirlenebilir.

4.4. Dünyada Ve Türkiye'deki Düzenlemeler

Hile ve hile eğitimi ile ilgili uluslararası düzenlemeler:

- Treadway Komisyonu
- Denetim Standartları
- Uluslararası Denetim Standardı (ISA)
- Uluslararası Muhasebeciler Birliği(IFAC)
- Amerikan Mali Müşavirler Odası Birliği (AICPA)

(Erol, 2008)

4.5. AICPA VE SAS NO:82, SAS NO:99

AICPA tarafından çıkarılan SAS NO:82 ve SAS NO:99'da denetçilerin hilenin sebep olabileceği durumlara, çalışmalarında yüksek önem düzeylerinde dikkat etmelerinin önemli olduğunu savunmaktadır.

SAS NO:82 denetçinin bazı maddeleri yerine getirmesini gerektirir. Bunlar;

- Hileli finansal raporlama ve varlıkların kötü kullanımı ile ilgili hile risk faktörlerinin incelenmesi
- Hile riskinin belirlenmesi, yanıtlanması, programlanması
- Yapılan işin belgelendirilmesini ve yönetime iletilmesidir.

SAS NO:99 da hile riski nedenleri Hileli Finansal Raporlamayla ve Varlıkların Kötüye Kullanımıyla ilgili iki ana grupta incelenmiştir.

4.6. Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları (BDS 240)

Mali tablolardaki yanlışlıkların nedeni yolsuzluk ve hata olabilir.

Yönetim, uygulamayı seçtiği kontrollerin ve üstlenmeyi seçtiği risklerin niteliklerini belirlerken muhakemede bulunur.

Yönetim, hileyi önlemek ve tespit etmek için hangi kontrolleri uygulayacağına karar verirken, finansal tabloların hile kaynaklı önemli bir yanlışlık içerebileceğine ilişkin riskleri değerlendirir. Bu değerlendirmenin bir parçası olarak yönetim, hile kaynaklı "önemli yanlışlık" risklerini azaltacak belirli bir kontrolü uygulamanın ve sürdürmenin fayda-maliyet açısından uygun olmayacağı sonucuna varabilir.

Bu sebeple denetçinin, yönetimin hileyi önlemek ve tespit etmek için tasarladığı, uyguladığı ve sürdürdüğü kontrolleri anlaması önemlidir. Kontrollerin anlaşılması sırasında elde edilen bilgi denetçinin, finansal tablolarda hile kaynaklı önemli yanlışlık bulunması risklerine ilişkin değerlendirmesini etkileyebilecek hile riski faktörlerini belirlemede faydalı olabilir.

Hileli mali raporlama şu maddeleri içerebilir;

- Mali tabloların hazırlanmasında kullanılan muhasebe kayıtlarının veya belgelerin zarar görmesi veya değiştirilmesi yoluyla aldatma.
- Ölçme, gerçekleştirme, sınıflandırma, sunma veya açıklama ile alakalı muhasebe ilkelerinin bilerek yanlış uygulanması.

İşletmenin varlıklarını çalma yoluyla elde etmesi varlıkları kötü kullanma olarak adlandırılır. şahsına para kaçırma, sabit kıymet ve duran varlıkları çalma yoluyla yapılabilir.

Yönetici ve idarecilerin asıl sorumluluğu yolsuzluk ve hatayı önlemek ve ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. İşletmenin işlerinin yolunda gittiğine emin olmak için kontrol ortamı yaratmak ve yöntemler geliştirmek yönetimin sorumluluğundadır. Bu sorumluluk, hata ve hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılması için kurulan iç kontrol sisteminin uygulanması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır.

UDS 200("Mali Tabloların Denetiminin Amacı ve Denetimine İlişkin Ana İlkeler")' de mali tabloların amacı şöyle tanımlanmaktadır; Denetçinin konusu geçen finansal tabloların belirli raporlama standardına uygun olarak görüş bildirmesine katkı sağlamaktır.

Denetçinin mali tablolar ile ilgili görüş bildirmesi belli bir derecede güven sağlaması anlayışına dayanır. Bu sayede denetçi, yolsuzluk ve hata kaynaklı yalan beyanatların ortaya çıkaracağı güvencesini vermez. Bu nedenle sonradan ortaya çıkan ve bir hile sebebi ile mali tablolardaki hatalar aşağıda yazılanların belirtisi olamaz;

- Belli bir düzeyde güvence sağlayamamak,,
- Performans ve yargıda yetersizlik,
- Mesleki yeterlilik ve personellerin kendi işlerine vermemeleri,
- UDS' ye uymakta başarısızlık.

UDS 400 "Risklerin belirlenmesi ve iç kontrol", denetim riskini bir denetçinin, önemli yanlışlıklar içeren mali tablolar hakkında uygun olmayan bir görüş bildirmesi riski olarak tanımlar. UDS 400 doğal risk, kontrol riski ve tespit riskini tanımlar ve bunların nasıl değerlendirileceği hakkında rehber olmaktadır.

Yolsuzluğun ortaya çıkarılması genel olarak gizlenmiş şekilde yapıldığı için zordur. Bunun yanı sıra, denetçi firma hakkında bilgi ve tecrübelerini kullanarak, suça teşvik eden fırsat veya yöntem sağlayan durumları tespit etmesi ve hilenin meydana geldiğini saptaması mümkündür. Bunlar yolsuzluk risk faktörleri olarak adlandırılır.

Denetçi tarafından önceden belirlenen olağan risk ve iç kontrol yapısı sebebi ile ortaya çıkan risklere dayanarak, mali tabloları etkileyen yolsuzluk ve hatadan kaynaklanan yanlış ifadelerin tespit riskinin belli bir seviyeye indirilebileceği bir denetim tekniği uygulanmalıdır.

Denetçi mali tablolarda önemli yanlış ifadeler olan bir durumla karşılaştığında, mali tabloların hatalı olup olmadığını gösterecek yöntemler uygulamalıdır. Denetçi tarafından yanlış beyan belirlendiğinde bunun bir yolsuzluk belirtisi olup olmadığı araştırılmalıdır. Böyle bir belirtiyile karşılaşıldığında yanlış beyanın ifade ettiklerine ve anlamına denetimin farklı açılarından bakılmalı ve özellikle yönetimin beyanlarının güvenilirliği incelenmelidir.

Denetçi mali tabloların yolsuzluk nedeniyle yanlış beyan edildiğini belirtir veya buna ulaşmak için gereken kanıtları bulamaz ise, bunun yapılan denetime etkisi incelenmelidir.

Değerlendirme aşamasında belirlenen yolsuzluk risk faktörleri ve denetçinin yaklaşımları belgelenmelidir. Ayrıca denetim sırasında ortaya çıkan yolsuzluk faktörleri de belgelenmelidir.

Denetçi, yönetimden yazılı bildirim mektupları almalıdır. Bunlar aşağıdaki beyanları içermelidir;

- Yönetim hile ve hatayı ortaya çıkarıp önlemek için bir iç kontrol sistemi oluşturmayı ve muhasebe uygulamalarını gerçekleştirmeyi kendi sorumluluğu olarak görür,
- Denetçi tarafından bulunan ve önlenemeyen yanlışların işletmeyen etkisi yönetimce önemsiz olarak görülür. Bunların özetini içeren bir yazılı bildirim mektuba eklenmelidir.
- Hile ve hataya neden olabilecek her şey yönetim tarafından denetçiye bildirilmelidir,
- Riskli olabilecek etkenler ve hileden kaynaklanan yanlış bildirimlerin denetçiye sunulması gerekmektedir.

Denetim sonucunda hile şüphesi ve hatadan kaynaklanan yanlışlar öncelikle yönetime ve sorumlu kişilere daha sonra gerekirse üst makamlara bildirilir. Denetçi hatadan kaynaklı bir yanlış bildirim bulursa, bunu ilgili yönetime tebliğ edilmeli ve UDS 260 “Denetim Sorunlarının Yönetimle Görüşülmesi” maddesine göre ilgili kişilere rapor etmesi gerekmektedir. Denetim esnasında rastlanan fakat mali tablolara büyük bir etkisi olmadığı düşünülen hata ve hile ile ilgili yanlışlıklar işletme yönetimine denetçi tarafından iletilmelidir.

Denetçi, mali tablolarda büyük bir yanlış a yol açmış veya açmamış bir hile belirlemişse ya da hileye dair bir kanıt bulmuşsa bunları ilgili yönetim birimine ve UDS 260 “Denetim Sorunlarının Yönetimle Görüşülmesi” ne göre sorumlu kişilere rapor etmesi gerekmektedir. (Altıntaş, 2010, s. 151-161)

4.7. TTK’na Göre Seçilmiş Denetçilerin Sorumlulukları

Şirketin kuruluş aşamasında eşit sermayeler koyulmuş fakat kurucular tarafından bazılarının fazla değer biçilerek hile yapılmışsa bunlara cezai sorumluluklar uygulanmaktadır. Denetçi ve yönetim kurulu üyeleri bu gibi hilelerin olup olmadığını şirketin kuruluşunda incelemelilerdir. Denetçi ve yönetim kurulu üyelerinin bu konuda ihmalleri olursa bu kişiler müteselsil sorumlu olurlar ve haklarında ceza davası açılır. (TTK.308)

Genel kurulda seçilen denetçiler hata ve hilenin ortaya çıkarılmasından sorumludurlar. “denetçiler kanun veya ana sözleşme ile kendilerine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmemeleri halinde doğan zararlardan sorumlu olduklarına ilişkin aksi ispat edilmedikçe müteselsilen sorumludurlar.” (TTK, 359)

Türk Ticaret Kanunu’nda bu gibi denetçinin sorumluluklarına ilişkin maddeler bulunmaktadır.

4.8. Bağımsız Denetçilerin Sorumlulukları

SPK ve BDDK'nın yayınladığı denetim genelgesinde bağımsız denetçinin sorumlulukları açıklanmıştır.

Şirketin yönetim kurulu, hata ve hilelerin önlenmesinde ve ortaya çıkarılmasından sorumludur. Bu yüzden iyi bir iç kontrol sisteminin oluşturulması yönetimin sorumluluğundadır. Fakat oluşturulan iç kontrol sisteminin geliştirilip yeterliliğinin kontrolünden yönetim kurulunda yer edinen 'Denetim Komiteleri' sorumludur. (SPK, 28)

Şirketin iç kontrol sistemi ve risk alanları önceden araştırılarak denetim planı ona göre yapılacaktır. Denetçi denetim sırasında elde ettiği bilgileri de denetim planına ekleyerek denetime devam edecektir.

Bağımsız dış denetçinin yerine getirmesi gereken sorumluluklar bağımsız denetimin ilke ve kurallarına uygun yapılıp yapılmamasıyla ilişkilendirilmektedir.

SPK'nın 16/4'üncü maddesi "Bağımsız denetim kuruluşları yanlış, yanıltıcı bilgi ve kanaatlerinden sorumludurlar." maddesi bulunmaktadır. (Erol, 2008)

BÖLÜM V

5.Hilenin Tespit Edilmesi İle İlgili Modeller

Araştırmacıların tablo hilelerinin yaygın kullanımını kanıtlaması ise oldukça zor olmuştur. Bu sorun araştırmacıların finansal tablo hileleri yapılmadan önce işletmenin gerçekleştirdiği yıl sonu verilerinin tahmin edilmesinin gerekmesinden ileri gelmektedir. Bu sebeple, yöneticilerin mali tablo hilesi yapmasındaki amaçlarını, koşulları ve tahakkuk (gerçekleşme) ve muhasebe politikası seçimlerini anlamaya ve tanımlamaya çalışırlar. Burada araştırmacılar için iki sorun ortaya çıkmaktadır. İlki yöneticilerin hile yapmaktaki amaçlarını anlamak, ikincisi ise yöneticilerin benimsedikleri tahakkuk ve muhasebe politikalarının uygulanmasının etkilerini ölçmedeki zorluklardır. (Küçüksözen & Küçükkocaoğlu, 2004)

Araştırmacılar, yöneticilerin benimsedikleri bu politikaları anlamak için, kamuya açıklanan net kar ile işletmenin faaliyetlerinden sağladığı pozitif parasal girişler arasındaki fark olarak kabul edilen tahakkuk tahmini üzerinde çalışmışlardır.

Bu yöntem ile edilmeye çalışılan toplam tahakkukların işletmenin işletme sermayesi ihtiyacını sağlayan ticari alacaklar, stoklar, kısa ve uzun vadeli krediler gibi gelirler ile amortisman tabi olan varlıklar gibi değişkenler analize tabi tutulmaktadır. Bu analiz işleminde toplam gerçekleşmesinin açıklanamayan kısımları anlaşılmaya çalışılmaktadır. (Küçüksözen & Küçükkocaoğlu, 2004)

Belirtildiği üzere, finansal tablo hilelerini ortaya çıkarmak için toplam tahakkuklar üzerinde durulmaktadır.

Bazı araştırmalarda toplam tahakkukların tutarı, yılları itibariyle incelendiğinde işletmenin aktif toplamına veya satış hasılatı tutarındaki değişimleri ile ortaya çıkan anormal tahakkuk tutarları, finansal tablo hilelerinin ortaya çıkarılmasında önemli bir gösterge olarak dikkate alınmaktadır.

Bazı araştırmalarda ise, yöneticiler tarafından benimsenen muhasebe politikalarından kaynaklanan tahakkuk tutarlarının yine şirketin aktif toplamı veya satış hasılatı tutarında ortaya çıkan değişimler, çeşitli amaçlara yönelik yapılmış olan finansal tablo hilelerinin anlaşılmasında bir gösterge olarak kabul edilmektedir. (Healy & Wahlen, 1999, s. 365-383)

5.1 Healy Modeli

Healy araştırmalarında, yılsonlarında veya cari dönemlerde işletmelerin yöneticilerinin işletmenin performansı göz önüne alınarak alacakları teşvik primleri tutarını arttırabilmek için toplam tahakkukları kullanarak finansal tablo hilesi yapabilecekleri tezini ortaya koymuştur.

İşletmeler her cari dönem için hasılat ve büyüme hedefi belirlemektedir. İşletme eğer belirli hedeflerine ulaşamaz ise yöneticilerde teşvik primi alamaz duruma gelebilirler. İşletme eğer cari dönem hedeflerine ulaşabilir ise yöneticiler kendilerin ek gelir olarak bu teşvik primlerini elde ederler. Healy'nin yaklaşımına göre, yöneticilerin görev süresi içerisinde gerçekleştirebilecekleri finansal tablo hile sayısı "0" olacaktır. Çünkü, Healy'a göre mevzuatın yöneticilerin karşısına çıkarabileceği bağımsız denetim gibi bazı kısıtlamalar vardır. Bu nedenler yöneticiler her cari dönem için gelirleri arttırıcı hileler yapamayabilirler. Bazı dönemlerde gelir arttırıcı, bazı dönemlerde ise gelir azaltıcı politikalar izlenmesi gerekli olacaktır. Healy yöneticilerin her cari dönem içinde kendi teşvik primlerinden elde edecekleri geliri maksimize edebilmek için finansal tablo hileleri politikalarını izleyeceğini varsaymaktadır. Çalışmada yöneticilerin iki farklı dönemi (t dönemi ve t+1 dönemi) için bazı olasılıklar üzerinde durulmuştur. Bu olasılıklar;

- Yöneticiler mevcut dönem içerisindeki rakamları dikkate alarak hile yapsa da gelirler için belirli olan bazı limitleri aşamayacağı için gelecek dönem içerisinde alacağı teşvik primini düşünerek, gelecek dönemde maksimumu yakalayabilmek için tahakkukları düşürme yoluna gider.
- Yöneticiler mevcut dönem içerisindeki rakamları dikkate alarak, alt limiti aşabileceğini ancak kendisi için ön görülmüş teşvik için üst limiti aşamayacağını anlar ve tahakkukları arttırmayı tercih eder.

• Yöneticilerin, elde edecekleri teşvik primi için belirlenen limitleri aşacağını anlar ve hasılatı bu dönem yeterli oranda ayarlayarak gelecekteki dönemlere taşımak isteyebilir.

Healy'in 94 şirket için uyguladığı araştırmasına, bu üç olasılık doğrultusunda, yöneticilerin her dönem içerisinde kendi teşvik primlerini maksimize edecek şekilde finansal tablo hilesine başvurdukları tespit edilmiştir.

5.2 Deangelo Modeli

DeAngelo (1986) 'nın ortaya atmış olduğu çalışmada, halka daha önceden açık olan şirketlerin, halka önceden dağıtmış olduğu hisse senetlerini işletmeyi halka kapatırken finansal tablo hilesine başvurmasını incelemiştir. Burada yöneticilerin iki görevi vardır. İlki işletmenin hissedarının haklarını korumak, ikincisi ise hissedarlardan hisseleri işletmeye en az maliyeti yükleyerek yapmalarıdır.

DeAngelo burada, yöneticilerin hisselerini hissedarlardan satın alarak işletmeyi halka kapalı hale getirirken başvurabilecekleri finansal tablo hilelerini incelemiştir.

DeAngelo, her zaman kar düşük gösterilmesede, amostisman tutarlarının tahakkuk esası ile oluşabilecek kalemlerde önemli değişiklikler yapılabileceğini ve tahmin edilemeyen tahakkuklar nedeni ile toplam tahakkukların bir çok işletmede negatif yapılabileceğini kabul etmiştir. DeAngelo testinde, tahakkuklar için bir önceki dönem verilerini kullanmıştır. Araştırmasındaki halka kapalı hale gelme kararı alan 64 şirkete bakıldığında toplam tahakkukları ilerleyen yıllarda negatifi gösteren şirketlerin finansal tablo hilesi yaptıkları kabul edilmiştir.

Buna göre, yöneticilerin halka kapanma kararını çok öncelerde alabileceğini ve bunu hissedarlara veya halka duyurmayarak izleyen dönemlerde finansal tablo hilelerine başvurarak son yılda hile yapmaya gerek kalmadan kapanma cari yılı içerisinde işletmenin sırtına en az maliyeti yükleyebileceklerdir.

Buna göre, Healy ve DeAngelo'nun modelleri birbirlerine benzerlik gösterselerde, en belirgin farkları ihtiyari olmayan tahakkukların tahmini periyodunun önceki dönemler ile sıralanmasıdır.

Bu iki yaklaşımın ise eleştirel yanı, tahakkukların cari yıllarda sabit olduğunu kabul etmeleridir. Kaplan (1985) e göre, işletmenin ihtiyari olmayan tahakkukları işletmenin içinde bulunduğu ekonomik döneme paralel olarak değişim gösterebilir.

5.3 Jones Modeli

Jones (1991) araştırmasında ABD'deki belirli sektörlerdeki işletmelerin bir takım gümrük korumalarından yararlanmak için finansal tablo hileleri ile karlarını düşük gösterip göstermediklerini araştırmıştır.

Gümrük korumalarından yararlanılması konusundaki karar gümrük ticaret komisyonu tarafından verilmekte olup, sektörün verimliliği ve karına bağlıdır. Bu komisyonun hazırlamış olduğu raporda pazarın konsolide gelir tablosuna ve sektörün vergisiz net karına bakılarak kararlar alınır. Bu kapsamda, işletme yöneticileri şirketlerinin karını düşük gösterme eğilimine girerek sektörün ortalamasını düşürmek istemektedir.

Bu araştırmada hilenin tespit edilebilmesi için, ihtiyari toplam tahakkuklar esas alınmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak toplam tahakkukların tümü kullanılmış ve bu toplam tahakkuklar içerisinde bulunan ihtiyari kısım kullanılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma otomobil, otomobil parçaları, çelik, pamuk ve ayakkabı sektöründe 23 işletmenin finansal verileri ile yapılmıştır.

Özetle Jones modeli işletmelerin incelendiği dönemlerde, işletme yöneticileri ihtiyari tahakkukları kullanarak finansal tablo hileleri ile işletmenin karlarını düşük göstermişlerdir.

5.4 Düzeltilmiş Jones Modeli

Jones (1991) modelinde ihtiyari tahakkuk kararlarının aslında satış gelirleri ile ilgili olmadığı varsayımı yapılmaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney'e (1995) göre ise, yöneticilerin finansal tablo hilelerini gelirler üzerinden yapması durumunda, ihtiyari tahakkukları yanlış ölçmektedir. Buna göre, sadece gelirlerdeki değişimin kullanılması yerine gelirlerdeki değişimin alacaklardaki değişimden düşülmesi ile kullanılması, kısaca gelirlerdeki değişimin alacaklardaki değişimde dikkate alınarak hesaplanması yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, vadeli satışlar ile mali tablo hilelerinin daha kolay yapılacağını ileri sürmektedir.

5.5 Endüstri Modeli

Jones'a (1991) benzer olarak, ihtiyari olmayan tahakkukların her cari yıl için sabit olmadığını ve bu tahakkukların belirleyici etkenlerini modellemek yerine, bu göstergeler meydana gelen değişimlerin bütün pazarı kapsamı gerektiğini savunmaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney'e (1995) göre, Düzeltilmiş Jones (1991) modelini finansal tablo hilelerinin tespit edilmesinde güçlü olabilecek bir model olduğunu savunmaktadır.

5.6 Beneish Modeli (1999)

Finansal tablo hilelerinin farkındalığına ilişkin çok sayıda model bulunmasına rağmen Beneish'in 1997 ve 1999 da ortaya koymuş olduğu modeller, literatürde daha sık kullanılmaktadır.

Beneish'in modelinde, gelir hilelerini gösterebilmek için finansal tablo kalemlerinin karşılaştırılması ve oran analizlerini kapsamaktadır. Örneğin, işletmenin finansal tablolarında satışlardaki değişikliklerin alacakların tahsil sürelerindeki değişiklikler ile karşılaştırılması gibidir.

Beneish, finansal tablo hilesi yapma eğiliminde olan işletmelerin finansal verilerde yapabileceği değişiklikler veya bu değişikliklere önceden zemin hazırlama gibi faaliyetlere başvuracaklarını anlatmaktadır. Beneish çalışmasını, yüksek miktarlarda artan satış tutarlarını ve ihtiyari tahakkukları olan şirketler üzerinde uygulamıştır. Bu modelde, gelir

hilesi olan yıl (t) ile bir önceki yıl (t-1) finansal kalemlerinde görülen değişiklikler incelenmiştir.

Beneish modelindeki değişkenler aşağıdaki gibidir:

1. Ticari Alacaklar Endeksi; bu endeks satışlardaki değişiklikler ile ticari alacaklardaki değişiklikleri karşılaştırmaktadır. İşletmelerin ticari alacaklarında t ve t-1 yıllarında ortaya çıkan farklılıkları göstermektedir. Şirketin kredili satış politikası içine girmediği sürece bu endeksin normal düzeyde ilerlemesi beklenir. Ticari alacakların tahsil süreleri uzadığında gelir hilesi ihtimali artmaktadır.

2. Brüt kar marjı endeksi: bu endeksin 1 den büyük olması işletmenin brüt kar marjında bir düşüş olduğunu göstermektedir. Bu durumda işletme brüt kar marjını düzeltmek için satış gelirlerini arttırmak ve satış maliyetlerini düşürme algısı oluşturmak için finansal tablo hilesine başvurabilir.

3. İşletmenin Aktif Kalitesi Endeksi: Bu endeks, işletmenin toplam varlıklarında dönen varlıklar ile duran varlıklar dışındaki duran varlıklarda önceki yıllara göre ortaya çıkan değişimi göstermektedir. Bu endeksin 1 den büyük olması, şirketin giderlerini gelir tablosu hesaplarında göstermek yerine bilançoda kayıtlayarak aktifine kayıtladığında finansal tablo hilesi yaptığını göstermektedir.

4. Satışlardaki Büyüme Endeksi: Beneish'e göre, büyümekte olan şirketlerin yöneticilerinin pozisyonları gereği dönem sonlarında elde edecekleri teşvik primleri ile yöneticiler üzerindeki işletmenin büyümesi konusundaki baskı dikkate alınrsa, gelir hilesine başvurmaları olağandır. Aynı zamanda, işletmelerin satış gelirlerindeki azalışlara neden teşkil ederek, hisselerin fiyatlarında bir azalış olması yöneticilerin tercih edeceği bir durum olmadığından finansal tablo hilelerine başvurmaları olağan bir durumdur.

5. Amortisman Giderleri Endeksi: bu oran 1'den büyük olduğunda işletmenin aktifinde bulunan varlıkların faydalı ömürlerini gerçekte olduğundan uzun hesaplayarak amortisman giderlerini az göstermek sureti ile gelirini fazla göstererek finansal tablo hilesine başvurduğunu göstermektedir.

6. Pazarlama, Satış, Dağıtım ve Genel Yönetim Giderleri Endeksi: işletmenin pazarlama, satış, dağıtım ve genel yönetim giderlerinde gerçekleşen artışlara nazaran, işletmenin satışlarında gerçekleşen artışların daha yüksek oranda meydana gelmesi, işletmenin burada giderlerini gider tablosuna daha az oranda kayıtlamak sureti ile gelirlerini yüksek göstererek, gelir hilesi yaptığının tahmin edilmesini sağlayabilmektedir.

7. Borçlanma Yapısındaki Değişim Endeksi: Bu oranın 1'den yüksek olması işletmenin borçlanma oranının arttığını göstermektedir. Borçlanma yapısındaki bir artış, borçları olduğundan daha iyi gösterebilmek için, gelir hilesine başvurma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

8. Toplam Tahakkukların Toplam Varlıklara Oranı: Bu endeks işletmenin tahakkuklar yolu ile giderlerini arttırmak veya giderlerini azaltmak yolu ile finansal tablo hilesi uygulamasına gidip gitmediği ortaya çıkartmakta yardımcı olmaktadır. Beneish' göre, bu oran ne kadar yüksek olur ise, finansal tablo hilesi yapılma olasılığı o kadar artmaktadır.

5.7 Karşılaştırmalı Finansal Tablo Analizi İle Hilenin Tespit Edilebilirliği Yaklaşımı Ve Uygulanması

Önemli Yanlışlık

Denetçinin amacı, değerlendirilmiş “önemli yanlışlık” risklerine karşı yapılacak uygun işleri tasarlamak ve uygulamak suretiyle yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmektir. Bağımsız denetçi finansal tablolarda hile, usulsüzlük veya hatadan kaynaklanabilecek önemli yanlışlıkların bulunmadığına dair makul ölçüde güvence sağlamak zorundadır. Bağımsız denetçinin, finansal tablolarda hata, hile veya usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlık riskini değerlendirebilmesi ve bu çerçevede yeterli ilave bağımsız denetim tekniklerini tasarlayarak uygulayabilmesi, iç kontrol sistemi de dahil olmak üzere işletmeyi, faaliyet koşullarını ve çevresiyle olan ilişkilerini kavramasını gerektirir.

Denetçi, denetimi tamamlamadan önce, uygulanan denetim prosedürlerine ve elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, yönetim beyanı düzeyinde “önemli yanlışlık” risklerine ilişkin değerlendirmelerinin uygunluğunun devam edip etmediğini değerlendirir. Denetçi, yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemiyor ise, sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş) verir veya söz konusu finansal tablolar hakkında görüş vermekten kaçınır.⁸

(http://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_330.pdf)

⁸ http://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_330.pdf Erişim Tarihi. 28.01.2017

Analitik İnceleme Süreci

Denetimin planlama, yürütme ve tamamlama aşamalarında bir risk tespit etme yöntemi olarak kullanılan analitik inceleme tekniği, denetlenen işletmenin faaliyet koşullarının kavranmasına imkân tanımaktadır.

Analitik inceleme; cari dönem mali bilgilerinin; önceki dönemlere ait karşılaştırılabilir nitelikteki bilgilerle, bütçe ve öngörüler gibi işletmenin beklediği sonuçlarla ve sektörel endekslerle basit olarak veya daha kapsamlı istatistikî yöntemler kullanılmak suretiyle karşılaştırılması şeklinde açıklanabilir.

IFAC (International Federation of Accountants) tarafından yayımlanan ISA 520 Analitik Prosedürler 'de; “finansal ve finansal olmayan veriler arasındaki ilişkilerin makullüğünü araştıran çalışmalardan elde edilen finansal verilerin değerlendirilmesi ve olağandışı dalgalanmaların, tutarsız ilişkilerin ve tahmin edilen tutarlardan sapmaların karşılaştırılması” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. (Arens vd., 2006:209);

- İşletme verileri ile önceki yıllara ait benzer verilerin karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile işletme tarafından belirlenmiş bütçe ve tahminlerin karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile denetçi tarafından belirlenmiş beklenen sonuçların karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile sektör verilerinin karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile finansal olmayan verilerin ortaya koyduğu beklenen sonuçların karşılaştırılması.

Analitik inceleme; denetimin planlanması, kanıt toplama ve denetimin tamamlanması ve raporlama olmak üzere denetim sürecinin her aşamasında kullanılmaktadır. (Kırloğlu & Ceyhan, 2014)

Bu tezin, bundan sonraki bölümünde “analitik inceleme” prosedürleri ışığında, işletmenin cari yıl verilerini geçmiş dönemle ile karşılaştırarak, karşılaştırmalı tablo analizinden doğan oransal verilerin denetçilere ipucu verebileceğinin araştırılması ve

anlaşılması ile ilgili bir uygulama ile devam etmektedir. Uygulamada Borsa İstanbul gıda sektöründe bulunan yirmisekiz adet işletmenin içerisinde, şartlı görüş verilmiş bulunan beş firmanın karşılaştırmalı tablo analizi verilerinden yararlanılarak bir yorumda bulunulmuştur.

şartlı görüş; bir bütün halinde mali tabloların güvenilirliğini bozmayacak aykırılıkların bulunması durumunda şartlı rapor düzenlenir. Bazı istisnaların saklı tutulması şartıyla bir bütün olarak mali tabloların doğruluğu hakkında olumlu görüş bildirmesine engel olacak kadar önemliyse denetçi görüş bildirmekten kaçınır veya olumsuz görüş bildirir.

BÖLÜM VI

UYGULAMA

6.1. Ekiz Yağ Ve Sabun Sanayi A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma

Bağımsız denetçiler, işletmenin bir dönem içerisinde gerçekleşen verilerinin işletmenin faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin mümkün olmayabileceği kanısına varmışlardır.

2013 raporundaki şartlı görüş sebebi; işletmenin ilişkili taraflardan alacağına 8.769.933 TL bir bakiyenin var olduğu ve bunun 2012 hesap döneminde, işletme ortaklarına hammadde, yarı mamül ve ticari mal satışı yapılmasından kaynaklandığı görülmektedir. Denetçi bu alacağın tahsilinin mümkün olmasının garantisi olmadığına dikkat çekerek şartlı görüş vermiştir. Bu alacak daha sonraki yıllarda 10.000.000 TL'sına kadar ulaşmaktadır.

Bu rapor ve birbirini izleyen yıllardaki raporlar ticari alacağın tahsilinin mümkün olmayacağını ve işletmenin gelecekte alacakları ile ilgili olarak sıkıntı yaşayabileceği görüşüne varmaktadır.

Aynı zamanda, bu satışın hiçbir sözleşmeye bağlanmadığı ve her yıl 11,75 faiz oranı ile bu alacağa faiz işletilerek faiz geliri faturası kesildiği raporlardan anlaşılmıştır. Bu hesap bakiyesi başka hesaplar ile düşünüldüğünde farklı bir tablo ile karşı karşıya kalınabileceğini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda ihtimallere yer verilmiştir.

Uygulama Tablo 1 Aktifteki Oranlar	2011	2012	2013	2014	2015
Ticari Ala. Artış-Azalış	XX	%100	%2	%3	%11
Tic.ala. Dönen V. İçerisindeki Ağırlığı	%21	%76	%86	%86	%80
Satışların Maliyeti Oranı	%- 93,13	-%101	-%86	-%92	-%88
Hasılat Artış- Azalış	XX	%10	%47	%22	%47
Stoklar Dönen V. İçerisindeki Ağırlığı	%60	%10	%6	%6	%10

Tablo 11 Uygulama Bilanço Aktifindeki Oranlar

İncelenen işletme ile ilgili olarak açıklanan 2013 hesap dönemine ait karşılaştırmalı bağımsız denetçi raporuna paralel olarak, finansal tablolar analizi (yatay, dikey ve mali oran) ile analitik inceleme prosedürlerine atıfta bulunularak bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre işletmenin finansal tablolarında oransal olarak bağımsız denetim raporu ile ilgili bazı benzerlik gösterebilecek bulgulara rastlanmıştır. Bu ihtimaller;

İşletmenin oransal verileri karşılaştırıldığında, 2012 hesap dönemi içerisinde ortaklarına 8.769.933 TL'lik hammadde, yarı mamül, ticari mal satışı yapmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu mal satışı belli bir sözleşmeye ya da ödeme taahhütüne bağlanmamıştır. Bu satışa bağlı olarak işletme ile ilgilenen finansal tablo okuyucularının aklına gelebilecek bir takım şüpheli düşünceler ortaya çıkabilmektedir. Kurumlar vergisi kanununda 12.maddesine örtülü sermaye ortaklara borç/alacak ilişkisi düzenlenmiştir. Kurumlar vergisi kanununa göre işletme ortaklarından veya ortaklarla ilişkili olan kişilerden doğrudan veya dolaylı olarak temin ederek işletmede kullandıkları her türlü borcun, hesap dönemi içinde herhangi bir tarihte kurumun öz sermayesinin üç katını aşan kısmı, ilgili hesap dönemi için örtülü sermaye sayılacaktır. Ancak böyle bir rastlantı söz konusu değildir.

- İşletme, 2012 hesap dönemi içerisinde ortaklara bu satışı yaptığındaki stokların dönen varlıklar içerisindeki ağırlığı %60 seviyelerinde seyir ederken, %10 seviyelerine gerilemiştir. Yani işletmenin stoklarında %50 gibi bir azalma söz konusudur.

- Stoklardaki bu azalma işletmenin 2011-2012 gelir tablosunda satılan mal maliyetinde de bir olumsuzluğa yol açmış ve işletmenin maliyetleri brüt satışlarını eksili rakamlara götürmek sureti ile -%101 oranına çıkmıştır. İşletmenin hasılat kaleminde ise %10 luk bir azalma görülmektedir. (bkz. Tablo 1)

- İşletmenin böylesine yüksek oranlı stok miktarını tek hesap dönemde elinde çıkarıyor olması, “acaba işletmenin bir önceki hesap döneminde stoklarda bir bozulmamı vardı?” ”Veya işletmenin satışlarında bir önceki hesap döneminde faturasız işlemler yapmış olabilir miydi?” Sorularını getirmektedir.

- İşletmenin 2012 hesap döneminde yapmış olduğu bu satış sonu işletmenin ticari alacaklarında önceki yıllara göre %100'lük bir artış yaşanmıştır. Ticari alacaklar kaleminin oranı dönen varlıklar içerisinde %21'den %76 seviyelerine çıkarmıştır, aynı

zamanda işletmenin ortalama ticari alacaklar devir hızında ise bir yavaşlamaya sebep olmuştur.

- İşletmenin aktifinde yer alan bir takım olumsuzluklara sebep olan bu işlemten sonra, sonraki hesap dönemlerinde işletmenin ticari alacak kalemi şişik durumda seyretmekte ve stoklar kalemi düşük seviyelerde ilerlemektedir. (bkz. Tablo 1)

- Bu işletme, yukarıdaki tabloda ve paragraflarda açıklandığı üzere olumsuz oranlar ile faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak işletme ile ilgilenen kredi verenler, tablo okuyucular, paydaşlar işletme ile ilgili olumsuz görüşte olabilir, şüpheli yaklaşabilirler.

2015 raporundaki şartlı görüş sebebi; İşletmenin cari dönem kısa vadeli yabancı kaynakları yine işletmenin cari dönem dönen varlıklarından fazladır. Yani işletmenin cari oranı olumsuzdur. Denetçi, işletmenin performansının olumsuzluğundan sebeple şartlı görüş vermiştir.

Bağımsız denetim raporunda işletmenin 2013 yılında banka kredilerini yeniden yapılandırma konusunda bankalar ile protokol yapmıştır. İşletmenin beş banka ile ilişkide olduğu da yine raporda yer almaktadır. İşletmenin kredi batağında olduğu ve kredileri yapılandırma yolu ile uzun vadeli yabancı kaynaklara çekmek istemiş olduğunu yine buradan anlamaktayız.

İşletme ile ilgili 2015 raporunda, işletmenin kısa ve uzun vadeli 14.540.304 TL kredi borcunun işletme kayıtları ile banka kayıtları arasında 207.875 TL mutabakatsız kalınmıştır. Aynı zamanda, işletmenin ilgili kredilerin 1.070.235 TL anapara taksitlerini ödeyemediğine raporda denetçi tarafından değinilmiştir.

İşletmenin bağımsız denetim raporundan çıkan sonuçlara göre aşağıdaki tablo yardımı ile bazı ihtimallerden söz edilebilir.

Uygulam a Tablo 2 Pasifteki Oranlar		2012	2013	2014	2015
Kısa Vadeli Borçlar	Kısa Vadeli B. Artış-Azalış	XX	%43 Azalış	%30 Artış	%35 Azalış
	KVYK'ların İçerisindeki Ağırlığı	%76	%37	%11	%2,5
	Pasifteki Ağırlığı	%75	%42	%44	%50
Uzun Vadeli Borçların Kısa Vadeli Kısımları	Kısa Vadeli B. Artış-Azalış	XX	%70 Artış	%31 Azalış	%33 Artış
	KVYK'ların İçerisindeki Ağırlığı	%21	%63	%41	%57
	Pasifteki Ağırlığı	%17	%27	%18	%28
Uzun Vadeli Borçlar	Uzun Vadeli B. Artış-Azalış	XX	%13 Artış	%5 Azalış	%3 Artış
	UVYK'ların İçerisindeki Ağırlığı	%58	%94	%93	%92
	Pasifteki Ağırlığı	%5	%43	%39	%41

Tablo 12 Uygulama Bilançonun Pasifindeki Bazı Oranlar

Bu ihtimaller;

- İşletme 2012-2013 hesap döneminde, finansal tablo verilerinde anlaşıldığı üzere bağımsız denetim raporunda belirtildiği üzere bankalar ile bazı protokoller yaparak kredilerinin vadesini bir yıldan az veya bir yıldan uzun vadeli olarak uzatmıştır, ve bankalardan ek süre istemiştir. İşletmenin 2013 hesap döneminde 2012 yılına göre kısa

vadeli borçlarında %43 azalış olmuş ve bu azalışa paralel olarak sırasıyla işletmenin, uzun vadeli borçlarında ve uzun vadeli borçlarının kısa vadeli kısımlarında %13 ve %70 artış görülmektedir. Bu borçların pasifteki ağırlıkları sırası ile %5'ten %43'e ve %17'den %27 ye yükselmiştir. (bkz. Tablo 2)

- İşletmenin izleyen hesap dönemlerinde ise yukarıdaki maddede konusu geçen değişkenlerin kayda değer bir değişime uğramadığını ve işletmenin yabancı kaynaklarını iyi yönetemeyerek ödeme gücünü çaktığını cari oran göstergesi yardımı ile de anlamaktayız.

- İşletmenin 2015 raporunda işletmenin yabancı kaynakları ile ilgili bir mutabakatsızlık olduğundan önceden bahsetmiştik. İşletmenin 2014-2015 kısa vadeli borçlarında gerçekleşen artış ve azalışlara baktığımızda sırasıyla, %30 azalış ve %35 artış görülmektedir. İşletmenin borçları kısa vadeliye geçiş yapmakta ancak %5 lik bir kayıp bulunmaktadır. İşletmenin uzun vadeli kredilerinin kısa vadeli kısımlarından, tamamen kısa vadeliye dönülmesinde yaşanan geçişlerdeki oran farklılıkları ve kayıplar tablo 2 de açıkça görülmektedir.

İşletme, yabancı kaynaklarını karşılayamamış ve süreklilik kavramına dikkat çekmektedir.

6.2. Altınyag Kombinaları A.Ş. ve Grup Firması Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş. Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma

Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş. Altınyag Kombinaları A.Ş.'nin bağlı ortaklığında bulunmaktadır.

2013 raporundaki şartlı görüş sebebi; Vergi kanunlarına göre şirketler bir yılda oluşan mali zararlarını, zararın oluştuğu yılı izleyen beş hesap dönemi içinde oluşacak vergiye tabi kardan mahsup etme imkanına sahiptir. İşletme konsolide tablolarında önceki dönemlere ilişkin olarak 1.042.345 TL tutarında ertelenmiş vergi varlığı muhasebeleştirmiştir. Bu ertelenmiş vergi varlığının realize olması için işletmenin gelecek yıllarda mali kar elde etmesine bağlıdır. Denetçiler işletmenin olumsuz mali kar

performansı içinde olacağı kanaatinde bulunarak iletme ile ilgili şartlı görüş verme gereğinde bulunmuşlardır.

TMS 12 Gelir Vergisi Standardına göre;

Cari dönemde vergiye tabi olmamakla beraber ileri ki dönemlerde vergiye tabi olabilecek gelirlerle (alım satım amaçlı olanlar, vadeye bağlı gelir amaçlı olanlar hariç finansal varlık değer artış gelirleri v.b.); cari dönemde indirimi kabul edilmeyen ancak gelecek dönem veya dönemlerde indirilecek giderleri (Kıdem tazminatı karşılığı giderleri, ödenmeyen sosyal güvenlik kesintilerine ait giderler, şüpheli alacak karşılığı giderleri, stok değer düşüklüğü karşılık giderleri v.b) geçici farklılıklar olarak belirlenir. İşte standardın gelir açısından ülkemizdeki genel uygulamaya kıyasla getirdiği farklılık; gelecekte vergilenebilecek gelirler için ertelenmiş vergi borcunun, gelecekte indirilebilecek giderler için ertelenmiş vergi alacağının kayıtlara alınması ve finansal tablolarda gösterilmesidir.⁹

Uygulama Tablo 3 Karlılık oranları	2012	2013	2014	2015
Dönem kar/zarar oranı	-15%	5%	-3%	-7,50%
Brüt Kar Marjı Oranı	-4%	11%	4%	5%

Tablo 13 Uygulama Bazı Karlılık Oranları

Grubun performansı yıllar itibariyle finansal tablo kullanıcılarına sağlıklı bir bakış açısı sunmamaktadır. Denetçiler buradan yola çıkarak, grubun gelecek yıllara ait mali kar elde etmesinin ertelenmiş vergi varlığını, beş hesap dönemi içerisinde mahsuplaşarak eritemeyeceğinden dolayı firmaya şartlı görüş vermişlerdir.

⁹ http://www.verginet.net/dtt/1/TMS12GelirVergisi_6789.aspx

6.3 Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş. 2014 raporundaki şartlı görüş sebebi;

2014 Karsusan Karadeniz Su Ürünleri Sanayii Anonim Şirketi'nin 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla konsolide mali tablolarında yer alan Etiler Gıda ve Ticari Yatırımlar Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi ile ilgili 3.233.450 TL tutarındaki şerefiye değeri için değer düşüklüğü/ artışını gösteren güncel bir çalışma tarafımıza sunulmadığından, söz konusu şerefiye tutarının bilanço tarihi itibarıyla makul değeri test edilememiş, herhangi bir değer düşüklüğü bulunup bulunmadığı ortaya konulamamıştır.

İşletme, 2012 yılında Etiler Gıda Şirketinin %66 hissesini 11.000.000 TL'sına almış ve borsa değerini dikkate alarak 3.233.450 TL şerefiye hesaplamıştır. 2013 yılında ise, değer düşüklüğü olmadığı varsayılarak bir değişiklik yapılmamıştır. İşletme, bu bakiyeyi 5 yıl içinde eşit taksitler ile yok etmesi gerekirken, 2014 yılına kadar hiçbir işlem yapmamış ve denetçilere bu konu ile ilgili herhangi bir rapor verememişlerdir. İşletme burada duran varlıklarını yüksek gösterme gayretine girmek istemiş olabilir. 2014 görüşünden sonra işletme ilgili değer düşüklüğünü hesaplayarak şerefiye hesabında bulunan tutarı itfa etmek yöntemi ile amortisman ayırarak azaltmıştır. Bunu da aşağıdaki tablolarda belirtilen oranlardaki değişimler ile anlamak mümkün olabilir. 2015 mali yılı tablolarına göre şerefiye hesabı bakiyesi 2.508.751 TL'na gerilemiştir.

Uygulama Tablo 4 Aktifteki Oranlar	2011	2012	2013	2014	2015
Şerefiye Hesabının Duran Varlıklar İçerisindeki Oranı	XX	%	%		,40%
Şerefiye Hesabının Aktif İçerisindeki Oranı	XX	%	,5%	%	%

Tablo 14 Uygulama Şerefiye Hesabının Aktifteki Oranları

Şerefiye hesabı, bir işletme devralınırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının (öz varlık) değeri arasındaki olumlu farkların izlenmesinde kullanılır.

Şerefiye ticari bir işletmenin, sahip olduğu şöhret, tuttuğu müşteri kitlesi, faaliyet gösterdiği sektörde monopol durumda olması, bulunduğu yerin önemi ve benzeri nedenlerden dolayı, bilanço değerlerine ilave olarak sahip olduğu değeri ifade eder.

(http://www.muhasabetr.com/sorucevap/haber_oku.php?haber_id=723)

Şerefiye, kayıtlı değerle değerlendirilir ve 5 yılda eşit taksitlerle yok edilir. Şerefiyenin tutarı tamamen yok edildikten sonra 261 nolu hesap alacak verilme suretiyle kapatılır. Amortismanlarına ilişkin tutarı ise maddi olmayan duran varlıkların amortisman hesabı olan 268 nolu hesapta takip edilir.

2015 raporundaki şartlı görüş sebebi;

1. TMS 12 Gelir Vergisi standardı uyarınca, geçmiş mali zararlar ve indirilebilecek geçici farklardan kaynaklanan ertelenmiş vergi varlıkları, yakın gelecekte vergiye tabi yeterli kar elde etmek suretiyle söz konusu farklardan yararlanmanın kuvvetle muhtemel olması veya gelecekte ilgili farkların ortadan kalkmasının muhtemel olması durumunda kayıtlara alınmalıdır. Grubun konsolide tablolarında 31.12.2015 tarihi itibarıyla ertelenmiş vergi varlığı hesabında 2.131.857 TL gibi bir rakam birikmiştir. Denetçiler tarafında grubun bu ertelenmiş vergi varlığından yararlanmasına imkan verebilecek bir mali kar elde etmesi ilerleyen yıllarda mümkün olmayacağı kanaatine varılmıştır.

- İşletme açısından 2013 hesap dönemindeki olumsuzluk düşüncesi artarak devam etmektedir.

2. Ayrıca, grubun bağlı ortaklıklarından Karsusan Karadeniz Su Ürünleri A.Ş.'nin çeşitli taraflardan vadesi 1 yılı geçmiş, toplam 2.180.000 TL alacağı (1.592.000 TL 'lık kısmı ilişkili olmayan taraflardan ticari alacaklar 588.000 TL ise ilişkili olmayan taraflardan diğer alacaklar hesapları içerisinde olmak üzere) bulunmaktadır. Söz konusu alacakların tahsilatı belirsiz olmakla birlikte, grup yönetimi bu alacağa karşılık ayırmamıştır.

- İşletme, bu alacaklarına karşılık ayırmayarak, faaliyet karını yüksek tutmak isteyerek olumlu bir tablo çizmek istemiş olabilir. Aşağıdaki tabloya göre işletmenin faaliyet karını daha fazla düşürmek istemeyeceği açıktır. Ayrıca, 2014-2015 hesap dönemlerinde işletmenin ticari alacaklar, stoklar ve brüt kar marjı oranı kalemlerinin

oransal olarak ortak dağılımında, tutarsızlık ve beraberinde işletmenin olumsuz performans gösterdiği anlaşılmaktadır. 2015 hesap döneminde işletmenin dönen varlıklarındaki diğer alacaklar kaleminde %66 oranında çok belirgin bir artış görülmektedir.

Uygulama Tablo 5 Aktifteki Oranlar ve Bazı Karlılık Oranları	2012	2013	2014	2015
Ticari Ala. Dönen V. İçerisindeki Oranı	39%	18%	36%	14%
Faaliyet Karı Oranı	%16	-%18	-%246	-%68
Brüt Kar Marjı Oranı	37%	6%	8%	7%
Stokların Dönen Varlık İçerisindeki Oranı	36%	18%	4%	0,05%

Tablo 15 Uygulama Bilanço Aktifindeki Bazı Oranlar ve Bazı Karlılık Oranları

3. Grubun uzun vadeli peşin ödenmiş giderler içerisinde yer alan 375.000 TL tutarındaki bakiye makine tedarikçisine verilmiş olan avanstan oluşmaktadır. Bu bakiyenin geri kazanılabilir olup olmadığı veya herhangi bir değer düşüklüğüne uğrayı uğramadığına dair yeterli denetim kanıtı temin edilememiştir.

• İşletmenin, bu yöntem ile işletme dışarısına nakit çıkarmak istemiş olabileceği akıllara gelebilir.

6.4 Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş.Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma

Bağımsız denetçiler, işletmenin brüt satışlarının hasıllata oranının %0,39 seviyesinde olduğunu ve işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesinin güç olabileceğine vurgu yapmışlardır.

2013 raporundaki şartlı görüş sebebi; İşletme 2012 yılında dönen varlıklar içerisinde peşin ödenmiş giderler kaleminin içerisinde tedarikçilere avans olarak göndermiş olduğu 3.374.060 TL bir bakiyeyi muhasebeleştirmiştir. Yapılan incelemede işletmenin tedarikçileri ile 2.317.089 TL'sında mutabakata varılamamış ve bakiyenin doğruluğu kontrol edilememiştir. İşletme aynı zamanda bu alacak bakiyesi için her hesap dönemi adat faizi hesaplayarak faiz geliri faturası kesmiştir.

Karşılaştırmalı finansal tablo analizine göre; yapılan karşılaştırmada, İşletmenin finansal durum tablosunda cari oran, ve net işletme sermayesi pozitif olmasına karşın işletmenin brüt kar marjında %93 oranında bir azalma olduğu, geçmiş yıl zararları kaleminin ise işletmenin özsermayesine negatif etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Karşılaştırmalı finansal tablo analizine göre şartlı görüşün dayanağı olan maddeleri doğrulayabilecek oransal bir ispata ulaşılamamıştır.

2014 raporundaki şartlı görüş sebebi; İşletmenin 2014 yılındaki bağımsız denetim raporuna göre aşağıda sırasıyla şartlı görüş sebepleri ve buna dayanak olabilecek ihtimallerden söz edilmiştir.

1. İşletmenin, 3.100.092 TL özsermayesi hakkında doğrulama yapılamamıştır. 2014 yılının Nisan ayında yayınlanan 11/352 sayılı SPK değerlendirmesine göre Sermaye ve kanuni yedek akçelerin toplamının üçte ikisinin karşılıksız kaldığının tespiti halinde, şirket yönetim kurulunun, şirketin borca batıklık durumunu da incelemesi gerektiğine yer verilmiş olup, bu işletmenin %49 oranında borca bataklığından söz edilmiştir. İşletme öz sermayesini artırmak için daha sonra çeşitli yollara başvurmuştur. Bunlar;

- İşletme, 2014 yılında muhasebe politikalarında bir değişikliğe giderek, stok yöntemlerini ağırlıklı ortalamadan ilk giren ilk çıkar yöntemine çevirmiştir ve böylece,

İşletme bilançonun pasif bölümünde sermaye kaleminin azalış trendini artışa çevirmiştir. Satılan malların maliyetinde ise, ufak yüzdelerde düşüşler olmuştur. Firma maliyeti düşürerek brüt karı kalemine olumlu etki sağlamıştır.

- İşletme, 2014 yılında ortaklarından borç alarak iştirak olarak grup bünyesinde bulunan birkaç şirketten hisse alımları gerçekleştirmiştir. İşletme bu hamlesi ile duran varlıklarında da olumlu bir artışa sebep olmuştur.

Uygulama Tablo 6 Özsermayenin Pasifteki Oranı ve Bazı Gelir Tablosu kalemleri Oranları	2012	2013	2014	2015
Özsermayenin Pasifteki Ağırlığı	71%	63%	50%	65%
Satılan Tic.Mal.M Oranı	-89%	-99%	-102%	-98,36%
Brüt Kar Marjı Oranı	10,25%	0,39%	-2,82%	1,64%
Geçmiş Yıl Zararlarının Özkaynaklar İçindeki Oranı	-168%	-126%	-94%	-100,40%

Tablo 16 Uygulama Özsermayenin Pasifteki Oranı ve Bazı Gelir Tablosu kalemleri Oranları

2. İşletmenin, 2014 yılında yatırım amaçlı gayrimenkuller hesabındaki rakamlar ile ilgili gerçeğe uygun değerini gösterecek bir ekspertiz raporunu bulunmamaktadır. Buda tam olarak bakiyenin doğrulanamadığını göstermektedir.

- İşletme, aktif içerisinde geçen yıllarda düşük yüzde seviyelerinde seyir eden duran varlıklarını gerçekten yüksek göstermek istemiş olabilir.

3. İşletmenin, 2014 yılında İzmir’de bulunan bir taşınmazı hakkında tapu kayıtlarında herhangi bir doğrulama yapılamamış ve duran varlıklar kaleminde bu taşınmaz ile ilgili olarak yer alan amortismanı düşülmüş net değeri 494.604 TL dir.

• İşletme, bu işlem ile hem duran varlıklarını şişik göstermek istemiş, hemde her yıl amortisman ayırarak gider yazmak sureti ile faaliyet karını azaltmak istemiş olabilir.

Uygulama Tablo 7 Faaliyet Karı Oranı ve M.Duran Varlıkların Oranı	2012	2013	2014	2015
Faaliyet Karı Oranı	42%	20%	2,60%	17,33%
M.Duran Varlıkların Duran Varlıklar İçindeki Oranı	76%	91%	84%	66%

Tablo 17 Faaliyet Karı Oranı ve M.Duran Varlıkların Oranı

4. İşletmenin, 2014 yılında İstanbul Şişli'de bulunan grup firmasına ait olan bir şubenin pos cihazından üçüncü kişilerden çekilmiş 6.567.383 TL kredi kartı işlemi gerçekleştirilmiş ve muhasebeleştirilmiştir.

• İşletme, bu işlem ile içinde bulunduğu dar boğazdan kurtulmak için işletme ortaklarından veya üçüncü kişilerden kredi kartı çekim işlemi yaparak hazır değerler kalemini arttırmış ve işletmeye nakit sağlayacak cari oranı arttırmak istemiş olabilir.

5. İşletmenin, 2014 yılında dönen varlıklar içerisinde yer alan diğer ticari alacaklar kaleminde 2.455.378 TL'sının %73'ü ile işletmenin ticari borçlarının 683.793 TL'sinin %53 ile mutabakat sağlanamamıştır. Buda işletmenin borç ve alacaklarına ilişkin güvensizlik oluşturacağı ve işletmenin sürekliliği olgusunu zedeleyeceğinden işletmeye şartlı görüş verilmiştir.

Uygulama Tablo 8 Aktifteki Oranlar ve Brüt Kar/Zarar Oranı	2012	2013	2014	2015
Ticari Alacakların Aktifteki Oranı	11%	24%	20%	13%
Brüt Kar Marjı Oranı	10,25%	0,39%	-2,82%	1,64%
Ticari Borçların Aktifteki Oranı	21%	18%	6%	4%
Stokların Dönen Varlıklardaki Oranı	30%	14%	20%	24%

Tablo 18 Uygulama Bilanço Aktifindeki Oranlar ve Brüt Kar/Zarar Oranı

Karlıştırmalı finansal tablo analizine göre; 2014 bağımsız denetim raporunda şartlı görüşün dayanağı olarak gösterilen olumsuzlukların ispatı olarak gösterilecek bir oransal veriye rastlanmamıştır. İşletmenin geçmiş yıl zararlarının özsermaye grubuna baskısı azalmasına karşın, işletmenin kısa vadeli yükümlülükler grubunda %90 oranında bir artış görülmüştür. Bu işletme açısından büyük bir risk oluşturacaktır.

6.5 Oylum Sinai Yatırımlar A.Ş.Finansal Tablo Analizi İle Bağımsız Denetim Raporunun Karşılaştırılması İle İlgili Analitik Bir Araştırma

Şirket hakkında başlatılmış olan vergi incelemesi sonuçlandırılmış olup vergi aslı ile buna ilişkin vergi ziyai cezalarını içeren 765.435 tutarında vergi/ceza ihbarnameleri 2013 yılı Mart ayı içinde Şirket'e tebliğ edilmiştir. Şirket bu vergi cezasının aslı ve ilgili vergi ziyai cezalarına karşı kararın iptali davası açmış olup ilişikteki finansal tablolarda sözkonusu cezalara ve bu cezaların geç ödenmesinden kaynaklanabilecek diğer yasal yükümlülüklerle ilişkin olarak herhangi bir karşılık ayırmamıştır.

T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Kayseri Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğünce, 12.03.2014 tarihinde tebliğ edilen yazıda Şirket'e prim ve gecikme zammı dahil olmak üzere resen 541.148 TL Ek tahakkuk yapılmıştır. Şirket bu kararın iptali için dava açmış olup sözkonusu ek tahakkuka ve bu tutarın geç ödenmesinden

kaynaklanabilecek diğer yasal yükümlülükler ekinde yer alan mali tablolarda karşılık ayırmamıştır

Uygulama Tablo 9 Bazı Karlılık Oranları	2013	2014	2015
Brüt Kar/Zarar Oranı	-20%	7,39%	6,73%
Esas Faliyet Kar/Zarar Oranı	-43%	1,50%	-1,50%
Dönem Kar/Zarar Oranı	-40%	0,25%	-4%

Tablo 19 Bazı Karlılık Oranları

- Yıllar itibariyle işletmenin karlılık oranları ve denetçilerin üzerinde durmuş olduğu 2013, 2014 hesap dönemlerinde yaşanan olaylar bizlere işletmenin finansal tabloları üzerinde durulması gerektiğinin altını çizmektedir.

Sonuç

Dünyadaki teknolojik ve ekonomik gelişmeler artış gösterdikçe, kurumsallaşmış işletmelere duyulan ihtiyaç artmıştır. Bunun sonucu olarak işletmelerden ortak çıkar sağlayan kesimler artış göstermiştir. İşletme ile ilgilenen bu çıkar gruplarının tamamının yönetimde söz sahibi olması mümkün olmadığından, işletmenin finansal tabloları kişilere fikir verebilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu çıkar grupları işletme ile ilgili değerlendirme yaparken kullandıkları finansal verilerin doğru ve güvenilir olmasını beklemektedirler.

Finansal tablo hileleri genellikle, çok sayıda personele sahip olan, faaliyet konuları çeşitlilik gösteren, karmaşık yapıya sahip olan ve böylece bu karmaşık yapı sebebi ile hile eyleminin gizlenmesi kolay hale gelebilmektedir.

Finansal tablo hilelerine en çok başvuran kişi grupları yöneticilerdir. Çift taraflı kayıt, hayali hasılat giderleri, giderlerin kayıtlara yanlış işlenmesi, varlıkların yanlış değerlemesi, bağlı ortaklıklar ile gerçekleştirilen hileli işlemler ve hileli karşılıklar ile ilgili işlemler yöneticilerin kendi isteği doğrultusunda kolayca yönlendirebildiği yöntemlerin sadece birkaçıdır.

İşletme yöneticileri üzerinde performans baskısı, piyasadaki rekabet olgusu, muhasebe biliminin karmaşık yapısı, kredi verenlerin yüksek performans hedefleri beklentisi içinde olmaları, işletme yöneticilerinin hileye teşvik eden unsurların arasında yer almaktadır.

Hilenin en belirgin özelliğinin gizlilik olması sebebi ile her zaman ortaya çıkarılamamaktadır. Hile ile adı anılan işletmeler eski güvenilirliklerini ortaya koyamadıkları için hisseleri değer kaybetmekte ve itibarları sarsılmaktadır.

İşletme ile ilgilenen çıkar grupları, finansal raporların tam ve doğru olduğundan ve standartlara ve kurallar çerçevesinde sunulduğundan emin olmak ister. Bağımsız denetimin süreçleri içerisinde yer alan ve temelini BDS 520 ve BDS 330 bağımsız denetim standartlarından alan analitik inceleme ve önemli yanlışlık burada önem arz etmektedir.

Bağımsız denetim makul güvence sağlaması açısından çok değerli bir denetim aracıdır. Aslında, sadece bağımsız denetim güvenilirlik beklentisi açısından günümüzde yeterli olamamakla beraber işletmelerde iç kontrol yapısının geliştirilmesi denetimin kalitesinin artmasına sebep olacaktır.

Nitekim bu yaşanan olayların ardından finansal tablo hileleri hakkında akademisyenler, muhasebe uzmanları, piyasada karar alıcılar çeşitli çalışmalarda bulunmuşlar. Bu çalışmalar içerisinde daha öncede bahsi geçen finansal tablo hilelerinin ortaya çıkarılmasına yönelik birçok modeller geliştirilmiştir.

Literatürdeki ampirik çalışmalar arasında bizim özellikle ilgilendiğimiz Türkiye’de Küçükkoçaoğlu vd. (2007) finansal tablo hilelerine başvuran ve başvurmayan şirketlerin ayrımını yapay sinir ağı modeli ile tahmin etmeye çalışmışlardır. Araştırmada Beneish 1997-1999 çalışmalarında kullandığı değişkenler baz alınmış ve kurulan modelin gücü yapay sinir ağı ile test edilmiştir. araştırmanın sonucunda ise, finansal tablo hilelerinin tespitinde modelin tahmin gücünün %86,17 düzeyinde gerçekleştiğini, hatalı sınıflandırma olasılığının ise %13,82 olduğu tespit edilmiştir.

Uygulamada bölümünde kullanılan analitik inceleme prosedürleri; işletmenin cari yıl mali bilgilerinin; önceki dönemlere ait karşılaştırılabilir tip verileriyle, bütçe ve öngörüler gibi işletmenin tahmini sonuçlarla ve sektörel endekslerle basit olarak kullanılmak suretiyle karşılaştırılması şeklinde açıklanabilir. Uygulama bölümünde, Borsa İstanbul’da halka açık konumda bulunan 28 işletme içerisinde beş adet şartlı görüş verilmiş olan işletme için karşılaştırmalı finansal tablo analizi yöntemi ile önemlilik düzeyi belirlenerek, oransal olarak finansal tablo hilelerinin tespit edilebilirliği araştırılmıştır. Önemlilik düzeyine göre, denetçiler hilenin tespitinde karşılaştırmalı tablo analizi ile tespite yaklaşmış olabileceklerini düşündükleri/tahmin ettikleri hesap kalemlerini incelemeye aldıklarında hileye tam anlamıyla olmasa da mesleki şüphecilik olgusu ile araştırmalarını genişleterek bir fikir oluşturabileceği kanısına varılmıştır. Uygulamada, sözü geçen beş işletmenin dört hesap dönemi içerisindeki finansal tablo verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı analize tabi tutulmuştur. Daha sonra işletmeler hakkında verilen bağımsız denetim görüşleri incelenmiştir. Şartlı görüş verilen beş firmanın, şartlı görüş dayanakları ve sebepleri ile ilişkilendirilen hesap kalemlerinin hesap dönemlerine

göre değişimlerdeki oransal benzerlikler ilişkilendirilerek yoruma varılmıştır. Varsayımlar üzerinden işletme karar alıcılarının işletmeyi nasıl göstermek istediği tahmininde bulunularak yorumlara yansıtılmıştır.

Ancak, literatürdeki çalışmalar ve bu çalışmada ulaşılan sonuçlara göre, hileli finansal tabloların tespitinde genel kabul görmüş bir teknik veya herhangi bir ilkenin tek başına bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Albrecht. (2011). Fraud Examination. 497-499.
- Altıntaş, N. N. (2010). Denetimde Hata ve Hile. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Dergisi* , 151-161.
- Bayraktar, A. (2007). Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* . Edirne.
- Bozkurt, N. (2011). *İşletmelerin Kara Deliği Hile-Çalışan Hileleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- COSO. (2010). *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007, An Analysis of U.S. Public Companies*. 17-18.
- Çalgan, E. (2008). Muhasebe Denetimi. *ISMMMO* (113), 36.
- Çıtak, N. (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır? *Mali Çözüm Dergisi* (91), 87.
- Erdoğan, M. (2002). Muhasebe Denetimi ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* , 51-63.
- Erdoğan, N. (2002). Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No.82. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* , 21.
- Erol, M. (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* .
- Ertan, Y. (2011). Türkiye Muhasebe Standartları Denetim ve Muhasebe Kalitesi Üzerinde Etkisi ve Bir Uygulama. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı* . Bursa.
- Gücenme, Ü. (2008). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.
- H.A., A., M., U., & M.Ö., A. (2009). Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 218-219.
- Healy, P., & Wahlen, J. (1999). A review of the earnings management literature and its implications for. *Accounting Horizons* , 365-383.
- Kaval, H. (2005). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/LAS) Uygulama Örnekleri İle Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kiracı, M. (2005). Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* , .
- Kırılıoğlu, H., & Ceyhan, İ. F. (2014). Mali Tablo Denetiminde Ön Analitik İnceleme Tekniği Olarak Veri Madenciliğinin Kullanımı: Borsa İstanbul Uygulaması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* , i.

Küçük, E., & Uzay, Ş. (2009). Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü: Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 243.

Küçüksözen, C., & Küçükkocaoğlu, G. (2004). Finansal Bilgi Manipülasyonu İMKB Şirketleri Üzeine Ampirik Bir Araştırma.

Pearson, T. A., & Singleton, T. W. (2008). Fraud and Forensic Accounting in The Digital Environment", *Issues in Accounting Education*, 546.

Rezaee, Z., & Riley, . (2005). *Causes, Consequences and Deterrence of Financial Statement Fraud. Critical Perspectives*.

Sayar, Z., & Küçüksözen, C. (2002). Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Raporlama Standartları. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* , 4.

Scwartz, R. (2010). Fraud Investigation. *Risk Management* (s. 37). içinde

Süer, A. Z. (2004). Muhasebe Mesleğinde Enron Vakası ve Getirdikleri. *ISMMMO Yayınları* , 75.

Terzi, S. (2012). *Hileli Finansal Raporlama Önleme ve Tespit İMKB İmalat Sanayiinde Bir Araştırma*. İstanbul: Beta Yayıncılığı.

Türedi, H. (2014). Mali Raporlama Hilelerinin Tespit ve Önlenmesinde İç Kontrol Yapısının Önemi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* , 119-133.

Uysal, Ö. Ö. (2004). Sarbanes- Oxley Yasası ve Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulunun (SEC) Düzenlemeleri Açısından Bağımsız Denetim Olgusu. *Muhasebe ve Denetime Bakış* , 22-25.